

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 30 (454) 29.07 – 4.08.2016 р.

www.tyzhden.ua

Євген Станкович
про тренди
в сучасній
музиці

Чи матиме продовження
ескалація на фронті

Чим обернеться «парад»
мораторіїв на підвищення тарифів

Як постав і чим закінчив
український «Авангард»

ГРУЗИНСЬКИЙ ШЛЯХ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

«Український тиждень». Відповідально про країну та світ. Незалежний аналітичний україномовний тижневик суспільно-політичного спрямування, що висвітлює ключові події та проблеми країни. Чітка ідентифікація, позиція, авторська інтонація та стиль. Незалежність від політичних чи бізнес-груп. Об'єктивність і незаангажованість у висвітленні проблем українського суспільства. Когерентне джерело для експертів, політиків, інтелектуалів та культурних діячів у Європі з питань України. Просування принципів свободи слова та незалежності преси. Серед авторів відомі в Україні та світі журналісти, економісти, громадські діячі, мистецтвознавці. Офіційний партнер **The Economist**

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.
Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТОЮ:

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень»
за індексом 99319

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»		
		26009000022321	35392656	
		поточний рахунок отримувача код отримувача		
	Назва установи банку			
		300023	МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»			
	Прізвище, ім'я та по батькові платника			
	Адреса платника, телефон			
	Вид платежу: за передплату на журнал			
	Касир	Період:		
Платник (підпис)		сума, грн		

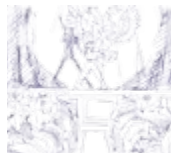
НА ЧАСІ

- 4 В очікуванні тривожного серпня
Що означає загострення на фронті
- 7 ОНУХ про сімейний вимір
Волинської трагедії
- 8 Небезпечні ігри
Чим обернеться заморожування тарифів на послуги ЖКГ
- 11 Порожній аукціон
Чому не вдається продати Одеський припортовий
- 14 Хто говорить і що показує
Які наративи нині домінують в українських ЗМІ

ТЕМА НОМЕРА

- 18 Виклики різноманітності
Ігор Лосєв про історичну долю Грузії
- 20 Затишшя після бурі
Гіа Нодія про диспозицію перед виборами до грузинського парламенту
- 23 У пошуках Суліко
Про геополітичні пріоритети Тбілісі
- 24 Давня й амбітна
Чим живе сьогодні Грузинська православна церква
- 26 Гордість, зомбі й попередження
Олексій Бобровников про грузинську аристократію та монархічні настрої
- 30 Експорт злодіїв у законі
Якою є нині роль найвпливовіших кавказьких авторитетів

СВІТ

- 32 Свобода для терористів?
Що означає продовження надзвичайного стану у Франції
- 33 Едвард Лукас про стратегію для Європи на випадок президентства Трампа
- 34 Зміна курсу
Які зміни в економіці готує новий британський уряд
- 36 П'ятизіркова дилема
Як новачки завойовують італійську політику
- 38 Що робить нас сильнішими
Нові дослідження свідчать, що в сильного стресу є свої плюси

СПАДОК

- 40 Злет і падіння «Авангарду»
Як мистецька провокація викликала «пролетарський гнів»

КУЛЬТУРА

- 44 Євген Станкович:
«Індивідуальність — це тренд сучасної європейської культури»
Український композитор про сьогодення класичної музики щоденники окупації
- 48 Моя Шрі-Ланка
Що спільного між життям у Луганську й на екзотичному острові
- 49 Драма в драмтеатрі
Які вистави йдуть у Донецьку
- P. S.
- 50 Юрій Макаров про упередження серед журналістів та активістів

Тиждень

№ 30 (454) 29.07 – 4.08.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-1567
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 27.07.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються.
Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе.
Матеріали, позначені літерою «Р», «новини компанії» публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

НА ЧАСІ

В очікуванні тривожного серпня

Анатолій Шара

Іntenсивність бойових зіткнень у зоні проведення АТО з кожним днем літа лише зростає. Українські ж військові, навпаки, сумлінно виконують усі взяті на себе зобов'язання. Характер обстрілів та активність диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ) бойовиків свідчать про те, що вони як мінімум не збираються припинити спроби відвоювати втрачені позиції під час літньої кампанії 2014 року, а за певних обставин можуть розвинути наступ в глиб України. Традиційно напружена ситуація склалася біля Авдіївки. Тут бойовики безрезультатно намагаються вибити підрозділи ЗСУ з промзони на Світлодарській дузі, де характер боїв зовсім інший, та навколо Маріуполя.

Останніми днями суттєво активізувалися ДРГ терористів і на луганському напрямку, де раніше було відносно спокійно. Розвідка щодня доповідає про те, що НЗФ підтягують сили на всіх напрямках і проводять активні навчання.

ФОТО: УКРАЇНСЬКЕ ФОТО

Російські генерали розбили терористичні війська на два армійських корпуси: 1-й і 2-й, вводять жорстку військову дисципліну, навчають бойовиків діяти в складі батальйонно-тактичних груп, взаємодіяти з танковими й артилерійськими підрозділами. Але в травні 2016 року куратори з РФ вирішили змінити формат терористичних військ і тепер замість 1-го корпусу створили оперативне командування «Донецьк», те саме планують зробити і з 2-м корпусом.

А от про танкові підрозділи російських терористичних військ треба поговорити окремо. Формально у складі обох армійських корпусів «ЛНР/ДНР» відсутні танкові бригади як такі, але в обох є так звані окремі танкові батальйони: в армії «ДНР» — батальйон «Дизель», в армії «ЛНР» — «Август». Найбільший інтерес становить технічний склад цих підрозділів. Кожен батальйон складається з чотирьох танкових рот, мотострілецької роти, протитанкового взводу і, що найважливіше, власної артилерійської групи, куди входять гаубична самохідна батарея САУ 2С1 «Гвоздика», гаубична батарея Д-30 та реактивна батарея БМ 21 «Град». До речі, цікаво, що на озброєнні в бойовиків танки Т-64 і Т-72. З погляду технічної експлуатації тримати в батальйоні танки двох типів нелогічно й надто витратно. Але якщо подивитися на справжнє призначення цих підрозділів, то все стає на свої місця: при кожній так званій армії ДНР і ЛНР російські куратори створили підрозділи, які можуть самостійно вести наступальні дії на різну тактичну глибину.

КОЛИ ПРОАНАЛІЗУВАТИ КАРТУ АТО, МОЖНА ПОБАЧИТИ, ЩО СЕПАРАТИСТИ ПОСТУПОВО СТВОРЮЮТЬ НАПРУЖЕННЯ ПО ВСІЙ ЛІНІЇ ФРОНТУ ВІД СТАНИЦІ ЛУГАНСЬКОЇ ДО МАРІУПОЛЯ

Коли проаналізувати карту АТО, можна побачити, що вони поступово створюють напруження по всій лінії фронту. Неважно здогадатися, що, відновлюючи артилерійські обстріли й значно збільшивши кількість нападів на позиції українських військових, бойовики, не виключено, таким чином маскуватимуть напрямок/напрямки можливих головних ударів. Так, останніми днями терористи стали обстрілювати з мінометів Станицю Луганську й діяли нахабно, тільки зустрічний вогонь українських військових змусив їх припинити провокації. З дня в день посилюються обстріли в районі Попасної та Новозванівки. Взагалі лінія Золоте—Попасна має стратегічне значення і для ЗСУ, і для бойовиків. Останні переконують населення тимчасово окупованих територій, що українські війська ось-ось підуть у наступ на Первомайськ, Кіровськ, Стаханов і Брянку. Хоча абсолютно зрозуміло, що такою істерією вони приховують свої наміри захопити Лисичанськ, Сєвєродонецьк та вийти до Бахмута.

Цього літа бойові дії на Світлодарській дузі не припинялися ні на день. Терористи постійно обстрілюють сили АТО, використовуючи важку артилерію, диверсійні групи різної кількості працюють вдень і вночі. Для бойовиків Світлодарська дуга має надзвичайно важливе значення. Передусім тому, що українські війська навіть після виходу з Дебальцевого все одно збе-

рігають тактичну перевагу на цьому напрямку. Адже, якщо наша влада прийме рішення про військове розв'язання конфлікту на Донбасі, найдоцільніше наступати звідси, бо тоді можна завдати потужних ударів по Дебальцевому, Шахтарську, Єнакієвому з можливістю виходу до Алчевська та Красного Луча й таким чином розсікти угруповання бойовиків і вийти до них у тили. Це, швидше за все, і було головною причиною масштабного наступу російських терористичних військ на Дебальцеве в лютому 2015 року. Тому вони, як і раніше, робитимуть спроби відкинути українські сили якомога далі, щоб позбавити їх такої опції.

Задля реалізації власних нехитрих планів терористи нарощують свої сили під Новозванівкою, Розсадками та Гольмівським і Лозовим. Так, наприкінці червня бойовики зрозуміли, що їхня тактика коротких нападів ніяк не впливає на ЗСУ, і вирішили серйозніше взятися за справу. Створили ударну групу посиленою артилерією, яка пішла в наступ у районі села Лозове. Українські військові спокійно, без застосування забороненої артилерії відбили наступ, перейшли в контратаку й вийшли на передові позиції бойовиків. Командування російських терористичних військ у паніці перекинуло резерви й застосувало великокаліберну артилерію не так по українських військових, як по своїх. При цьому в лавах «ополченців» поширювалася паніка, що «укропи» йдуть у наступ на Вуглегірськ та Дебальцеве. Оскільки захоплені висоти не були стратегічно важливими для ЗСУ, вони відійшли на свої позиції. Після цього бойовики ще не раз атакували українські позиції, але безрезультатно.

Як завжди, неспокійно навколо Горлівки, але за раз бойовики переважно обстрілюють українські сили у Верхньоторецькому, Новоселівці-2, Новгородському. Левова частка обстрілів припадає на Авдіївську промзону, де терористи не полишають спроб відтіснити підрозділи ЗСУ від Ясинуватської дорожньої розв'язки. Імовірність повноцінного наступу звідси вкрай низька через насиченість аєни бойових дій українськими військовими та відсутність простору для маневру. Терористи бояться, що сили АТО можуть розвинути наступ на Ясинувату, Мінеральне та Яковлівку. Постійні сутички також тривають біля шахти «Бутівка» та на «Зеніті». Але загалом ситуацію тут треба розглядати від села Невельське до Авдіївки. І, як засвідчує дійсність, усе під надійним контролем ЗСУ.

Ще одними точками напруження стали Мар'їнка та Красногорівка. За останні кілька днів бойовики тут суттєво активізувалися. Біля Маріуполя напруження теж поступово зростає. Багатостраждальне селище Широкине дедалі частіше стає об'єктом оперативних зведень прес-центру штабу АТО. Талаківка, Гнутове, Водяне останнім часом теж зазнають потужних обстрілів. Неспокійна ситуація навколо Гранітного, Старогнатівки та Новотроїцького.

Відновлення бойовиками артилерійських обстрілів, дедалі більша активність ДРГ по всій лінії фронту створюють суцільне напруження від Станиці Луганської до Широкиного. Це може означати, що російські терористичні війська підготують і завдадуть одного чи кількох потужних ударів для досягнення своїх стратегічних цілей. Чи підуть вони сьогодні/завтра в наступ, сказати важко, адже на це впливає багато різних чинників. Але їхня готовність до такого кроку, відверто кажучи, викликає серйозне занепокоєння. ■

ВОЛИНЬ

ОНУХ

Учора одна моя добра приятелька цілком несподівано запитала мене: «А ви не думали написати про останнє рішення Сейму? Мені, як і багатьом, була б цікава ваша думка». Поквапився відписати, що розгублений і не знаю, що думати. Проте її віра, що я можу відповісти на цей виклик, не давала мені спокою, тож вирішив якось дати раду своїй розгубленості. Почну отак.

Я народився в сім'ї інтелігентів, які працювали в Любліні на відстані заледве кількадесят кілометрів від земель, на яких мої предки жили принаймні від XIV століття і які входили до складу латифундій Дмитра з Горая. То історична Галицько-Волинська Русь. Мої батько-мати взяли шлюб 1943 року в православній церкві в Хелмі, але після війни помандрували на захід до Любліна, що був головним містом воєводства. Мене охрестили вдома, так, про всяк випадок, щоб не провокувати й не шкодити, бо ж мій батько завжди робив кар'єру, щоправда, тільки на рівні воєводства.

У нашій сім'ї уникали певних тем, скажімо, того, що мало не вся родина, і з боку матері, і з боку батька, 1944 року невідомо чому виїхала до СРСР. У середині 1960-х мої дід і баба почали провідувати своїх родичів і двоюрідних братів на Волині та Галичині. Батько ніколи не відвідав Советської України. Я дуже довго не знав, що українець, і то так, задля мого добра. Коли мене послали до школи, якою керували черниці, виявилось, що є проблеми: не було документально підтвердження мого католицького хрещення, черниці думали, що я лишився нехрещений через батькову кар'єру. Тож мене таємно охрестили вдруге, і я разом із рештою дітей спокійно міг піти до першого причастя. Потім навіть якийсь час працював служкою в костелі Св. Петра і Павла, але, коли зомлів, надміру обкурений кадилом, вирішили, що мені краще покинути ту службу. Я знову міг бути православним. Підлітком почав підозрювати, що з нашим походженням і стишеними голосами під час родинних зустрічей, і то так, про всяк випадок, щось не гаразд. Не давало спокою питання, чому мій улюблений дядько змінив собі ім'я з гідного Лев на звичайне Лешек. На початку 1960-х років разом з однокласниками я подивився в кінотеатрі «Космос» фільм «Сержант Калень» — розповідь про мужнього й доброго вояка польської Армії Людової, що воював у Бешадах із бандами УПА. То була моя перша лекція з найновішої польсько-української історії в популярному виданні. Річ очевидна, я хотів бути на боці мужніх і добрих. Батько був не в захваті від того, але дискусії не почав: так, про всяк випадок. Проблеми з моєю українською ідентичністю на якийсь час стихли, коли мати знову вийшла заміж за Мар'яна, постать відому і впливову у воєводстві. А на додачу ще й голову Єв-

рейського громадсько-культурного товариства. Невдовзі від товаришів на подвір'ї дізнався, що я єврей, і мої розпачливі пояснення, що через вітчима не стають євреєм, не заралили. Через той присуд долі я не став жертвою потенційної ненависті до «різуна» [тобто учасника так званої волинської різанини], від якої мене дуже прагнули вберегти мої найближчі. Минули роки, я подорослішав, поглиблені знання змінили моє бачення світу й мою свідомість. Своє українство я шанував і в родинному колі, і серед друзів, зблизився зі своїми українськими перевесниками, познайомився з майбутньою дружиною. Коли мої знайомі отримали запрошення на шлюбну церемонію в церкві, прогриміла звістка, що Онух не єврей, Онух — українець, але приятель дитячих літ швидко спростував ту плітку: ніякий не українець, а єврей з України. Мені знову довелося змиритися з гібридною ідентичністю, цього разу польсько-єврейсько-українською, яка лишилася зі мною на довгі роки. Глибоко в серці я прагнув, щоб ті ідентичності могли співіснувати, ба навіть доповнювати одна одну. Останні кіль-

ОСТАННІ НОВИНИ З «ВОЛИНСЬКОГО ФРОНТУ» СВІДЧАТЬ, ЩО МИ ВКОТРЕ ВСУПЕРЕЧ МУДРИМ СУДЖЕННЯМ ФІЛОСОФІВ СТУПАЄМО В ТУ САМУ, ПРОТЕ ЩОРАЗУ БРУДНІШУ РІЧКУ

канадцять років свого життя присвятив будівництву мостів між поляками, українцями та євреями. Траплялося всяке, проте я вірив, що можливі якщо не приязнь та примирення, то бодай поглиблена розмова, а завдяки їй і розуміння. Геракліт Ефеський стверджував, що не можна двічі ступити в ту саму річку, бо другого разу мочитимеш ноги в зовсім іншій воді. Останні новини з «волинського фронту» свідчать, що ми вкотре всупереч мудрим судженням філософів ступаємо в ту саму, проте щоразу бруднішу річку. Юрій Опока недавно написав у статті «Геноцид — лише початок», опублікованій на сайті ZAXID.NET: «Резолюція Сейму РП як початок нового періоду міждержавних стосунків... Ревізія та реінтерпретація вже усталених історичних наративів відбувається безперервно і по всіх фронтах».

Дорога приятелько, не можу написати тобі нічого нового та оригінального, не можу навіть докладно переказати те, що написали й розповіли інші.

Почуваюся безпорадним, бо можу тільки щиро та відверто розповісти про власну історію, а Волинь у ній як відлуння, котре повертається щоразу гучніше всупереч законам фізики й законам історії, якщо такі існують. ■

Небезпечні ігри

Олександр Крамар

Включення органів місцевого самоврядування у змагання з тарифного популізму дорого коштуватиме і жителям окремих міст, і країні загалом

7 липня Київрада проголосувала за ініціативу екс-мера Олександра Омельченка про встановлення мораторію на підвищення тарифів на послуги житлово-комунального сектора до 1 жовтня. 8 липня ідея була підхоплена популістами на загальнодержавному рівні: Юлія Тимошенко закликала інші місцеві ради до наслідування прикладу столиці й параду «тарифних суверенітетів».

Поданий Київрадою приклад та заклик Юлії Тимошенко дали старт небезпечному процесу по всій країні. Дніпровська міськрада з подачі міського голови Бориса Філатова 13 липня пішла далі й ухвалила мораторій до кінця року, а не до початку опалювального сезону. Це важливо, адже в Київраді виявилися значно обережнішими: установили мораторій лише на період до початку опалювального сезону, тобто головним чином на гарячу воду (витрати на нагрівання на порядок менші, ніж на опалення домівок узимку). Це не загрожувало б катастрофічними наслідками Київенерго, а в разі необхідності компенсувати різницю з місцевого бюджету обійшлося б порівняно незначною сумою із заможної столичної скарбниці.

Натомість у містах, де були чи будуть ухвалені декларації про мораторій на зростання тарифів до кінця року, у підприємств ЖКГ або місцевих бюджетів можуть виникнути значно більші проблеми.

ВИКЛИКИ

Рішення міськрад не зупинять підвищення тарифів. Це розуміють навіть ті, хто їх ухвалював. Секретар Київради Володимир Прокопів визнав, що рішення Київради нічого не змінить, бо повноважень накладати мораторій у депутатів немає. Дніпровський мер Борис Філатов відразу після голосування теж зазначив, що таке рішення є виключно політичним, адже міськрада може реально впливати на формування тарифів лише на утримання житлового фонду та обслуговування прибудинкової території, а також вивезення сміття, тоді як решту визначає НКРЕКП. Відтак він закликав інших керівників територіальних громад підписати колективний судовий позов проти останньої з вимогою привести тарифи до «рівня, який люди зможуть осилити». Очевидно, що за відповідального підходу місцевих рад до справи цим і варто було б обмежитися.

Наприклад, саме таким чином підійшла до проблеми Львівська міськрада. Розуміючи відсутність компетенції на введення мораторію, але не наважившись залишитися осторонь рішення Київської та Дніпровської міськрад, її депутати 14 липня прийняли декларативну ухвалу «Про неконституційність та несправедливість підняття величини тарифів на комунальні послуги для населення без підвищення розміру мінімальної заробітної плати та пенсії». У ній вони

вимагають переглянути тарифну політику й просять органи місцевого самоврядування інших населених пунктів долучитися до визнання таких дій влади неконституційними.

Мер Тернополя Сергій Надал після ухвалення 12 липня міськрадою подібного звернення до центральної влади та голови НКРЕКП стосовно запровадження ними (що відповідає нормам законодавства) мораторію на підвищення цін і тарифів запропонував надати місцевій владі право регулювання тарифів на послуги ЖКГ. Мовляв, «не Нацкомісія з незрозумілими повноваженнями, а місцеві ради можуть реально врахувати, скільки потрібно платити і скільки населення здатне платити. На місці простіше підбити й енергетичний баланс, з'ясувати, де найбільші втрати тепла, які види ресурсів, таких як газ, вугілля, біомаса, доцільніше використовувати. За таким принципом працює вся Європа».

НАВІТЬ ЯКЩО ТЕПЛОКОМУНЕНЕРГО ПРОГНОЗОВАНО ПРОІГНОРУЮТЬ МОРАТОРІЙ, ТІ ОДНАКОВО МОЖУТЬ СПРОВОКУВАТИ ПОГЛИБЛЕННЯ КРИЗИ НЕПЛАТЕЖІВ СЕРЕД ГРОМАДЯН

Однак, навіть якщо теплокомуненерго (ТКЕ) прогнозовано проігнорують мораторії (а на це, як побачимо нижче, є всі підстави), вони однаково можуть спровокувати поглиблення кризи неплатежів серед громадян. Адже ухвалили місцевих рад містять пункт «заборонити нараховувати від 1 липня 2016 року та стягувати з населення пеню за несвоєчасну сплату за комунальні послуги».

Мета популістів зрозуміла: набрати собі електоральних балів і будь-що посилити суспільно-політичне напруження. Директор департаменту соціальної політики КМДА Юрій Крикунов в ефірі «Голосу Столиці» прямо заявив: «...Коли говорять, що рішення Київради не має жодних наслідків, це не зовсім правда. Кожен киянин, отримавши таке рішення Київради, просто банально не сплатить за тарифами».

Однак, як у відомій приказці, пани б'ються, а в мужиків чуби тріщать. Криза неплатежів створить великі проблеми комунальним підприємствам. Погіршення платіжної дисципліни загрожуватиме перебоями із централізованим постачанням гарячої води (там, де воно є), падінням її температури, зниженням рівня готовності ТКЕ до опалювального сезону й, не виключено, взагалі піддасть сумніву його вчасний початок.

Заручниками виявляться й довірливі громадяни, які вирішать, що ухвалили міськрада справді

Тарифний Майдан. Ним популісти лякають владу не перший рік, однак власне громадянської дії в цьому напрямку не помітно

дають їм право не платити. Спокуса відмовитися від сплати за «завищеними» й «незаконними» тарифами зростає, зокрема, і в осіб, цілком спроможних розрахуватися. Тим часом борг та пеню цілком законно нараховуватимуть, і вони стрімко зростатимуть. Це збільшить імовірність втрати багатства свого житла після досягнення передбаченої законодавством достатньої для цього суми заборгованості. Причому з новими тарифами без оформлення субсидії таке може статись і за рік.

ІМЕНЕМ ЗАКОНУ

Введення мораторію міськрадами з правового погляду є не більше ніж інформаційними провокаціями. Юридично вони цілком нікчемні. Наприклад, Київрада у своєму рішенні про введення мораторію посилається на закони України «Про місцеве самоврядування», «Про житлово-комунальні послуги», «Про ціни та ціноутворення», «Про теплопостачання». Однак проведений *Тижнем* аналіз свідчить про відсутність у цих документах будь-яких підстав для ухвалення такого рішення. Швидше навпаки.

Частина 1 статті 7 «Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері житлово-комунальних послуг» Закону України «Про житлово-комунальні послуги» справді зараховує до компетенції органів місцевого самоврядування «встановлення цін/тарифів на житлово-комунальні послуги відповідно до закону». Однак ч. 1 ст. 14 визначає, що залежно від порядку затвердження цін/тарифів ці послуги поділяються на три групи: 1) ті, які затверджують центральні органи виконавчої влади, зокрема НКРЕ; 2) ті, які затверджують органи місцевого самоврядування для надання на своїй території; 3) ті, які регламентує виключно договір сторін.

Своєю чергою, підпункт 2 пункту «а» ст. 28 «Повноваження в галузі бюджету, фінансів і цін» Закону «Про здійснення самоврядування в Україні» однозначно виключає з переліку тарифів, які може регулювати місцева влада, послуги теплопостачання, гарячого та холодного водопостачання й водовідведення. Компетенції органів місцевого самоврядування в тарифоутворенні ним окреслено так: «...встановлення в порядку і межах, визначених законодавством,

тарифів на побутові, комунальні (крім тарифів на теплову енергію, централізоване водопостачання та водовідведення, перероблення та захоронення побутових відходів, послуги з централізованого опалення, послуги з централізованого постачання холодної води, послуги з водовідведення, які встановлюються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг), транспортні та інші послуги».

Нарешті, ч. 1 ст. 2 «Державна політика у сфері житлово-комунальних послуг» Закону України «Про житлово-комунальні послуги» передбачає, що державна політика в галузі послуг ЖКГ базується на принципах «забезпечення функціонування підприємств, установ та організацій, що виробляють, виконують та/або надають житлово-комунальні послуги, на умовах самофінансування та досягнення рівня економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво». А п. 7 ч. 1 ст. 21 недвозначно передбачає «відшкодування втрат у разі затвердження відповідним органом місцевого самоврядування цін/тарифів нижчими від розміру економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво».

Тобто мораторій будь-якої місцевої ради, який змушує працювати у збиток підприємства ТКЕ та інших постачальників комунальних послуг, що повинні купувати блакитне паливо в Нафтогазу чи електроенергію в ДП «Енергоринок» за визначеними урядом та НКРЕКП цінами, є порушенням закону. А отже, вони мають право проігнорувати рішення місцевих рад.

ГОТОВІ ДОТУВАТИ

Водночас якщо місцеві бюджети мають вільні фінансові ресурси, то ніщо не заважає їм згідно з чинним законодавством дотувати вартість будь-яких послуг для населення включно з послугами ЖКГ. Так, підпункт 1 п. «а» ч. 1 ст. 34 «Повноваження у сфері соціального захисту населення» Закону «Про здійснення самоврядування в Україні» дає місцевій владі право «встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення». У 2007 році, до речі, коли Київрада вводила аналогічний мораторій, різницю в тарифах компенсували з місцевого бюджету.

Власне на таку можливість в останні тижні вказали місцевим радам міністр соціполітики Андрій Рева та й сам прем'єр-міністр Володимир Гройсман. Перший, коментуючи рішення про мораторій, заявив: «...Міськради декларують, що проти підвищення тарифів, але при цьому забувають передбачити гроші на компенсацію». А другий нагадав, що «внаслідок децентралізації в Україні в містах на 40–50% коштів більше, аніж було будь-коли... наприклад, Київ має 4 млрд грн на розвиток».

Найімовірніше, дехто з піонерів «параду тарифних суверенітетів» і збирається піти саме цим шляхом. Зокрема, дніпровський міський голова Борис Філатов заявив таке: якщо НКРЕКП не знизить тарифи, то міська влада вирішуватиме питання, зокрема, коштом муніципального бюджету. Останній справді має достатньо коштів, тож цілком може дозволити собі дотування тарифу на послуги ЖКГ для місцевих жителів.

Наприклад, під час прес-конференції 15 липня Філатов повідомив, що місто готове вийти до центральної влади з пропозицією співфінансування підготовки до конкурсу Євробачення й це не позначиться на жителях: «Гроші в бюджеті є. Тільки зараз ми маємо близько 1,4 млрд грн вільних коштів, розміщених на рахунках. Це гроші, які місто може витратити на власний розсуд на різні проекти». Податок на нерухомість із малозабезпечених містян, що мають квартири площею до 85 м², також не стягуватиметься.

Є гроші на дотування тарифу не лише в Дніпрі та Києві. Одеський нардеп від БПП Олексій Гончаренко повідомив, що його місто вже торік завдяки фінансовій децентралізації отримало понад 1 млрд грн додаткових доходів. Але органам місцевого самоврядування з інших куточків України, які збираються наслідувати поведінку своїх колег із цих заможніших міст, слід розуміти: вони теж повинні чимось підкріплювати свої «мораторії» або не ставати на таку стежку.

ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЯКІ ЗБИРАЮТЬСЯ НАСЛІДУВАТИ ПОВЕДІНКУ СВОЇХ КОЛЕГ ІЗ ЗАМОЖНІШИХ МІСТ, СЛІД ЧИМОСЬ ПІДКРІПЛЮВАТИ СВОЇ «МОРАТОРІЇ» АБО НЕ СТАВАТИ НА ТАКУ СТЕЖКУ

Інша річ, чи варто витратити гроші міських бюджетів, дотуючи тариф на послуги ЖКГ, чи їх можна використати з більшою користю для жителів міста.

У цьому сенсі переконливою видається заява прем'єр-міністра, зроблена на зустрічі з міськими головами в Києві: «Ви можете залишити ціни, які вважаєте необхідними, а різницю компенсувати зі своїх власних бюджетів, але через кілька років ви будете на межі банкрутства... Ви можете забрати ці гроші від модернізації транспорту, від енергоефективності, від дитячих садків, шкіл, інших інфраструктурних об'єктів і направляти на компенсацію цієї ціни. Це буде ваш політичний вибір, але, я думаю, це буде безперспективно».

Зрештою, це має бути вибір пріоритету розвитку населених пунктів жителями відповідних громад: дотувати споживання енергоресурсів чи інвестувати в енергозбереження, розбудову інфраструктури міста тощо. Універсальний рецепт усієї країни тут нав'язувати справді не слід бодай із того міркування, щоб за кілька років можна було порівняти, чия стратегія виявилася правильнішою.

ПОДОЛАТИ ПОПУЛІЗМ

Мисляча частина українського суспільства, своєю чергою, повинна активніше роз'яснювати ситуацію, викривати популістів і шукати реальні способи захисту інтересів громадян в умовах, що склалися. Нікому не подобається, коли ціни на будь-що різко зростають (виняток — на вироблені ним самим товари чи послуги). Це природна реакція людини, і пов'язана вона не лише з газом чи опаленням, а й із молоком, хлібом, одягом, проїздом у транспорті, побутовою технікою чи авто. Вона нормальна.

Однак проблема в тому, що хвилю тарифної істерії останнім часом збурують в Україні не лише

політики, а й більшість експертів та ЗМІ. Це створює поживний ґрунт для безвідповідального популізму на кшталт нещодавніх мораторіїв місцевих рад, який насамкінець завдасть шкоди самим-таки громадянам.

Тиждень уже пояснював, чому ціна на газ має бути уніфікована на рівні ціни імпорту (див. «Операція, яку небезпечно відтермінувати», № 17/2016). Принаймні до моменту забезпечення всіх потреб країни (а не лише населення) завдяки внутрішньому видобутку. Тут лише додамо: щоб мати шанс на успішний розвиток на ринкових засадах, країна мусить якомога швидше відійти від пострадянського адміністративного ціноутворення на всі товари й послуги, навіть коли це болісно для більшості громадян. Цей шок пережили так чи так усі постсоціалістичні країни Європи включно з нашими найближчими сусідами.

А популярне останнім часом оперування популістів тим, що «Україна має досить дешевого газу внутрішнього видобутку для потреб населення», «європейські ціни на газ і послуги ЖКГ не можуть бути без європейського рівня доходів», «громадяни не повинні платити за газ стільки, як промисловість чи олігархи», суперечить самим основам ринкової економіки і є лише спробою законсервувати в нашій державі совкові адміністративно-командні підходи до ціноутворення.

У сусідній Румунії, країні, що має невелику різницю в реальних доходах громадян порівняно з нашою і водночас значно вищий (97–100%) рівень забезпечення потреб (усіх, а не лише населення) своїм вітчизняним газом, останній коштує на третину більше, ніж у нас (нагадаємо: у липні — \$0,28/м³). При цьому для домогосподарств — значно дорожче, ніж для великих промислових споживачів. Зокрема, у другій половині 2015-го куб блакитного палива обходився громадянам сусідньої країни у \$0,37, тоді як промисловості — у \$0,27 (споживання понад 100 млн м³ за рік), \$0,33 (понад 26,2 млн м³) та \$0,44 (від 0,26 млн м³).

Ціна на природний газ для населення в Польщі, яка також задовольняє значну частину своїх потреб у блакитному паливі за рахунок внутрішнього видобутку, становила тоді ж такі \$0,58 за м³, а для тих, хто використовує його не для опалення, взагалі \$0,7. При цьому великі промислові споживачі цієї країни платили за кубометр лише \$0,32 (при використанні понад 26 млн м³ за рік), і \$0,34 (від 2,62 млн м³). Це природно: оптовий покупець будь-чого завжди має суттєву знижку порівняно з роздрібним, а не навпаки.

Тим більше немає і не може бути в ринковій економіці жодного зв'язку між доходами громадян та вартістю певного товару. Це чітко видно кожному українцеві, який купує щось у магазині, де одна ціна і для тих, хто живе на 2–3 тис. грн за місяць, і для тих, хто на 10 тис. грн чи 100 тис. грн. Врешті, той-таки газ для населення в Польщі коштує майже стільки само, як у Німеччині (\$0,58 та \$0,8 за 1 м³), хоча доходи в них різняться в рази. Бідніші громадяни чи країни просто змушені споживати його менше або, якщо це неможливо, витратити на нього більшу частку заробленого, заощаджуючи деінде. Але у випадку сучасної України їм допомагає надзвичайно щедра система субсидій. ■

Порожній аукціон

Любомир Шавалюк

Продаж ОПЗ як лакмусовий папірець змін у країні

Конкурс із приватизації Одеського припортового заводу (ОПЗ) був довгоочікуваним. Його готували майже рік. На нього покладали великі сподівання. Він мав стати першим у серії великих об'єктів, роздержавлених після Революції гідності, засвідчити відданість нової влади принципам ринковості, прозорості, ефективності, продемонструвати інвесторам з усього світу, що перетворення в нашій країні незворотні та відбуваються впевненими темпами.

На жаль, не вийшло. Коли сплив термін подачі заявок на участь у торгах, виявилось, що немає жодної. Можливо, для деякого це стало сюрпризом, для багатьох розчаруванням. Але коли проаналізувати всі події та факти, які супроводжували приватизаційний процес, то легко дійти висновку, що це не випадковість. Навпаки, закономірність, і навіть дуже симптоматична, яка добре показує стан справ у країні та готовність уряду виводити державу й економіку з кризи.

КАМЕНІ СПОТИКАННЯ

Якщо одним реченням підсумувати, чому конкурс не відбувся, то все просто: ОПЗ не був готовий до приватизації. Цей факт має низку аспектів.

По-перше, на заводі не з'явився адекватний менеджмент. Арешт голови наглядової ради ОПЗ Сергія Переломи та першого заступника голови правління Миколи Щурікова, яких підозрюють у розкраданні майна на сотні мільйонів гривень, засвідчує, що на цьому підприємстві, яке належить державі, як і в багатьох подібних випадках, найімовірніше, розплодилось багато паразитів. Оскільки це типова для нашої країни проблема, її вирішення мало стати неодмінною складовою підготовки ОПЗ до приватизації. Очільник Фонду державного майна України (ФДМУ) Ігор Білоус заявив, що арешт посадових осіб заводу не може бути чинником, який зірве конкурс. Але якщо є розкрадання, то воно занижує об'єктивні фінансові показники підприємства, робить його реальну вартість меншою, а сам завод не таким привабливим для інвесторів. Тобто держава передусім має бути зацікавлена в заміні менеджменту на такий, який вивів би цей актив на рівень його потенціалу. Чому цього не було зроблено? І чому арешти розпочалися лише зараз, якщо об'єкт готували до приватизації протягом року, тобто, за логікою речей, уже давно мали виявити всі порушення, ретельно аналізуючи його діяльність з метою оптимізації? Питання риторичні.

По-друге, невирішеною лишається проблема з боргом підприємства. Вона потребує детальнішого опису. У середині 2013 року структури Фірташа поставили на ОПЗ природний газ. Виникла заборгованість

розміром \$193 млн. Ця сума досі перебуває на балансі підприємства в пасивах. Разом із \$53 млн штрафних санкцій, які виставили заводу через відсутність своєчасної оплати, утворилося фінансових претензій на майже \$250 млн, із якими структури Фірташа пішли в Стокгольмський арбітраж.

Але є й інший бік медалі, про який ніхто не говорить. Чому тоді, у 2013-му, ОПЗ не взяв простий банківський кредит, щоб купити газ, а працював напівпрямую та ще й зі структурами Фірташа? Фінансове становище підприємства завжди було міцним (**див. «Спроба поглинути»**), тож із отриманням кредиту не виникло б жодних проблем. Чому завод того самого року зафіксував рекордні збитки? При цьому навіть валовий фінансовий результат був у величезному мінусі, що трапляється вкрай рідко й свідчить або про винятково несприятливу кон'юнктуру, або

ОПЗ СВІДОМО НАМАГАЛИСЯ ДОВЕСТИ ДО БАНКРУТСТВА Й ВІДДАТИ ФІРТАШУ ЗА БОРГИ, ШТУЧНО НАСАДЖЕНІ ЗАВОДУ СТРУКТУРАМИ ОЛІГАРХА. ЦЯ «ГЕНІАЛЬНА» ІДЕЯ ВИНИКЛА ЗА ЯНУКОВИЧА Й ЦІЛКОМ МОЖЕ УВІЙТИ ДО ЙОГО ПОСЛУЖНОГО СПИСКУ

про неймовірну безгосподарність. Чому буквально за два роки власний капітал потужного підприємства із солідним переліком стратегічних переваг (аміакопровід, розміщення біля порту, потужності з перевалки мінеральних добрив), які забезпечували йому перманентну фінансову стійкість, впав практично до нуля? Відповідь на всі ці запитання дуже проста й лежить на поверхні: об'єкт свідомо намагалися довести до банкрутства й віддати Фірташу за борги, штучно насаджени заводу структурами олігарха. Ця «геніальна» ідея виникла за Януковича й цілком може увійти до його послужного списку. Механізми її реалізації має вивчати кримінальне слідство: можливо, саме куплений у Фірташа газ (близько половини річного споживання ОПЗ) спричинився до величезних збитків, бо він був дорожчим, ніж на ринку, а можливо, визначальною стала безгосподарність посадових осіб, спрямована на доведення підприємства до банкрутства (заради справедливості треба сказати, що ціни на карбамід та аміак у 2013-му вже помітно впали, а на блакитне паливо, яке є основною сировиною в їх виробництві, ще трималися відносно високі, тобто кон'юнктура була несприятливою, але ж не настільки). У будь-якому разі кримінальні провадження з цього приводу мали тривати вже давно. Понад те, про прецедент ФДМУ повинен був кричати в усі гучномовці, ілюструючи на живому прикладі, чому потрібна

приватизація й чому держава не може бути ефективним власником. Усього цього ми не побачили.

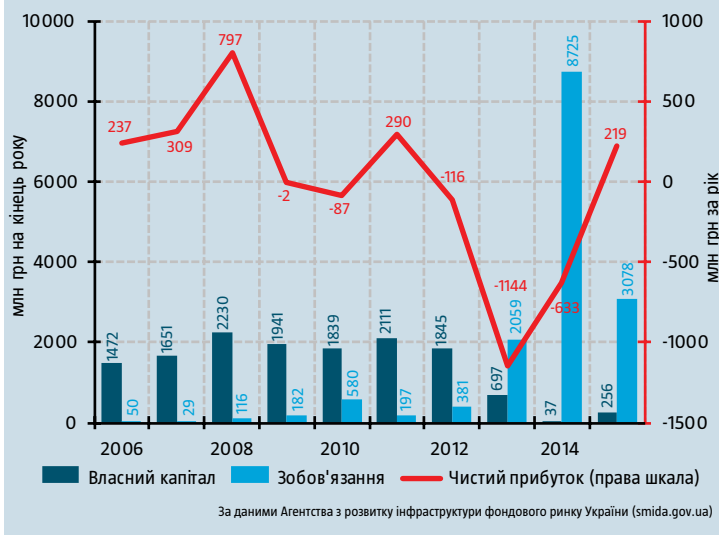
У результаті формально підприємство винне Фірташеві гроші й на сьогодні не має звідки їх узяти, щоб погасити заборгованість. І ФДМУ справді мусив щось із цим зробити, перш ніж виставляти ОПЗ на приватизацію. Було кілька варіантів вирішення проблеми: продати ці зобов'язання іншим структурам, щоб потім держава могла поступово розібратися з ними; узяти кредит, наприклад в Ощадбанку (така позика з'явилася на балансі ОПЗ у 2014 році, але торік зникла звітти). Жоден із варіантів не втілили в життя, проблема лишилася. А отже, грубо кажучи, реальна вартість заводу тепер приблизно на \$250 млн менша, ніж могла б бути, бо новий власник муситиме погасити борги. І добре, якщо зазначені судові позови не виллюються у збільшення суми заборгованості, блокування рахунків ОПЗ чи появу інших перешкод у його роботі. А це знову ж таки зайві ризики. Можливо, згодом, назбиравши певну доказову базу, ФДМУ зможе довести неринкову, злочинну природу заборгованості й зменшити остаточну суму виплат, скажімо, удвічі. Але то не проблеми потенційного інвестора, і він не повинен ними займатися.

По-третє, значно довше тягнеться ще один інформаційний шлейф, пов'язаний із ОПЗ. Ідеться про невдалу спробу продати його в 2009 році, коли підконтрольне Коломойському ТОВ «Нортіма» виграло приватизаційний конкурс й готове було заплатити за підприємство 5 млрд грн (понад \$600 млн за курсом долара на той момент). Але результати конкурсу скасували, бо, подекують, переміг не той, хто був у планах тодішньої прем'єрки Тимошенко. Мабуть, якісну оцінку тієї ситуації мають давати юристи, але, на перший погляд, правда тоді була не на боці держави, адже вона ухвалила безпрецедентне, вельми сумнівне рішення. Тож Коломойський має всі підстави розраховувати на перемогу в суді. Впевнений у своїй правоті, олігарх тепер чинить інформаційний тиск на потенційних інвесторів, повідомляючи про твердий намір оскаржувати результати тодішнього конкурсу. Зрозуміло, що інвестори не палатимуть бажанням придбати актив, який у них можуть забрати тільки через те, що хтось колись його вже купив.

Але й тут є інший бік медалі. Чому Коломойський досі не форсував судового процесу з приводу скасування приватизації ОПЗ у 2009 році? Відповідь, здається, дуже проста. За Януковича в нього не було шансів виграти. Узагалі-то не тільки за Януковича: в Україні судові процеси зазвичай використовують не для того, щоб їх виграти та встановлювати справедливість, а щоб погрожувати ними й за допомогою них блокувати чиюсь діяльність чи отримувати інші «дивіденди». А після Революції гідності не в останню чергу завдяки Яценюкові на ОПЗ з'явився менеджмент, добре знайомий Коломойському. І, цілком можливо, той і без приватизації викачував з підприємства частину грошового потоку, тому не мав особливих мотивів боротися за офіційне право власності. Знову ж таки в будь-якому разі йдеться про ще одного олігарха як ризик, який отримав би потенційний інвестор разом із купленим заводом. ФДМУ і з цим мав щось вдіяти, перш ніж виставляти завод на приватизацію. Але й тут нічого зроблено не було.

Спроба поглинути

Активи ОПЗ протягом років забезпечували йому солідне фінансове становище. Однак за Януковича мала місце спроба довести завод до банкрутства: зобов'язання підприємства ріко зросли, прибутки зникли. Нинішній владі довелося нормалізувати фінанси.

ЗАХМАРНА ЦІНА

Отже, ОПЗ не був готовий до приватизації. Тобто не був вичищений від різноманітних реальних і потенційних перешкод, які могли б завадити його стабільній діяльності в руках нового власника. Це вагомий недолік. Але пальму першості серед провалів ФДМУ, безперечно, слід віддати стартовій ціні. 18 травня 2016 року на засіданні уряду затвердили, що державний пакет 99,6% акцій ОПЗ продаватимуть, стартуючи з ціни 13 175 млн грн, або \$523 млн. Це був апогей.

Але розповідь потрібно починати з моменту, що був набагато раніше. У 2009-му, коли ОПЗ виставили на продаж, його стартова ціна становила близько \$500 млн. Роком раніше підприємство отримало рекордні прибутки — 797 млн грн (див. «Спроба поглинути»), що за тодішнім курсом дорівнювало \$151 млн. Це стало можливим завдяки надвисоким глобальним цінам на добрива (вартість карбаміду в 2008-му, перед кризою, сягала \$770 за тону, зараз вона становить \$191, тобто вчетверо менше), щоправда, у поєднанні з високими цінами на блакитне паливо (вартість російського природного газу на німецькому кордоні сягала перед кризою \$574 за тис. м³, а нині дорівнює \$145, а це майже вчетверо менше). Як виявилось, цей рекорд став недосяжним на багато років.

Якби завод продавали перед кризою, то, зважаючи на такий рівень прибутків, спокійно могли б уторгувати за нього \$1 млрд, а то й \$1,5–1,8 млрд. Але в 2009 році, коли криза була в розпалі, а ціни на мінеральні добрива та блакитне паливо вже суттєво знизилися, зрозуміло, вартість заводу зменшилася. І стартова ціна, яку тоді визначив ФДМУ, була більш-менш адекватною. Ті понад \$600 млн, які Коломойський був готовий заплатити, виявилися трохи меншими від можливого на той час максимуму.

му, на який сподівався уряд, але з огляду на тодішню ситуацію у світі та відсутність численних покупців ціна була прийнятною (не так хороша ціна, як момент вибрано не надто вдалий).

Зараз ціна на газ і мінеральні добрива в півтора-два рази нижча, ніж на дні 2009-го, і вчетверо нижча, ніж на піку 2008-го. Зрозуміло, що, коли поділити прибуток, отриманий ОПЗ у 2008-му, на 4, на сьогодні це була б межа мрій, але торік підприємство не отримало й стільки (мабуть, не в останню чергу через розкрадання). Як у таких умовах можна виставляти стартову ціну на рівні 2009-го, до того ж урахувуючи те, що сім років тому завод не мав боргів, а зараз на його балансі їх чимало? Це нонсенс. Усі проблеми, пов'язані з підприємством, про які сказано вище, збільшують ризики отримання прибутків новим інвестором. Наслідок — збільшення ставки дисконтування, що призводить до суттєвішої знижки, яку держава мусить запропонувати, щоб зацікавити потенційного нового власника. Інакше кажучи, є проблеми — потрібна знижка, не було б проблем — можна було б обійтися без неї. Стартова ціна \$523 не лише не містить дисконту, а й не враховує поточного співвідношення між цінами на добрива та блакитне паливо. Куди дивилися оцінювачі?

Торік восени ФДМУ заявив, що потрібно більше часу для підготовки ОПЗ до приватизації, бо слід змінити метод оцінки. Цілий рік вони оцінювали й вийшли на абсолютно неадекватну цифру. На що ж вони тоді сподівалися? За словами експертів, швейцарський інвестиційний банк UBS, який консулював ФДМУ, рекомендував стартову ціну на рівні \$300 млн — цілком відповідна нинішнім умовам цифра, що за наявності реальної конкуренції серед покупців у процесі торгів могла б цілком помітно зрости. Але чи то Фонд, чи то уряд чомусь вирішив дослухатися позиції якихось «незалежних оцінювачів».

Важливо й те, що сам голова ФДМУ Ігор Білоус має чималий досвід роботи в інвестиційному бізнесі, тому повинен добре орієнтуватися в цій темі. Через два дні після оголошення стартової ціни у своїй колонці він доводив, що вона адекватна. Мовляв, підприємство купують не на два місяці, а на 10–15 років... Кому, як не Білоусу, знати, що основа ціни — це майбутній грошовий потік (прибутки). Саме від нього залежить, інвестиція окупиться швидко чи не окупиться взагалі. А він протягом найближчих років буде відносно невеликим, бо падіння глобальних цін на сировину призводить до кризи в країнах, які розвиваються; дедалі більше їхніх громадян стають біднішими, платоспроможний попит на їжу падає, ціни на продовольство також, а відтак і мінеральних добрив уже не потрібно стільки, скільки раніше, щоб прогодувати тих, кому є чим платити. Взаємозв'язки прості й водночас тісні. Історичний досвід показує, що після подібних сировинних криз ціни на агропродукцію, а з ними й на добрива відновлюються в останню чергу. Це тиснутиме на грошовий потік заводу найближчі кілька років. То коли окупиться така інвестиція, якщо за неї заплатити принаймні \$523 млн?

ВИСНОВКИ ДЛЯ ДЕРЖАВИ

Тиждень писав, що об'єкти, які залишаються в державній власності (№ 28/2016), мають безліч невирішених проблем і труднощів в управлінні.

Ніхто не поспішає все це вичищати, а про якусь системну роботу нічого й казати. ОПЗ не виняток. Навіть наведених у цій статті проблем вистачає. До них можна додати відсутність гарантій безперервного газопостачання (про що ніби ненароком у своєму коментарі згадав керуючий директор Group DF Фірташа Борис Краснянський, казав про це й Білоус). Нещодавно Укртрансгаз заявив, що має намір відключити завод від газопостачання, потім проблему нібито залагодили. Але це знову ж таки типовий для України приклад, коли олігархи через підконтрольних їм чиновників використовують об'єкти інфраструктури для того, щоб перекидати кисень тим чи іншим підприємствам, які їм не подобаються. Власники «Арселор-Міттал Кривий Ріг» (колишня Криворіжсталь), які працюють в Україні вже 10 років, можуть навести дуже багато життєвих прикладів: то в Укрзалізничці вагонів немає, щоб возити їхню продукцію, то якісь проблеми із залізничним полотном, то труднощі в портах. Скільки втрат зазнав іноземний інвестор через таку недобросовісну конкуренцію українських олігархів і хто гарантує, що з новими власниками ОПЗ подібного не станеться? Особливо зважаючи на те, що газова галузь, від якої критично залежить підприємство, в Україні заполітизована.

ОПЗ НЕ БУВ ГОТОВИЙ ДО ПРИВАТИЗАЦІЇ. ТОБТО НЕ БУВ ВИЧИЩЕНИЙ ВІД РІЗНОМАНІТНИХ РЕАЛЬНИХ І ПОТЕНЦІЙНИХ ПЕРЕШКОД, ЯКІ МОГЛИ Б ЗАВАДИТИ ЙОГО СТАБІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В РУКАХ НОВОГО ВЛАСНИКА

Така легковажність українських чиновників уже не раз негативно позначалася на країні загалом. Але проблема не ізольована. На протилежному її полюсі є друга величезна хиба — буквюдство та надмірна й неймовірна формалізованість.

Можна припустити, що стартова ціна на рівні \$523 млн — це політичне рішення, зумовлене активною співпрацею із Заходом та сподіваннями на те, що сам факт цієї взаємодії допоможе в пошуках інвесторів. Стривайте, а хто кому винен? Україна ось уже майже рік не може відновити співпрацю з МВФ, хоча вимоги останнього дуже конкретні, а деталізація плану дій неймовірно висока. Якщо уряд не здатен виконати згадані вимоги й провести необхідні реформи, то на роботу в яких умовах мають розраховувати потенційні інвестори, на який інвестиційний клімат? На яке подолання комплексних проблем ОПЗ, що є менш важливими за масштабом, аніж виконання кредитної програми МВФ, можна сподіватися? Звичайно, іноземні інвестори реалістичніше дивляться на ситуацію. І не тому, що в них є з чим порівняти чи вони мають альтернативні напрями для капіталовкладень, а тому, що ситуація насправді, м'яко кажучи, проблемніша (і не тільки в Україні, а й на глобальному ринку сировини), ніж її бачать оцінювачі заводу. Серед наших чиновників до провалу приватизаційного конкурсу ОПЗ подібного адекватного сприйняття ситуації не спостерігалось, принаймні в публічному інформпросторі. ■

Хто говорить і що показує

Богдан Буткевич, Денис Казанський

Тиждень спробував розібратися в редакційній політиці та ідеологічній спрямованості українських ЗМІ

Медіа—це завжди віддзеркалення суспільства. Власне, українські медіа продовжують усі тенденції, характерні для українського суспільства. Головною ж дихотомією між ними є не так ідеологія чи стилістика, як проукраїнськість чи проросійськість. Оскільки неприхований прокремлівський нарратив в Україні успіху не матиме, його носії прагнуть приміряти на себе шати опозиційності.

ПРЕСА ТА ІНТЕРНЕТ

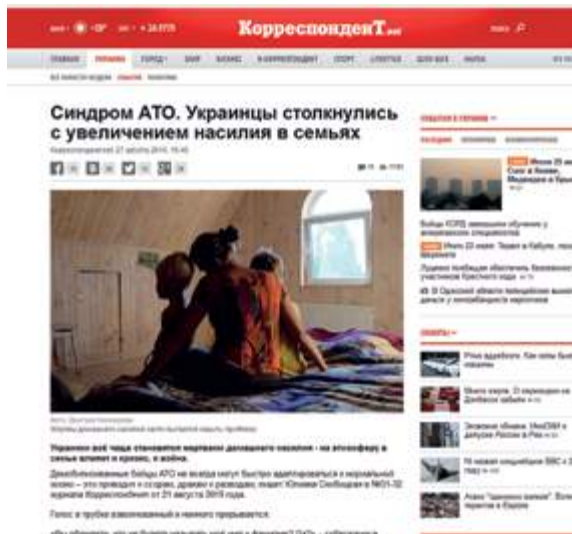
Скажи мені, які сайти ти читаєш, і я скажу, хто ти. Так можна легко перефразувати відому приказку. З поширенням інтернету в Україні з'явилося стільки віртуальних медіа, що заплутатися в них надзвичайно легко. Особливо людині, яка погано орієнтується в реаліях вітчизняного медіа-ринку. Разом із тим у всьому цьому різноманітті все ж таки можна виокремити кілька різних течій, які об'єднують інтернет-ЗМІ, що належать різним власникам.

Як і в європейських країнах, в Україні медіа не завжди ставлять в основу своєї роботи служіння стандартам ВВС і часто мають помітний ідеологічний ухил. У цьому не варто шукати щось жахливе або дикунське. Наприклад, одна з найбільш впливових і тиражних французьких газет Liberation у 1970–1980-х роках була рупором ліворадикалів і лише згодом перейшла на помірніші, буржуазні позиції. Інше велике французьке видання Le Monde досі вважається ліволіберальним. А ось Le Figaro, третя найбільша газета Франції, навпаки, радше симпатизує правим.

Схожа ситуація склалася практично у всьому Євросоюзі, де є як відверто лівацькі, так і підкреслено правоконсервативні видання. В Україні, де вільні ЗМІ з'явилися відносно недавно, подібне розшарування теж уже встигло сформуватися. Щоправда, у нас воно має місцеву специфіку, зумовлену внутрішньополітичною ситуацією в країні.

Зокрема, це поділ вітчизняних видань не так на праві й ліві, як на проукраїнські та проросійські. Причому останні теж часто намагаються позиціонувати себе як ліві чи антифашистські, хоча загалом такими не є. Водночас по-справжньому ліволіберальних медіа в нас майже немає. До них можна зарахувати хіба що «Громадське ТБ», що з'явилося в останні роки. Причому така позиція вже стала приводом для низки гучних скандалів.

Якщо проаналізувати найпопулярніші українські інтернет-ЗМІ, то умовно проросійськими можна назвати такі: «Корреспондент.net», «Страна. ua», «Вести», «2000.ua», «АиФ.ua», «Комсомольская правда». Чому умовно? Та тому що явної агітації за дружбу з Путіним і відмову від суверенітету на користь Москви вони не ведуть. До різко негативної антиукраїнської риторики сьогодні вдаються тільки маргінальні ресурси, які українськими назвати складно. Наприклад, сайт «Украина.ру», редакція якого міститься в Росії й складається з колишніх українських журналістів, що переїхали жити та працювати в РФ. Але такі медіа навряд чи можна взагалі назвати українськими, тому писати про них немає жодного сенсу.

«Правильні» акценти. «Корреспондент» наголошує на темному боці війни, «Інтер» обережно запроваджує маркери «общей історії»

Умовно проросійські видання, що належать політикам, пов'язаним із Кремлем, використовують загалом помірковану риторичку, але задають певний тон. Як правило, усі вони регулярно обіграють стандартний набір меседжів: в Україні точиться громадянська війна, революція 2014 року зазнала поразки й тому була марною, у Європі Україна нікому не потрібна, влада корумпована, в армії зрада, тарифи непомірні, в економіці все стало тільки гірше тощо. Періодично на цьому тлі також публікують новини й статті про успіхи Росії та Білорусі, приреченість ЄС і необхідність децентралізації, щоб виправити ситуацію в Україні. Певна річ, не забувають орієнтовані на Росію видання й піарити відповідних політиків. У них регулярно можна натрапити на цитати оплачуваних Москвою політологів та експертів на кшталт Михайла Погребинського або Володимира Корнілова, а також Віктора Медведчука, Олександра Клименка, Євгена Мураєва, Олени Бондаренко та інших відомих спікерів проросійського спрямування.

Достатньо просто забити в пошуковик прізвище Медведчук, слова «федералізація», «Україна», щоб відстежити, які сайти регулярно цитують друга й кума російського президента. Передусім це «Корреспондент.net», «Вести», «АиФ.ua», «Комсомольська правда в Україні». Те саме стосується й друкованих версій названих ЗМІ.

Бойові дії на Сході України згадані ресурси висвітлюють по-різному. Про російських бойовиків пишуть переважно стримано. Журналісти «Корреспондента» називають їх «ополченцями». А журнал «Вести. Репортер», що входив до холдингу «Вести», деякий час навіть друкував замітки бойовика «ДНР» Геннадія Дубового, котрий воював у загоні відомого польового командира Мотороли й обіцяв вбивати українських журналістів.

А ось умовно проукраїнські видання вирізняються великою ідеологічною строкатістю. Серед них є і помірні-консервативні, і націоналістичні, і ліберальні ЗМІ.

Так, до правих інтернет-ЗМІ можна зарахувати одне з найпопулярніших українських медіа «Цензор.НЕТ», яке славиться своєю відверто «яструбиною» редакційною політикою. Журналісти «Цензора» багато уваги приділяють ходу бойових дій, часто пишуть про російську військову присутність, публікують інтерв'ю учасників воєнних операцій. При цьому тон публікації не залишає сумнівів, на чьому вони боці. Проросійських бойовиків на сайті називають терористами, про українських військових пишуть із повагою та називають героями.

Інший приклад ще більш правого ЗМІ, яке традиційно не стримується у висловлюваннях стосовно ворогів української державності, — деро.ua. Девіз сайту «Тільки для укропів» вельми красномовно говорить про його редакційну політику. Навіть новини на цьому ресурсі мають очевидну антиросійську спрямованість. Зокрема, журналісти деро вирішили спеціально писати замість «у Росії», «на Росії» у відповідь на те, що російські ЗМІ постійно пишуть «на Україні».

Найяскравіші представники умовного ліберального табору — «Лівий берег», Gordon.ua, «Дзеркало тижня», «Новое время», «Фокус», «Радіо Свобода». Як і праві, ліберали відверто підтримували Євро-

Обличчя «руського міра». Повторення меседжів Віктора Медведчука — перша ознака проросійськості медіа. Ігор Гужва — один із головних провайдерів замаскованої пропаганди

майдан, а в конфлікті на Сході України однозначно займають сторону Збройних сил України, називаючи сепаратистів бойовиками, терористами та сепаратистами.

До ліберальних також можна зарахувати й «Сегодня» — одне з найпопулярніших українських ЗМІ, як віртуальних, так і друкованих. Незважаючи на те що належить воно олігархові Рінату Ахметову, якого традиційно звинувачують у зв'язках із Кремлем і бойовиками «ДНР», загалом варто визнати, що інформацію цей ресурс подає досить об'єктивно та не підтримує незаконних збройних формувань на Донбасі. Практично еталонно ліберальним із деяким ухилом у лівий бік є й одне з найавторитетніших видань «Українська правда».

ДОСТАТНЬО ПРОСТО ЗАБИТИ В ПОШУКОВИК ПРІЗВИЩЕ МЕДВЕДЧУК, СЛОВА «ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ», «УКРАЇНА», ЩОБ ВІДСТЕЖИТИ, ЯКІ САЙТИ РЕГУЛЯРНО ЦИТУЮТЬ ДРУГА Й КУМА РОСІЙСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТА

Ще більш виражений ухил у бік лівизни має «Громадське ТБ», звідки після розколу в редакції та кількох скандалів були звільнені всі люди, які не поділяють ліволіберальних цінностей. Журналісти цього ресурсу частіше за інших говорять про необхідність дотримання стандартів, а також рівного висвітлення позицій усіх сторін конфлікту на Сході України. Тут часто лунає жорстка критика українських військових, а також трапляються репортажі про злочини бійців ЗСУ. Через те що деякі його матеріали перегукуються з тезами російської пропаганди, сайт регулярно критикують праві за недостатньо патріотичну позицію. Останній приклад такої роботи на «Громадському» — матеріал під назвою «Тебе не існує» про таємні в'язниці СБУ.

ГОЛОВНІ КНОПКИ КРАЇНИ

Якщо ж говорити про українське телебачення, то тут навіть більше за проукраїнськість/проросійськість у редакційній політиці важить позиція безпосереднього власника. Якщо олігарх має проукраїнські погляди, отже, й ресурс буде відповідним і навпаки. Адже не варто забувати, що в нашій країні немає жодного прибуткового телеканалу, тому абсолютно всі вони цілковито залежать фінансово від своїх

господарів. А отже, говорити про наявність незалежних каналів не випадає. До цього також додамо, що, за статистикою, український телеглядач — це, як правило, домогосподарка за 40 із не дуже високим рівнем освіти, доходу й, чого гріха таїти, інтелекту.

Трійка найпопулярніших вітчизняних каналів роками лишається незмінною. Це «Інтер», який належить Сергію Львовичу та Дмитрові Фірташу, «1+1» Ігоря Коломойського й ТРК «Україна» Ріната Ахметова. Два з них — «Україна» та «Інтер» — мають лише умовно проукраїнську позицію, яка насправді нерідко перегукується якщо не з прямою, то з прихованою російською пропагандою. Наприклад, сепаратистів тут ніколи не називають терористами, на них нерідко кажуть «ополченці». «Україна» також вирізняється постійним надокучливим піаром свого господаря, точніше його благодійних справ в ОРДЛО. Випуски новин на цьому каналі часто нагадують невеликі крапління інформаційних приводів лише для того, щоб не всюди звучало прізвище його господаря.

Що ж стосується «Інтера», то він давно й свідомо маніпулює суспільною думкою в проросійському ключі. Критика влади помірна, адже відкритих конфліктів між Порошенком та Львовичем і Порошенком та Ахметовим немає. Особливо це стосується «України», де про владу погане слово годі й почути. До холдингу Львовича також входить популярний канал «НТН», який, проте, спеціалізується на західних кримінальних серіалах.

«1+1» традиційно має проукраїнську позицію, яка, однак, ураховуючи його переважно жіночу аудиторію, нерідко набуває вельми гротескних, навіть істеричних форм. Тут дуже люблять сльозливі історії, дешевий гумор і талант-шоу. А після того як Коломойський залагодив, хай і тимчасово, свої суперечки з президентом Порошенком, з ефіру майже зникла критика Банкової.

Другий великий пул каналів — інформаційні, або новинні. Їх шість. Почнемо зі «112 Україна», який досить довго був чи не головним подразником для патріотичної громадськості, тому що нерідко слугував майданчиком для надання слова проросійським спікерам. Однак за останні півроку-рік він став

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

підкреслено нейтральним. Це пов'язують із тим, що «Сім'я» продала його і вже не є власником. Питання кому й досі лишається відкритим, хоча останнім часом дедалі голосніше в тусовці називають прізвище Петра Порошенка, який нібито вирішив докупити собі ще один канал. Так це чи ні, але «112» наразі не має якоїсь чітко окресленої позиції, воліючи надавати слово чи не всім. Це, звичайно, відповідним чином позначається на якості програм, адже експертів і «говорящих голів» відверто не вистачає. Однак сьогодні «112» завдяки шаленим інвестиціям та неперебірливості перетворився на лідера серед новинних каналів.

Його місце в проросійській площині впевнено посів NewsOne, який формально належить одіозному регіоналові з Харкова Євгенові Мураєву, а реально фінансується коштом Миколи Азарова. Канал веде досить неприховану «лайт-ватну» політику, особливо цим вирізняється його «примабалерина» росіянин Матвей Ганапольській. Не відстає і сам Мураєв, який чи не щодня видає спічі в стилі «припинити громадянську війну на Сході». А після того як у парі з Вадимом Рабіновичем він заявив про запуск нового політичного проекту під назвою «Життя», котрий явно скидається на електоральну спадщину Партії регіонів, можна не сумніватися, що цей канал претендує на роль головного розсадника проросійської пропаганди в країні.

Колись легендарний «5 канал», що й досі, попри всі обіцянки, належить Порошенкові, істотно здав позиції. Незважаючи на хорошу ресурсність, він уже давно не відповідає статусу «першого інформаційного». Не сприяє популярності хоч і не дуже жорстка, але цілком природна провладна цензура, що панує на ньому. Тобто в кожному випуску новин центральною фігурою є президент. У принципі, це цілком логічно, але, як кажуть, є осад. Хоча серед позитивів постійне активне висвітлення подій на фронті з українських світоглядних позицій.

«Еспресо», що постало на хвилі Майдану й належить нардепові від «Народного фронту» Миколі Княжицькому, веде досить незалежному інформаційну політику, ну хіба що тут не так часто можна почути критику НФ і раніше прем'єр-міністра Арсенія Яценюка. Але плюралізм думок цілком

Перший на «5-му». Присутність президента на власному каналі доволі помітна

Партія війни. «Цензор» є одним із провідних «яструбів» в українському інформпросторі

зберігається. До того ж він має підкреслено проукраїнську позицію, навіть акцентує на тому, що дає «український погляд на світ». Головною проблемою і недоліком є мала кількість ресурсів, через що «кавовому каналу» важко конкурувати зі «112» та NewsOne, у які сімейні господарі вкинули десятки мільйонів доларів зі старту.

«24 канал», який належить мерові Львова та лідерів «Самопоміч» Андрію Садовому, здається, так і не зміг вийти за межі своєї регіональної ідентичності. Маючи проукраїнську редакційну політику, канал не витримує конкуренції з великою інформаційною четвіркою. Прикметно, що пан Садовий майже не використовує цей ресурс для власного піару, що не може не викликати певної поваги. Ще один інформаційний канал «УНІАН ТБ» є допоміжним. Однак він входить до холдингу «1+1», тобто належить Ігорю Коломойському з усіма відповідними наслідками.

ICTV, СТБ та «Новий канал» — трійка розважальних каналів, які належать Вікторові Пінчуку, — взагалі намагаються триматися від політики подалі. Як і від критики президента, з яким у зятя Кучми цілком нормальні робочі стосунки. Тому якщо ICTV хоча б іноді порушує гострі питання в новинах, слід визнати, з виважено українських позицій, то СТБ, давно забувши про колишній статус головного документального каналу країни, годує глядача безкінечними талант-шоу. А «Новий» взагалі працює на тинейджерську аудиторію, де війни та політиці немає місця. Так само як і ціла низка розважальних каналів, як-от «Бігуді» («1+1»), «Сонце», ТЕТ тощо.

«UA:Перший» не надто змінився з моменту приходу туди нової команди на чолі із Зурабом Аласанією. Хоча слід віддати належне менеджменту: такого відвертого підлабузництва до влади, як раніше, там уже немає. Є навіть фронда у вигляді програми «Схеми», яка дозволяє собі критикувати президента. Однак у решті канал не змінився.

Можна ще згадати про популярний львівсько-український ZIK, який належить Петрові Димінському. Тут проукраїнськість не обговорюється, однак останнім часом можна набагато рідше почути критику влади: мабуть, є відповідні домовленості. ■

Відеолітопис. Холдинг «1+1» зняв чимало передач і фільмів про війну, але здебільшого демонструє їх на нішевому каналі «2+2»

3–7 серпня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Дніпро (вул. Володимира Мономаха, 7):

6 серпня, 10:00 — дитяча субота.

Майстер-клас із ебру для дітей віком 5+.

Майстриня Анна Пічугіна.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

3 серпня, 18:30 — Нон-фікшн.ua.

Дискусія «Психологія та поп-культура: від книжок до тренінгів». Учасники: Олександр Вешелені,

Олександр Мельник та Сергій Талалян.

Спільно з літературною медіатекою 5books.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

5 серпня, 17:00 — презентація книжки

Світлани Кириченко «Птах піднебесний.

Спогади про Василя Стуса». Учасники: Наталія Ксьондзик, Ольга Погинайко, Заза Пауалішвілі, Христина Халімонова. Спільно з видавництвом «Смолоскип». У межах фестивалю «Бандерштат».

6 серпня, 17:00 — презентація книжки Олексія Чупи

«Вишня і Я». Модератор Ганна Луцюк.

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

У межах фестивалю «Бандерштат».

7 серпня, 17:00 — презентація книжки Василя

Карп'юка «Ще літо, але вже все зрозуміло».

Модератор Ганна Луцюк. Спільно з Видавництвом

Старого Лева. У межах фестивалю «Бандерштат».

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

5 серпня, 18:00 — лекція Катерини Бішаревої на

тему «Михайло Врубель: художник янголів та демонів».

Інформаційний партнер

ТИЖДЕНЬ

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Грузинський шлях

Виклики різноманітності

Ігор Лосєв

Колись Грузія існувала в кордонах від Нікопсії до Дербента, себто від Чорного до Каспійського моря. Але й сьогодні, маючи порівняно невелику територію площею 70 тис. км² (якщо зовсім точно, 69,7 тис.), Сакартвело, як називають свою батьківщину грузини, зберігає дуже багато етнокультурних, регіональних та історичних особливостей.

У цьому сенсі Грузія, безперечно, — частинка європейської цивілізації, адже для Європи типовим є зосередження безлічі відмінностей на невеличких клаптиках національного простору. Грузія, незважаючи на чимало елементів персидського, арабського, тюркського минулого, коли вона перебувала під владою цих етносів, зберігала свою європейську культурну природу та ідентичність. Грузинська література — частина європейської, мистецтво — теж, хоча і з деякими помітними елементами східних впливів, що цілком природно, ураховуючи геополітичне розташування країни. Грузія є однією з найдавніших християнських держав світу. А це теж не останній чинник європейської належності, бо, як сказав у телеєфірі один громадський діяч із Туреччини, оцінюючи перспективи вступу своєї країни до ЄС, «Європейський Союз — це християнський клуб». Грузія повернулася до християнства ще на початку IV століття, на п'ять століть раніше за хрещення України-Русі, не кажучи вже про Московію... У грузинській багатовіковій православній автокефалії була тільки одна столітня перерва під час російського панування і трохи більше ніж 20-літня під час радянського. У 1940-х роках відновленню автокефалії Грузинської православної церкви посприяв особисто маршал Радянського Союзу Лаврентій Берія (за згодою Сталіна). Цікаво, що тоді жоден діяч Московського патріархату не дозволив собі навіть щось прошепотіти про грузинську «неканонічність»...

Ще в давнину Грузія починалася з двох центрів етнокультурної консолідації: Колхіди (захід) й Іверії (схід). Поступово вони з'єдналися, і згодом виникло могутнє царство часів Давида Будівничого й Тамари. Потім знову розпочалася фрагментація і країна поділилася на царства Кахетинське (Телаві), Картлійське (Тбілісі) та Імеретинське (Кутаїсі). Були ще й князівства: Абхазеті, Гурія, Самегрело. Скрізь сформувалися свої культурні, побутові, мовні й навіть деякі державницькі особливості. Між іншим, досі не є остаточно вирішеним етнічний статус мегрелів. Знавці можуть сперечатися, мовляв, це звичайні грузини, субетнос грузинського народу чи окрема етнічна група, народ. Хоч там як, а коли автор цих рядків викладав на кінофакультеті

театрального інституту ім. Івана Карпенка-Карого, то студент-грузин розповідав, що практично не розумів своєї бабусі, яка розмовляла рідною мегрельською...

Цією градацією не хехтував Сталін у період останнього погрому керівництва радянських органів, який він улаштував у 50-ті роки ХХ ст. Тоді заарештували кількох керівників МДБ і МВС, які були мегрелами за походженням. Проте Картвел Джугашвілі дав настанову: «Шукайте великого мегрела!», маючи на увазі Лаврентія Берію.

Справді, це дуже велика проблема: як утримати все це різноманіття, різнобарв'я в рамках єдиної держави чи бодай однієї країни, яка хоча й усвідомлює свою етнічну єдність, але є такою роздрібненою? Суттєві етнокультурні відмінності й досі відчужаються там: Звіад Гамсахурдіа, перший президент незалежної Грузії, програвши боротьбу за владу в Тбілісі, намагався перенести свій штаб на захід країни, звідкіля походили його предки й де він почувався впевненіше поміж своїх земляків.

Проте в 1917—1921 роках. Грузія давала собі раду зі своєю культурно-історичною строкатістю, дала б і 1991-го, якби не зовнішній чинник — Російська Федерація...

Після знищення незалежної Грузинської держави силами Червоної армії радянські окупанти почали всіяко використовувати цю неоднорідність країни вже на інституційному рівні, створюючи адміністративні автономії. Зокрема, Абхазію, Південну Осетію, Аджарію. Остання — це унікальний для СРСР випадок утворення автономії не за етнічною, а за релігійною ознакою. Аджарці не етнос, а релігійна група, це грузини-мусульмани. Доволі штучною була й Південно-Осетинська автономна область, адже у Тбілісі осетинів більше, ніж у ПОАО, та й центр області Цхинвалі з усіх боків оточують села з етнічно грузинським населенням (принаймні так було до 2008-го). Абхазі становили абсолютну меншість в Абхазії: приблизно 70 тис. проти 500 тис. грузинів (майже всіх їх було вигнано з області після подій на початку 1990-х). Дивно, чому московські «планувальники» не ініціювали створення в регіоні Джавахетія, що на півдні Грузії, вірменської автономії...

Президент Міхеїл Саакашвілі пропонував Абхазії та Південній Осетії найширшу автономію у складі єдиної країни. Напевно, вони і погодилися б на неї, але для Москви це було неприйнятно.

Загалом упродовж віків Грузія непогано поралася зі своєю різноманітністю, але якщо не було зовнішнього втручання. У цьому вона дуже нагадує Україну... ■

Затишшя після бурі

Записала Анна Корбут

Що відбувається на внутрішньополітичній арені Грузії

8 жовтня в Грузії відбудуться парламентські вибори. На попередніх 2012 року партію від влади Міхеїла Саакашвілі з перевагою понад 10% посунула створена напередодні «Грузинська мрія» (ГМ) мільярдер Бідзіна Іванішвілі. Останнім часом її підтримка стрімко падає, хоча повертати політику попередників грузинські виборці теж не поспішають. Опитування Міжнародного республіканського інституту, проведене у квітні 2016-го, засвідчило, що на той час 20% респондентів проголосувало б за «Грузинську мрію», а 19% — за партію попереднього уряду «Єдиний національний рух» (ЄНР). У 2014 році, за різними оцінками, коаліційний уряд ГМ підтримувало близько 50% виборців, а за ЄНР свої голоси віддало б приблизно 22%.

Який баланс сил у грузинському політикумі сьогодні? Чим відрізняються політик Саакашвілі від політика Іванішвілі? Як за роки їхнього правління та їхніх політсил змінилися держава й суспільство? Про це *Тижню* розповів президент Кавказького інституту миру, демократії та розвитку Гіа Нодія.

Про феномен Саакашвілі та феномен Іванішвілі. Феномен Саакашвілі — це радикальні трансформації. Він трансформаційний, революційний політик. Міхеїл прийшов на хвилі Революції троянд, коли люди хотіли чогось нового, принципово іншого, водночас були розчаровані неефективністю попередньої влади, її неспроможністю досягти якихось результатів. Можна сказати, що Саакашвілі створив сучасну грузинську державність, країну нового типу. З цього погляду він для Грузії є історичною постаттю. Але такі трансформації, очевидно, болючі для багатьох. Крім того, у нього були свої помилки, прорахунки. Усе це вкупі врешті призвело до його поразки у 2012-му.

Бідзіна Іванішвілі прийшов на хвилі втоми від Саакашвілі й ненависті до нього. Плюс, будучи супербагато людиною, вселив у земляків надію на манну небесну, тобто вирішення всіх соціальних проблем. Цього, звісно, не сталося. Люди не відчують прогресу в економіці, а багато хто бачить радше регрес. Утрачене відчуття перспективи, того, ніби країна кудись рухається. Суспільство переважно розчароване владою і вважає, що вона не має конкретних досягнень, не здатна вирішувати їхні проблеми.

Утім, це невдоволення поки що не сягнуло критичної межі. Народ незадоволений, але не можна сказати, що обурений. Ідея повернення до правління Саакашвілі чи «Єдиного національного руху» теж непопулярна. Одне з можливих пояснень: за Іванішвілі стало спокійніше жити. Якщо попередник постійно розбурхував суспільство, то Іванішвілі заспокоює його. Можливе повернення Міхеїла багато хто пов'язує з потенційними потрясіннями, але нової

революції люди точно не хочуть. Влада використовує той страх, і робить це з певним успіхом.

Якщо ж говорити про зовнішню політику, то всі уряди Грузії, починаючи від пізнього Шеварднадзе, декларували прихильність до європейського та євроатлантичного курсу. Але якщо для уряду Саакашвілі це було головним стрижнем, символом віри, основою ціннісної орієнтації, то нинішній уряд продовжує курс радше за інерцією. Більшість населення підтримує спрямування на Європу, тому владі треба робити відповідні речі, і вона їх робить. Але, якщо глянути на багатьох провідних діячів й активних прихильників «Грузинської мрії», їх складно назвати проєвропейськи налаштованими людьми.

Проєвропейські та проросійські настрої в політиці. У ГМ, на відміну від ЄНР, немає якоїсь об'єднувальної позитивної ідеї. Там є особи, віддані європейському вибору. Але чимало й тих, хто ностальгує за радянським минулим. Об'єднує їх, з одного боку, ненависть до ЄНР, а з другого — аура грошей Іванішвілі.

Загалом є багато людей, які просто не знайшли себе в тій Грузії, що спрямована на Європу. У ній вони приречені на другі ролі, тому потребують чогось іншого. Хоч і розуміють, що загалом у Європі життя краще, але ці норми та інститути для них чужі й незрозумілі. Однак їм складно артикулювати, у чому полягає альтернатива. Тому й говорять про національні традиції або про православ'я, проти яких нібито боровся Саакашвілі. Таких осіб немало, зокрема й серед молодого покоління. Хтось із них підтримує ГМ, хтось відверто антизахідні, проросійські партії, які з'явилися порівняно недавно. Є й ті, хто бачить Грузію як державу

європейського зразка, але для них із різних причин принципово неприйнятні Саакашвілі та ЄНР. Хтось із них теж входить до ГМ, але більшість називає себе «шуашистами» грузинською, або «серединщиками»: вони можуть підтримувати треті сили на кшталт «Вільних демократів» або й взагалі не голосувати.

Про баланс сил у грузинській політиці напередодні виборів. Загалом у країні спостерігається певна апатія до політичного класу. Близько половини виборців кажуть, що збираються йти на вибори, але не знають, за кого голосувати. Тобто їм ніхто не подобається. З огляду ж на такий високий відсоток тих, хто не визначився, будь-які прогнози вкрай ненадійні. Але на цьому етапі в нас немає інших даних, окрім результатів опитувань, які дають приблизно однакові цифри.

Для тих, хто з вибором таки визначився, лідерами є ГМ і ЄНР, які мають 18–22%. Перша з політсил має на 1–2% більше, але між ними приблизний паритет. Далі йдуть дві інші партії, лідери в змаганні за те, щоб стати третьою силою: нова організація «Рух—держава для народу», створена оперним співаком Паатою Бурчуладзе, і «Вільні демократи» Іраклія Аласанії. Вони дистанціюються і від ГМ, і від ЄНР та орієнтуються на «шуашистів». Загалом ці сили за проєвропейську Грузію, щонайменше декларативно, проте у випадку з Аласанією, зважаючи на політичну біографію, маємо більше підстав йому в цьому довіряти.

Далі є ще три партії, які мають шанс подолати 5% бар'єр і потрапити до парламенту, але можуть і не досягти такого результату. Це лівопопулістські лейбористи, а також дві відверто антизахідні, проросійські сили: «Альянс патріотів Грузії» Давіда Тархана-Моураві та «Демократичний рух» Ніно Бурджанадзе.

Тож, якщо оперувати наявними даними, жодна партія не зможе отримати понад 50% мандатів у парламенті. Але ГМ усе ж розраховує на більшість завдяки адміністративному ресурсу, який працює переважно в мажоритарних округах, а вони можуть дати майже половину всіх мандатів. Цілком імовірно, що так і буде. Якщо ж цього не станеться, то після виборів нас очікують складні переговори про створення коаліції. Думаю, план «Б» для Бідзіни Іванішвілі такий: якщо не вдасться купити населення, можна купити якісь із партій, що подолали бар'єр, аби створити з ними правлячу коаліцію. Хоча в ЄНР сподіваються, що ГМ не зможе втратити виборів, а це, не виключено, створить нову динаміку, коли більш легітимною стане опозиційна коаліція на чолі з ЄНР.

Про політичну еволюцію грузинського суспільства. Саакашвілі здебільшого вдалося подолати масову корупцію. Її повернення ніхто не бажає. Але боротьба з цим негативним явищем передбачає послаблення особистісних зв'язків, що ґрунтуються на обміні різними благами на шкоду закону. Коли тільки починалися реформи Саакашвілі (зараз я даю приклад змін в університетській системі), студенти виступили проти міністра освіти, оскільки той хотів викоринити «інститут двоюрідних братів». Якщо все буде згідно із законом і не треба блату, то навіщо тоді родичі? Традиційна структура суспільства, до якої в Грузії звикли, полягає в принципі «ти мені—я тобі, всі ми одне одному друзі, підтримуємо й допомагаємо». Але це відбувається за рахунок законності, державності,

Гіа Нодія — президент Кавказького інституту миру, демократії та розвитку (CIPDD), декан Міжнародної школи кавказьких досліджень у Державному університеті ім. Іллі Чавчавадзе. 1976 року закінчив факультет філософії Тбіліського державного університету. 1982-го в ньому ж здобув звання кандидата філософських наук. У 1980–1995 роках — науковий співробітник, учений секретар, голова відділу політичної філософії Інституту філософії в Академії наук Грузії. У 2001–2005-му — професор і декан факультету політології Університету ім. Іллі Чавчавадзе. У лютому — грудні 2008-го — міністр освіти та науки Грузії. Член редакційної ради міжнародних наукових видань Journal of Democracy та Comparative Strategy. Продуктивно пише про питання демократизації, розбудови інституцій, націоналізму в посткомуністичних країнах, а також про конкретні проблеми політичного розвитку в Грузії та кавказькому регіоні загалом.

формальних правил. Тому реформи Саакашвілі часто сприймалися як культурне насильство над усталеними уявленнями й традиціями суспільства. Частково саме це створило враження щодо його авторитарності, хоча такі звинувачення теж мають реальні підстави.

Про точку неповернення на шляху до сучасної держави. Певною мірою грузинське суспільство цю точку, можливо, пройшло. Наприклад, Саакашвілі передбачав, що ми без нього повернемося до корупції, яка була за часів Шеварднадзе. І справді, можна стверджувати, що елементи неопотизму повернулися. Призначення в багатьох регіонах чи державних установах нерідко ґрунтуються на особистісних, дружніх чи родинних зв'язках. Але масової корупції не бачимо. Хоч би якою жорсткою була риторика в ГМ щодо попередньої влади, суть реформ Саакашвілі там фактично визнають і намагаються його досягнення зберегти. Партійці знають: якщо, наприклад, поліція знову почне брати хабарі, то значно більше людей вимагатиме повернення Міхеїла. Тому поки що можна говорити про стабільність результатів реформ, проведених за правління ЄНР.

СУСПІЛЬСТВО ПЕРЕВАЖНО РОЗЧАРОВАНЕ ВЛАДОЮ І ВВАЖАЄ, ЩО ВОНА НЕ МАЄ КОНКРЕТНИХ ДОСЯГНЕНЬ, НЕ ЗДАТНА ВИРІШУВАТИ ЇХНІ ПРОБЛЕМИ. УТИМ, ІДЕЯ ПОВЕРНЕННЯ ДО ПРАВЛІННЯ СААКАШВІЛІ ТЕЖ НЕПОПУЛЯРНА

Про появу Іванішвілі в політиці. Він повернувся до Грузії на початку 2000-х, до Революції троянд. І звідтоді не повертався до Росії. Можливо, у нього були проблеми з Путіним, коли той почав тиснути на олігархів, тож подумав, що на батьківщині життя буде спокійнішим.

Іванішвілі — дуже закрита, неpubлічна особа. Він ніколи не показувався серед велелюдних зібрань, але провадив благоїдну діяльність, та й то здебільшого у двох напрямках: підтримував інтелігенцію та церкву. Завдяки йому побудували найбільший храм у Тбілісі. Його прихід у політику був цілковитою несподіванкою. Попри велику замкнутість, в Іванішвілі виявилися досить серйозні інтелектуальні амбіції. Зараз він відчув смак до дебатів на публіці, тож постійно підкреслює, що в нього особливо розвинена

«Грузинська мрія — Демократична Грузія» — політсила, заснована мільярдером Бідзіною Іванішвілі, яка стоїть на чолі правлячої коаліції та має найбільше мандатів у парламенті. Політичною партією вона стала у квітні 2012 року, а до того з 2011-го діяла як громадський рух (на той час Іванішвілі мав французьке громадянство, тому не міг створювати партій у Грузії). На вибори 2012-го йшла в альянсі з шістьма політсилами, які декларували різні, але переважно консервативні або центристські ідеології. Хоча сам Іванішвілі на момент передвиборчого старту проголошував обіцянки більше соціального спрямування, зокрема про відновлення сільського господарства країни, залучення в цей сектор державних інвестицій, про реформу оподаткування для малозабезпечених, базову медичну страховку для кожного. А також декларував продовження євроатлантичного та європейського курсу і паралельно важливість нормалізації відносин із Росією та намір зробити Грузію «передбачуваним партнером» для міжнародної спільноти. Сьогодні урядова коаліція має в парламенті 87 мандатів зі 150. Утім, 2014-го з неї вийшла «Наша Грузія — Вільні демократи» колишнього міністра оборони Іраклі Аласанії (партія перейшла в опозицію). А вже цього року, ближче до виборів, коаліцію покинули ще дві учасниці, оголосивши про намір балотуватися в жовтні не в альянсі з ГМ, як у 2012-му, а окремо.

«Єдиний національний рух» — правоцентристська партія, заснована Міхеїлом Саакашвілі у 2001 році. Декларує прихильність до реформ, інтеграцію з НАТО і Європейським Союзом; раніше декларувала відновлення контролю Тбілісі над самопроголошеними сепаратистськими утвореннями Абхазії та Південної Осетії. Двічі (на виборах 2004-го й 2008-го) здобувала більшість у парламенті. Зараз виклик для партії полягає в тому, що без Саакашвілі вона не може досягти очевидного лідерства. Крім того, останнім часом в інформаційному просторі стали з'являтися свідчення про внутрішньопартійний розкол. Наприклад, у грудні 2015 року (і що дивно, до того на маловідомому українському сайті) з'явився нібито запис розмови між провідними представниками політсили, з якого можна припустити, що триває боротьба за вплив всередині неї між Саакашвілі та іншими провідними членами політсили. Раніше, у 2012–2013 роках, із партії почали активно виходити парламентарії.

«Вільні демократи» — політсила, що декларує ліберальний, проєвропейський курс, а також популярні економічні пріоритети: вільну ринкову економіку, забезпечення стійкого економічного зростання, боротьбу з бідністю, створення робочих місць, соціальний захист. Заснована 2009 року Іраклі Аласанією як опозиційна до уряду, сформованого партією Саакашвілі (за його президентства Аласанія був послом Грузії в ООН, главою «уряду Абхазії у вигнанні», помічником президента Грузії в грузинсько-абхазьких переговорах). У 2012-му «Вільні демократи» йшли на вибори в коаліцію з «Грузинською мрією». Але 2014 року партія покинула коаліцію після того, як її лідера Аласанію (до речі, на той час одного з найпопулярніших політиків країни) було звільнено з посади міністра оборони. На знак протесту у відставку також пішли міністри закордонних справ та європейської і євроатлантичної інтеграції (обоє з «Вільних демократів»). Це стало першою серйозною політичною кризою коаліції ГМ.

«Демократичний рух — Єдина Грузія» — правоцентристська партія на чолі з Ніно Бурджанадзе, заснована 2008 року. На виборах 2012-го виступала в опозиції до уряду Саакашвілі. У нинішньому парламенті політсила не присутня, але збирається балотуватися на жовтневих виборах.

«здібність до аналізу». Очевидно, на якомусь етапі, коли Саакашвілі почав утрачати популярність, але постать, здатна його урівноважити, ще не з'явилася, Іванішвілі вирішив, що зможе це зробити зі своїми мільярдами. Він мав рацію: обіцяв, що стане прем'єр-міністром, і став ним, а за рік (теж обіцяв, хоч і дещо раніше) пішов у відставку.

Але для чого йому влада? Чому він пішов, щойно її здобувши? У чому сутність його політичного проєкту? Це предмет для спекуляцій. Іванішвілі явно не подобається керувати поточною діяльністю уряду й бути відповідальним за конкретні політичні рішення. Але хоче, щоб уряд був лояльним до нього. За різними оцінками, його статки становлять близько \$7 млрд, а в Грузії немає більше нікого, хто мав хоча б мільярд. То чому не транслювати економічну владу в політичну? Потрібно знайти формулу: хоч би хто був в уряді, він має бути твоїм.

Очевидно, у цьому випадку Іванішвілі все розраховував як бізнесмен: закупив Грузію наче політичне підприємство й хоче зберегти умовний 51% у її керівництві. Прем'єр-міністри, що були після нього, — це просто менеджери, поставлені на чолі його нової компанії. Делегуючи їм якісь повноваження, він може втрутитися у будь-що, коли вважатиме за потрібне. Це дає змогу Бідзіні жити комфортно в країні, яка йому фактично належить, тож він сподівається зберегти таку ситуацію досить тривалий час.

Про баланс впливу особистості й інститутів у грузинській політиці та державі. Нормативно зрле суспільство має залежати від інститутів. Але донині ми більше залежали від особистостей, великих людей, як-от Гамсахурдіа, Шеварднадзе, Саакашвілі... Останній намагався створити інститути й певною мірою мав у цьому успіх. Але поки він був при владі, вважалось, що їхня стабільність ґрунтується на його особистісних якостях. Тому поки що ми не досягли точки, коли країна більше залежить від інститутів, ніж від людини. Можливо, Іванішвілі теж думає, що сприяє розвитку інститутів. Але він повинен особисто залишитися гарантією того, що процеси відбуваються правильно. Для нього точка відліку — 2030 рік: постійно повторює, що саме до цього часу все буде так, як належить... Звідси напрашується висновок: щонайменше доти він сподівається зберегти контрольний пакет акцій у «підприємстві Грузія». Але тоді йому виповниться лише 74 роки, при цьому Іванішвілі веде дуже здоровий спосіб життя. Тому можемо тільки гадати, чого йому захочеться в перспективі.

Про майбутнє Грузії в наступні 5–10 років. Багато що залежить від результатів виборів у жовтні, тому передбачати складно. Навіть якщо Іванішвілі зараз й утримає владу, навряд чи в нього збережеться стабільне існування: незадоволення в суспільстві нікуди не дінеться. Але, якщо буде й інший уряд, який не підпорядковуватиметься йому, спокою теж не варто очікувати. Тому найближчі 5–10 років складно піддаються прогнозуванню. Проте вони можуть визначити багато чого в довгостроковому розвитку країни. Треба пам'ятати про нестабільність довкола нас: у Туреччині, Вірменії, Азербайджані з нафтою, у Росії, Україні, Європі... Коли і всередині, і зовні усе таке невизначене, складно уявити Грузію острівцем стабільності. ■

У пошуках Суліко

Записала Анна Корбут

Що впливає на формування зовнішньої політики Грузії та її сприйняття вдома

Яким політики й виборці Грузії бачать своє місце між Заходом і Росією, Європою й Азією, християнським і мусульманським світом? Про це **Тиждень** поспілкувався з Корнелі Какачією, професором політології Тбіліського державного університету й директором Грузинського інституту політики, який спеціалізується на дослідженні зовнішньої та безпекової політики країни, самоідентифікації грузинів на міжнародній арені.

Щодо європейського курсу. Дискурси, орієнтовані на Європу, впливають здебільшого з XVIII–XIV століть. Вони ґрунтуються на такому аргументі: Грузія завжди була частиною християнського світу. Після падіння Візантійської імперії країна опинилася в оточенні нехристиянських держав. Це змусило шукати способи зберегти націю, релігію та незалежність. Відтоді Сакартвело намагається знайти для себе насамперед таку собі Суліко, тобто країну-партнера, друга. У якийсь момент тут вважали, що ним може бути Росія: вона православна і є кращим варіантом, ніж Іран чи Османська імперія. Однак, скасувавши грузинський суверенітет, Росія показала, що не допомагатиме нам. Відколи Грузія відновила незалежність (на той момент її державність була дуже хиткою), у нас постійно з Росією проблеми. Тому ми почали озиратися на інших. Але ми не слов'янська країна, як Україна та її сусіди, і не мусульманська, як Азербайджан чи Туреччина. Зрештою Тбілісі почало розбудовувати хороші зв'язки з Україною — це з часів Шеварднадзе й Кучми. Адже обидві країни чорноморські, з важким радянським спадком, проблемними відносинами з Росією та розмитими перспективами щодо європейських прагнень, а ще з болючими програмами реформ. Обидві пережили демократичні революції, які створили ідеологічну єдність між народами. Грузинсько-українські відносини стали особливо активними за президентства Саакашвілі та Ющенка.

Інший важливий момент: якщо проаналізувати зовнішню політику Грузії за останні 25 років, то помітно, що вона намагається якось вирватися зі «свого» регіону — Південного Кавказу. Грузини дуже хотіли бути частиною європейського та євроатлантичного клубів ще з 1990-х (багато хто думає, що це прагнення почалося тільки після Саакашвілі, але це не так). Ось приклад. Коли країна оголосила незалежність, у Раді Європи виникла дискусія: приймати її чи ні? Європа це чи Азія? І врешті вирішили прийняти Грузію разом з Азербайджаном та Вірменією. Оскільки останні постійно конфліктують через Нагірний Карабах, а Грузія мала свої зони нестабільності й отруєні відносини з Росією, перспективи регіональної співпраці здавалися невтішними. Південний Кавказ дедалі більше скидався на failed region. Тому Грузія тиснула на ЄС, аби той не викидав її до південно-кавказького кошика. До-

Корнелі Какачія — професор політології Тбіліського державного університету й директор Грузинського інституту політики

недавня в Євросоюзі до цього ставилися дуже насторожено: останні 20 років Тбілісі штовхали у формат саме такої регіональної взаємодії. Але Грузія намагалася вирватися з цього концепту й наблизитися до України, Молдови.

Щодо прохідності Європи й прозахідних настроїв Грузії. Більшість грузинів досі підтримують ЄС і НАТО. Але завжди сприймати це як належне не можна. Останніми роками в країні проводилося багато болісних реформ, спрямованих на європеїзацію. Ми представляємо один із найбільших контингентів серед нечленів НАТО, є одним із лідерів щодо реформ у Східному партнерстві. Це максимум, що здатна зробити маленька країна за нинішніх обставин. Але поки що це не привело до членства в НАТО чи ЄС. Відтак з огляду на скепсис членів Альянсу щодо можливої участі Грузії вічні обіцянки про інтеграцію країни із західними структурами починають звучати вихолощено. У Грузії є розуміння, що країна не може вступити до ЄС сьогодні чи завтра. Але вона хоче мати бодай якусь європейську перспективу зараз. Правильним кроком у цьому напрямку була Угода про асоціацію. Лібералізація візового режиму також стане позитивом. Але Грузія вже давно чекає на перспективу членства у НАТО. Відсутність прогресу щодо здобуття цього статусу в найближчому майбутньому може завдати серйозного удару по тих внутрішніх силах, які підтримують євроатлантичну інтеграцію.

Зрештою, у країні також розуміють, що Росія важливіша для німецького чи французького бізнесу та їхніх політичних еліт, ніж Грузія. Але тут має бути місце і для підходу, який ґрунтується на цінностях. Адже це був один із ключових драйверів успішної євроатлантичної інтеграції.

Щодо проросійських настроїв. Кремль намагається експлуатувати слабкості в Тбілісі. Там розуміють, що змінити зовнішньополітичну орієнтацію Грузії грубою силою не можуть, тому Москва намагається використовувати для цього м'яку силу. А ще релігію. Росіяни пробують просувати Євразійський союз, підтримувати певні ГО, політичні партії, аби мати бодай якийсь вплив на громадську думку. Пропонують освітні можливості, особливо для молоді, яка вже не розуміє і не знає російської. Поки що курс Грузії змінити Росії не вдалося, бо в нас потужна підтримка європеїзації. Але вона намагається повернути в дискусійне поле дебати про те, що краще: приєднатися до ЄС чи Євразійського союзу? На щастя, це питання не на політичному порядку денному.

І за цим важливо спостерігати Україні: чимало українців зараз дивуються і не можуть зрозуміти, як це Грузія, навіть після війни, думає про можливість зміни курсу? Але за 5–6 років ви, найімовірніше, теж відчуєте потік російської м'якої сили, яка намагатиметься змінити курс вашої країни. ■

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

Давня й амбітна

Катерина Новікова

Чим живе сьогодні Грузинська православна церква

Грузинська православна церква (ГПЦ) опинилась у центрі уваги українців через нещодавню відмову разом з Антіохійською, Болгарською та Російською церквами взяти участь у Святому і Великому Соборі Православної Церкви на острові Крит. Цей захід був особливо важливим для України, яка намагається отримати автокефалію для УПЦ та стати незалежною від Москви.

Приводом відмови від участі в Соборі для ГПЦ, як і для патріархату Антіохії, були теологічні суперечності, а саме незгода підписати текст «Таїнства шлюбу та перешкод до його взяття». Друга причина — делегація ГПЦ під час Зібрання ієрархів автокефальних церков у Шамбезі (неподалік Женеви) у січні цього року розкритикувала текст «Відносин православної церкви з рештою християнського світу». ГПЦ є надто консервативною. До того ж у грузинському православ'ї давно простежуються ізоляційні тенденції: 1997 року ГПЦ вийшла із Всесвітньої Ради Церков.

Відсутність деяких релігійних інституцій на Соборі не є перешкодою для єдності православ'я: в історії були подібні прецеденти, проте рішення все одно ухвалювали. Патріарх Варфоломій зазначив у недавній промові: якщо одна чи дві церкви не прийняли тексту, це буде занотовано, але текст усе одно допущено.

ГПЦ є однією з найдавніших апостольських і помісних церков. Вона має давню традицію перекладу богословських текстів на національну мову: перші такі тексти відомі ще з V століття, а сучасна версія сформувалася на зламі XVIII–XIX століть. Тоді ГПЦ перебувала під сильним російським впливом. Мова цих книг є давньогрецькою, проте вона для сучасних грузинів зрозуміліша, ніж для українців церковнослов'янська: у ній архаїчною є лексика, а не граматичні та синтаксичні норми.

У 1811-му, через десять років після окупації Грузії Російською імперією, ГПЦ втратила автокефалію. Дотепер у Тбілісі збереглося кілька будівель церков, зведених у XIX чи на початку XX століття, які через відповідний архітектурний стиль містяни називають «російськими». Усі вони сьогодні належать до ГПЦ. Богослужіння церковнослов'янською ведуть лише в церкві Св. Іоана Богослова в центрі столиці (для російськомовних прихожан).

Після революції 1917-го грузини оголосили автокефалію, тож на території країни діяли паралельно ГПЦ та РПЦ. Російська церква не визнавала незалежності першої упродовж чверті століття — аж до 1943 року. Натомість Константи-

Ілля II і не останній. Грузинська православна церква є одним із найвпливовіших інститутів у країні

нопольський патріархат визнав автокефалію ГПЦ значно пізніше — лише 1990-го.

Складності у відносинах ГПЦ і Константинополя існували віддавна: останній не визнавав її самостійності та місця в ієрархічній структурі помісних церков. Греки віддавали ГПЦ лише 12-те ієрархічне місце (після Болгарської), у той час як інші помісні церкви — шосте (після Російської) як найдавнішій і патріаршій церкві. Суперечка також стосувалася офіційного оформлення статусу ГПЦ. Грузини наполягали, що потребують не так документа, як простого визнання того факту, що їхня церква є давньою автокефальною інституцією ще з V століття. Тому відмову від участі в загальних православних

нарадах бачимо не вперше. Нині ГПЦ складається з 35 єпархій, у яких налічується близько 300 громад.

Після утворення самопроголошених республік Абхазії та Південної Осетії ситуація з єпархіями на цих землях ускладнилася. Зараз ГПЦ не проводить там служінь. Абхазькі духовні, яких називають «молодими священиками», здобули освіту та були висвячені в Росії, а потім продовжували студії у Греції. Вони виносять ситуацію в регіоні на загальноправославний рівень, намагаючись домовитися з Константинополем та налагодити служіння безпосередньо звідти. Натомість із Південної Осетії не зверталися по допомогу до греків. Москва пропонувала, щоб російські священики за сумісництвом були і грузинськими, але у Тбілісі цю ідею не підтримали.

Бакар Берекашвілі, політолог із Грузинсько-американського університету, в коментарі **Тижню** зазначив, що існує хибне уявлення про вплив РПЦ на ГПЦ. Таке бачення має радше політичну та ідеологічну основу. Грузинська православна церква як апостольська має амбіції бути лідером у світі східного православ'я, а отже, не допускати будь-яких впливів російського. Звичайно, сьогодні існує співпраця та контакти між ГПЦ і РПЦ, але на тому самому рівні, що й із іншими церквами.

Російська церква офіційно визнає Абхазію канонічною територією ГПЦ. Священний Синод РПЦ відмовився прийняти до свого складу Абхазьку та Осетинську церкви, які хотіли вийти з-під грузинської юрисдикції. Тож Росії складно на інституційному рівні чинити сильний вплив на теренах незв'язаних республік, хіба лише на індивідуальному, контактуючи з абхазькими та осетинськими священиками. ГПЦ намагається також символічно утверджувати свою юрисдикцію на цих землях. Зокрема, нещодавно Патріарх Грузії отримав титул архієпископа Абхазії.

Натомість, на думку грузинського теолога Левана Абашидзе, яку він висловив в інтерв'ю радіостанції «Ехо Кавказу», ГПЦ не шукає розв'язання ситуації за допомогою перемовин ані з абхазькою стороною, ані з РПЦ, ані зі Вселенським Патріархатом, стверджуючи лише, що це її канонічна територія. Теолог наголошує, що налагодження служіння з Константинополем могло б зменшити вплив РПЦ. Візит Католикоса-Патріарха всієї Грузії Іллі II до Москви 2008 року викликав негативну реакцію грузинської опозиції. Однак це була спроба використати вплив церкви для нормалізації відносин із Росією.

У Грузії також мешкає чимало мусульман, які живуть переважно в Аджарії на кордоні з Туреччиною. У 2011-му там виник грузинсько-турецький конфлікт. Коли Туреччина повернула храми їхнім вірним, Грузія вирішила реставрувати десятки грузинських церков на території Північно-Західної Туреччини (вони називають її Тао-Кларджеті). Для грузинів це надзвичайно важливо, адже згадані терени вони вважають символом своєї державності: звідти походить династія царів Багратіонів.

Своєю чергою, Туреччина запропонувала реставрувати три мечеті в країні-сусідці та побудувати нові. Спочатку грузинська влада погоджувалася, але ГПЦ виступила з критикою цієї пропозиції. Патріарх Ілля II звернувся до турецької влади з вимогою відбудувати в такому разі дві з чотирьох православних церков на території їхньої країни.

Бакар Берекашвілі пояснює цю ситуацію експансією турецького капіталу до Аджарії, яка почалася ще за влади Міхеїла Саакашвілі. Фінансові вливання підпорядкували місцевих робітників та фермерів турецькому капіталу і впливу. Сьогодні ситуація нормалізується, але проблема ще існує. Проект побудови мечетей був призупинений через незгоду місцевої спільноти. Туреччина офіційно не декларує територіальних зазіхань на Аджарію, проте багато грузинів упевнені, що насправді такі претензії в південних сусідів є.

Які відносини УПЦ та ГПЦ? У 2001-му єпископ Сагарджойський та Гурджаанський Андрій відвідав Київ від імені Католикоса-Патріарха всієї Грузії Іллі II з нагоди святкування 950-річчя Києво-Печерської лаври. ГПЦ підтримує подолання розколу в Українській православній церкві лише канонічним шляхом, а визнає канонічною лише УПЦ МП. Тієї самої думки, зрештою, й інші помісні православні церкви.

ГРУЗИНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА ЯК АПОСТОЛЬСЬКА МАЄ АМБІЦІЇ БУТИ ЛІДЕРОМ У СВІТІ СХІДНОГО ПРАВОСЛАВ'Я, А ОТЖЕ, НЕ ДОПУСКАТИ БУДЬ-ЯКИХ ВПЛИВІВ РОСІЙСЬКОГО

Україну та Грузію об'єднує постать апостола Андрія, який, за легендою, проповідував тут, а його голова покоїться в Києво-Печерській лаврі. Засновники чернецтва прийшли до наших країн з Афону, а священномученик Володимир, митрополит Київський, був єкзархом Грузії.

Також об'єднує наші церкви синтез західної та східної традицій. У часі духовного відродження ГПЦ у XII і XIII століттях за панування княгині Русудани до Грузії прибули вислані папою Григорієм IX францисканці та домініканці. А від початку XIV століття в Тбілісі існувало також латинське єпископство. Лише наслідок того, що турки зайняли Константинополь й ісламський світ оточив Грузію, ускладнився контакт країни із заходом та почалась ізоляція ГПЦ. Утім, сьогодні церква відкривається: цього горіч Папа Римський Франциск відвідає Грузію та Азербайджан з апостольським візитом, який триватиме з 30 вересня до 2 жовтня.

У Грузії лише ГПЦ має статус церкви, а решта релігійних інститутів вважаються неприбутковими організаціями. Пан Берекашвілі пояснює цей факт тим, що ГПЦ здавна традиційно є моральним авторитетом народу. Завдяки широкій соціальній згоді церковні інтереси завжди підтримувала правляча еліта. Хоча православ'я не визнане державною релігією Грузії, у Конституції країни виразно наголошено на її історичній ролі та важливості. ■

Гордість, зомбі й попередження

Олексій Бобровников

Коротка історія спроб реставрації грузинської монархії

Старе подвір'я з пальмою і невеличким підвалом, перетвореним на спальню, схожу на монастирську келію. Історія цього будинку пов'язана з кількома іменами та прізвищами, які для грузинів священні. І говорити про них (як про живих, так і про мертвих) чужинцю дозволено лише з канонічним пієтетом.

Я живу тут, коли приїжджаю працювати в Тбілісі. Із цієї келії почалася моя подорож країною розміром із Київську область. Подорож, яка тривала два роки й не закінчиться ніколи, адже тепер я поєднаний із цим краєм не тільки спогадами, а й кровними зв'язками.

У цьому помешканні пахне свіжозмеленою кавою, пилом й одеколоном.

Це запах жінки.

Колись я любив залишатися тут заради діалогів із господарями, а зараз — задля самої атмосфери.

Історія цього подвір'я така ж карколомна, як і вся історія Грузії. В одному дворі мешкають

Малюнки з родинного альбому однієї з грузинських дворянських родин, зроблені в XIX сторіччі

нащадки давньої княжої родини й сім'я енкаведистів, які заселилися сюди, попри бажання справжніх власників.

Утім, сам факт, що господарям (нащадкам колись майже всемогутньої дворянської сім'ї) лишили бодай частину їхньої маєтності, нечуваний для жителів інших республік «сім'ї народів».

Яка щедрість! Після розстрілу всіх чоловіків цього роду дітям і вдовам залишили цілий поверх будинку, який вони збудували за часів свого розквіту.

Так тепер і живуть: частина мешканців не вітаються одне з одним, і всі довкола знають чому.

А на перший погляд, звичайнісіньке собі подвір'я з пальмою та неодмінним для кожного тбіліського дворика запахом кави по-турецьки.

Під підлогою в кімнатах свого крила родина, котра змушена була проявляти гостинність до вбивць і грабіжників, ховала портрети прашурів. Старі дагеротипи грузинської знаті тепер знову висять на стінах.

Певною мірою історична справедливість узяла гору: персонажі сучасності й минулого можуть більше не ховати поглядів і з гідністю спостерігати за всіма викрутасами долі довкола них.

Історія, яку я хочу розповісти, стосується вже модерного часу. Це одна зі сторінок життя княгині, чийї гостинності я зобов'язаний.

Ця жінка могла б стати грузинською царицею, якби повернулася монархія (таку ідею реконструкції напередодні майже кожних парламентських чи президентських виборів виголошує опозиція, навіть церква не лишається осторонь).

КНЯЗЬ ПІД ПРИКРИТТЯМ

Але повернімося до історії кохання, яке так і не відбулося.

Початок 1990-х. Вона красива, тридцятилітня, ще незаміжня. Ця жінка — нащадок Іраклія (Ерекле) II, останнього грузинського царя.

У неї за душею ні гроша, хіба що перший поверх їхнього родового гнізда.

Він молодий князь із царського роду, котрий приїхав з Європи, куди емігрувала його родина після більшовицької революції. У нього маєток десь на узбережжі Середземного моря і щире бажання почати життя (ще не надто заіржавіле) спочатку.

Тож юний князь приїхав, закохався (чи лише видавав, що закохався) та запропонував руку і серце.

«Щось було не так, і я не розуміла, що саме. Він був милим, дуже чемним, із перфектним почуттям гумору. Був справжнім європейцем, якими уявляли ми їх тоді. Але щось не так, щось не так...», — згадує господиня будинку.

Це одна з таємниць, про які знає все місто, але тут ніколи не розкажуть про це на камеру чи диктофон. Саме тому я не називаю прізвищ й імен, щоб не жертвувати довірою дому, гостинність якого для мене важливіша за задоволення від розголошення скандальних таємниць.

Секрети, які всім відомі. От що таке Тбілісі, та й Грузія загалом. Кругова порука в охороні своїх і чужих таємниць, коли всі знають все про всіх, але завжди мовчать при чужинцях, вдягаючи маску шляхетності, щоб не заплямувати старі герби: потьмянілі, але сповнені гордості й величчя; в охороні таємниць, жодного свідка яких, щоправда, вже немає серед живих.

Один мій друг, озвучуючи історії про любовні трикутники позаминулого століття, раптом починав говорити пошепки, хоча йшлося лише про драми часів Чавчавадзе чи Лермонтова.

Та біс із ним, їхнім ханжеством, якщо аристократизм закінчується на порозі церкви, виходячи з якої прихожани починають пошепки обговорювати найпікантніші подробиці з життя кожного, за кого лише зачепиться погляд.

«Ось ця... Ох як недобре вона робить. Ти бачиш, з ким вона іде? Вона ж заміжня, точно знаю, що заміжня. Бо мешкає в сусідньому дворі», — із цими словами моя супутниця Елене, юна малярка із церковної майстерні, відвертає очі, ховаючи обличчя в мое

плече, хоч ми не такі близькі, і я не встиг звикнути до цих раптових проявів її ніжності.

Дівчина сховала обличчя, щоб не зустрічатися поглядом із жінкою, яка йшла вулицею, ще не закріпивши нас. Усе це робиться для того, щоб випадково не проявити неввічливості, коли раптом доведеться зустрітися поглядами, а привітатися не можна. Адже потім, уже під час зустрічі за звичайних обставин, прямий погляд буде сприйнятий як виклик. А це неприпустимо.

Я спитав в Елене про це, і вона глянула на мене з подивом: «Звісно ж! А як ти собі уявляєш, я могла б подивитись їй у вічі?».

«Кдемо-мосілеба» — ось як грузинською, на старому міському жаргоні, звучить «дівоча гідність».

Ні, це не цнота, це суворе дотримання етикету разом з іміджем незайманості й пасивності, за якою криється залізна воля, неодмінно супроводжувана грацією. Суто грузинське слово, на подібне не трапиш в інших мовах. Суто грузинський стиль.

Щоправда, вас не зрозуміє молодше покоління: це комплімент, розрахований на їхніх тітоньок і бабусь. Але слово існує і може вважатися зразком складносуурядності тутешніх стосунків та взірцем суто грузинської манери поведінки.

Але я відволікся від історії про царський союз, що так і не відбувся.

Господарка будинку помітила щось дивне в поведінці й реакціях свого шляхетного залицяльника. Ні, він був цілком таким, яким мав бути. Але передчуття, ця природна клема «так» чи «ні», яка ще до того, як включився мозок, дає остаточну згоду чи позбавляє залицяльника останнього шансу, спрацювала не на користь європейського красеня.

Пропозиція руки і серця була відхилена без пояснення причин.

Але який це міг би бути шлюб — перша монархічна родина! Чом би й ні?

Сам Едуард Шеварднадзе, на той час президент, з'являвся на публіці з цим чоловіком і вже, кажуть, озвучував новини про ймовірні заручини іноземного князя з тбіліською красунею.

Тоді, на початку 1990-х, у Грузії досить жваво обговорювали повернення монархії як ладу. Звісно ж, символічної, конституційної, але тим не менш...

Монарх. Хай би там що казали грузини, але це слово таки личить їм.

«КГБ? — з іронічною посмішкою розмірковувала княгиня, що так і не стала царицею, — КГБ, хто ж бо ще?»

Грузія — це країна шляхетного флірту, у якому часто буває кривавий і драматичний фінал.

Однак цього разу фінал був інший, саме тому в нашій історії не буде імен і прізвищ: міф буде забутий, а сама ідея конституційної монархії буде схована в скриню або стане черговою темою тбіліських балячок про сусідів.

Старий лис Шеварднадзе добре знав ▶

про це, коли вперше в грузинській пострадянській історії вирішив погратися у флірт з аристократією, ожививши давній міф про царя.

Через кілька місяців після невдалого сватання містом почали ширитися пікантні подробиці життя іноземного князя. Наркологічна клініка десь у передгір'ях Альп. Нервові зриви. Ремісії. Залежність від опіатів.

Шляхтич зник із обр'ю моєї знайомої, так само зникла з розмов містян тема повернення монарха.

На певний час.

«Точно, КГБ», — посміхається княгиня, уже в літах, але неймовірно красива, якщо не звертати уваги на старий фартушок і пасма сивини.

Перша спроба реюніону шляхетських родин не відбулася. На щастя, принаймні для жіночої половини цього союзу.

ПАТРІАРШІЙ ЛОБІЗМ

За 20 років історія повторилася знов, але тепер героями світської хроніки були грузинський Патріарх Ілля II і представники двох різних гілок шляхетного роду Багратіоні.

Грузинська опозиція негайно підхопила ініціативу. Будь-який привід для кпинів на адресу президента (тим більше коли їх благословляє сам очільник грузинської церкви) може перетворитися тут мало не на священну війну.

Певною мірою поразка реформаторських сил Саакашвілі через роки після описуваних подій полягає в тому, що він у якийсь момент вирішив, нібито може переламати будь-яку традицію, зокрема і церковну.

Він уявив себе мало не Генріхом VIII, англійцем, котрий переміг Римську церкву.

Грузинський президент чи то на вимоги Заходу, чи то заради послаблення не надто дружньої до нього церковної влади вирішив провести реформу, яка остаточно посварила його з місцевим Патріархом.

Реформа передбачала можливість для всіх ключових конфесій відкривати свої храми на загальних підставах (адже донедавна навіть католицька церква діяла в Грузії напівлегально).

Цей проект обурих первосвященника, який має необмежений моральний авторитет у суспільстві, де святоші-традиціоналісти і природні бунтарі проти будь-якої світської влади становлять більшість. Причому саме у пропорції 50/50 цей коктейль грає у багатьох головах.

Ілля II може лише однією своєю заявою змінити якщо не хід історії країни, то принаймні значно посилити чи послабити будь-який її порух.

Так, лише єдиним своїм благословенням Ілля II одного разу змінив усю культуру споживання алкогольних напоїв.

Є кілька традицій, пов'язаних із питтям, які непорушні з діда-прадіда. Не можна тримати келих лівою рукою, якщо піднімаєш його за здоров'я друга. Не можна проголошувати тост за достойну людину, тримаючи в руці гальбу пива.

Це ганьба й невігластво. У Грузії під пиво проголошували тости лише за всіляких нікчем-політиків чи негідних державних діячів або просто за нахабних і нечемних сусідів.

І тут, вкотре приїхавши до Тбілісі, я бачу, як мій товариш піднімає келих із пивом... за мій приїзд!

Обуренню немає меж: що ти, мовляв, друже, собі дозволяєш? Що я вчинив такого, у чому перед тобою завинив?

Раптом той збагнув, що сталося. «Вибач, старий, я забув, що тебе цілий рік не було в країні. Минулого року Патріарх виступив з посланням і дозволив пити пиво «за хороших людей». Так що тепер у нас усі напої зрівнялися у правах», — усміхнувся він.

Так пивна індустрія отримала в країні найкращого лобіста, якого лише можна собі уявити. Продажі напою почали зростати і зростають досі. Тож одна лише заява Патріарха була ефективною за кілометри білбордів.

Приблизно в той самий час патріарші тролі вигадали про президента найнеприємнішу для грузина легенду — вони вигадали йому іншу національність.

Так Саакашвілі помстилися за бажання легалізувати в Грузії, зокрема, і вірменську церкву. З тих пір у певних колах до нього прилипло прізвисько Саакян, тому тепер можна його витівка або ж недолуга, комічна ситуація, у яку він часто потрапляє, супроводжувалася байками про негрузинське походження. «Нехай у нас буде справжній конституційний монарх, а не цей недогрузин Саакян», — знущалися з нього опозиційні тролі.

Прірва недовіри глибшала, і колись підтримуваний абсолютною більшістю населення президент-реформатор закінчив свою кар'єру на батьківщині досить безславно.

Антагонізм між лідерами світської та духовної влади в цій країні, мабуть, найнебезпечніший саме для першого.

Тоді, за п'ять років до фактичного вигнання президента, одна зі старих ляльок із прабабусиною скрині знову з'явилася на сцені.

2009 рік. Ілля II благословляє вінчання молоді шляхетної пари. Вінчання, яке проходить у церкві, збудованій на гроші олігарха Іванішвілі, що незабаром претендуватиме на роль головного регента грузинської політики.

Патріарх обіцяє всіляку підтримку молодому подружжю, щоб, мовляв, уже з їхнього первістка, першого народженого в незалежній Грузії та вихованого в лоні церкви сина вельможного роду, плекати майбутнього монарха для країни, останній цар якої помер два століття тому.

Скільки сказано слів, скільки пафосу було в кожному русі...

Через п'ять років після описуваних подій, саме під час підготовки цієї статті, я зателефонував давньому приятелеві, активісту однієї з місцевих політичних сил, яка тоді перебувала в опозиції.

— Як там ваші царствені особи? Є щось нового про них? — спитав я.

— Які саме? Ти про кого?

— Ну як: а пара Багратіоні, яка мала народити первістка, майбутнього грузинського царя... Пам'ятаєш?

— Не знаю... Треба спитати у святого отця. Як швидко тобі треба? — була відповідь.

Скелети в шафі чи просто запилений портрет?

ГРУЗИНСЬКА МРІЯ ПРО ДОБРОГО ЦАРЯ

У звичайному житті про монархію ви почуєте тут лише іноді з телеекранів під час виборів. Або ж від гіда, який розказуватиме про пам'ятки часів цариці Тамари, демонструючи архітектурні витвори будь-якої доби.

Як герой чудового юнацького роману Рафаеля Сабатіні будь-який грузинський політичний діяч «згадає про свою католицькість лише тоді, коли йому це вигідно». У цьому випадку йдеться про інститут конституційного монарха.

Фігура на полі, такий собі пішак із бутафорської корони, або ж персонаж із фантомних спогадів, цікавих для іноземного публіциста, або ж для місцевого політтехнолога. Церковного, до речі, теж.

Цар — а саме царем, хоч би що казали люди, бачив себе в цій країні колишній президент — фігура міфічна.

Утім, цей міф так глибоко закладений у підсвідомості, що відділити його від більш пізніх цивілізаційних нашарувань уже майже неможливо.

Кожен правитель повинен відповідати тут усім можливим критеріям царственості, які тільки можна собі уявити.

Кдемо-мосілеба цариці Тамари, мужня відданість і жертвність героїв Шота Руставелі.

Так було і з Саакашвілі, який програв не тому, що поганий реформатор, а тому, що вирішив змалювати себе одночасно героєм літопису та генієм війни. Цей піарник від Бога, так і не продемонструвавши витримки й мужності на полі бою, намагався зобразити на власних кишенькових телеканалах автопортрет, скопійований мало не з Олівера Кромвеля, а у відносинах із церквою — з Генріха VIII. Але забув про те, що Грузія не острів, і з президентського палацу до ненависної йому резиденції місцевого «папи римського» лише кілька хвилин пішки.

Заручником такої ж казкової ілюзії про доброго царя став і його наступник Іванішвілі (наступник не в сенсі посади, а в сенсі ролі, яку омріяло для нього грузинське суспільство).

ГІПЕРТРОФОВАНІ ГІДНІСТЬ І ЩЕДРІСТЬ, НА ЯКІ ЧЕКАЮТЬ ВІД ПРАВИТЕЛІВ НАВІТЬ НАЙБІЛЬШ ТЯМУЩІ З ВИБОРЦІВ, ТУТ ЧАСТО ВИГАДАНІ, ПЕРЕБІЛЬШЕНІ Й ДОВЕДЕНІ ДО КАТАРСИСУ, ЗА ЯКИМ МАЙЖЕ ЗАВЖДИ НАСТАЄ ПОВНЕ РОЗЧАРУВАННЯ

Обіцяні хмари з манною небесною так і не пролилися на землю, а після того, як прояснилося й розвіялися невинувдані обіцянки, «Грузинська мрія» теж втрачає голоси.

Гіпертрофовані гідність і щедрість, на які чекають від правителів навіть найбільш тямущі з виборців, тут часто вигадані, перебільшені й доведені до катарсису, за яким майже завжди настає повне розчарування.

Такий має вигляд грузинська мрія про царя чи президента, князя чи політика, словом, про будь-кого, хто очолить цей народ.

Грузини завжди вдаватимуть із себе затятих демократів та самоуправлінців; навіть свято віритимуть у те, що вони ними є насправді, ігноруючи той факт, що до кожного нового лідера вони стоять із простягнутою рукою.

Царя ж і князя тут завжди витягають зі скрині лише в слушні моменти.

Окрім тих стін, де він висить просто за правом походження, все інше тут — завжди частина політичної гри.

А як щодо аристократії? Вона тут усюди. Кожен третій — князь, який волів би виступати в палаті лордів, якби така палата була в грузинському парламенті.

Водночас слово дуже часто не має ваги. Як обіцянка бути вірним і щедрим під час першого флірту. Обіцянка, яка нічого не варта без підписання шлюбного контракту. ■

Експорт злочинів у законі

Богдан Буткевич

Як виникла мережа грузинських кримінальних авторитетів і чому вони «класово близькі» для Кремля

Небажані гості. Інтерес грузинських кримінальних авторитетів до України може бути одним зі сценаріїв дестабілізації в нашій країні

За останні щонайменше чверть століття на пострадянських теренах виробився чіткий стереотип: злочин у законі — це обов'язково грузин. І він цілком має підстави, адже більшість керівників організованих злочинних угруповань на території передовсім РФ справді є грузинами. У той час як традиційних злочинців радянська влада жорстко гнобила й вони не встигали за розвитком подій, саме кавказці, яким властива клановість, очолили кримінальний світ. Пік їхньої могутності припав на 1990-ті, коли злочинці у законі Джаба Юселіані разом із Едуардом Шеварднадзе правив Грузією й грузинський криміналітет став володарем російського злочинного світу. Однак протягом 2000-х цей

своєрідний прошарок зазнав двох потужних ударів. У Грузії — від Міхеїла Саакашвілі, який оголосив йому тотальну війну, а в РФ — від чекістської кліки Путіна, яка, прийшовши з допомогою криміналітету до влади, почала жорстко пресингувати його, щоб взяти під цілковитий контроль. Колись горді та незалежні, сьогодні злочинці в законі перебувають під невсипущим контролем російських спецслужб, які намагаються використувати їх у власних цілях.

Спочатку трохи тюремної історії. У перші роки існування радянської влади кримінальні злочинці вважалися «класово близьким елементом», на відміну від «політичних». Тому в радянських концтаборах «урки» були одним із елементів збиткування над противниками режиму чи просто звичайними громадянами, які потрапляли за наклепом у лабети сталінської каральної системи. З допомогою такого собі Натана Френкеля, колись правої руки легендарного Мішки Япончика, який пішов служити більшовикам перед острахом розстрілу, стара система кримінальних понять була видозмінена. Таким чином контролювати неосяжний мільйонний світ в'язнів ГУЛАГу було зручніше.

Саме так з'явилася абсолютно нелюдська система трьох каст кримінального світу: вищої (урки, блатні, переважно злочинці за «фахом»), роботяг-«мужиків» та «ображених», себто найнижчої ланки в тюремній ієрархії. Також Френкель запровадив норми, які унеможлилювали співпрацю справжнього урки з табірною адміністрацією, що полегшувало для другої вербування зеків як своїх інформаторів серед інших верств табірної «населення».

Великим струсом для цієї системи виявилася Друга світова війна, коли через жахливі людські втрати в перші її роки керівництво СРСР було змушене спонукати зеків йти на фронт. І чимало ще вчора справжніх «законників» піддалися пропаганді та вибуху патріотизму й пішли на війну. Щоправда, інша частина сприйняла такий крок як порушення «поняття» і назвала їх зрадниками злочинського закону — «суками». Табірна адміністрація побачила в цьому прекрасну можливість використати старий добрий принцип «розділяй та володарюй».

Більшість зеків із тих, хто пішов на фронт і вижив, не здобули свободи, а були повернуті в табори, де на них із заточками в руках уже чекали вчорашні «друзьки». Тому вибору в «сук» не було — тільки співпраця з «органами». З них почали формувати бригади «беспредельщиків», яких кидали в «зони» спеціально для того, щоб за

допомогою звірячого насильства та вбивств змушувати «чесних злодіїв» до співпраці з адміністрацією. Своєю чергою, злодії об'єднувалися для протидії «сукам». Ця так звана суча війна тривала майже 10 років — аж до хрущовської відлиги — і призвела до численних жертв.

Чи не головними цілями «сук» і табірної адміністрації були якраз злодії в законі. До цього ще згадаємо розстріли на місці під час війни за крадіжки та смертну кару за бандитизм, уведена в 1950-му. Тоді, за оцінками дослідників цієї теми, було викожено до 80% кримінальних авторитетів. Однак після певного послаблення наприкінці 1950-х — у середині 1960-х вони знову підняли голову. Тому з початком епохи Брежнєва радянські каральні органи перейшли в наступ. Була побудована спеціальна в'язниця під назвою «Білий лебідь», де злодіїв у законі морально ламали та змушували офіційно, на папері, зрікатися свого статусу.

Таким чином, на середину 1970-х років склалася ситуація, коли переважна частина традиційних володарів кримінального світу була виведена з гри. При цьому з кінця 1960-х у СРСР дедалі численнішими ставали так звані цеховики — підпільні підприємці, які в умовах тотального дефіциту на більшість товарів легкої та харчової промисловості намагалися на своїх маленьких підприємствах (цехах) чи через перепродаж покрити його. І робили на цьому шалені статки. Це, своєю чергою, викликало зацікавленість кримінального світу новим промислом.

Прикметно, що найчисленнішими цеховики були саме в Грузії, звідки масово постачалися дуже дефіцитні на той час продукти, як-от цитрусові, чай, тютюн і лавровий лист. Не кажучи вже про пошив джинсів. Враховуючи кавказькі традиції клановості та спорідненості, досить швидко в тодішній Грузинській Радянській Соціалістичній Республіці сформувався міцний ланцюг між підпільними підприємцями, злодіями, які допомагали збувати їхній товар на решті території СРСР, місцевою владою та правоохоронцями. Понад те, грузини стали провідниками й для інших кавказьких народів, природно, очоливши кримінальний світ цього регіону. Цікаво, що жодних міжнаціональних конфліктів, типових для цих теренів у цивільному житті, між кримінальниками ніколи не було, як немає й тепер.

Взагалі ступінь криміналізації грузинського суспільства був вражаючим: гроші в злодійський «общак» збирали чи не відкрито. Навіть школярі кидали по кілька кривих копійок на потреби тих, хто сидить. Якщо додати до цього, що «законники» реально допомагали людям вирішувати їхні проблеми, на відміну від офіційних органів влади, то стає зрозуміло, чому вони перетворилися на цілковитий аналог італійської мафії. Образ галантного чоловіка в білих штанах на білій «Волзі» міцно увійшов у радянський фольклор.

Цікаво, що на той момент грузини через те, що «кришували» поставки лаврового листу, навіть прізвисько відповідне отримали — лаврушники. Хоча є також версія, що воно має негативний сенс — несерйозні люди, адже від самого початку, на відміну від старих «законників», на Кавказі

звання злодія в законі можна було купити за чималу суму — кілька сотень тисяч рублів. Взагалі саме на ґрунті непорушності «понять» виник конфлікт між старими злодіями та грузинами, які вважали, що пункти про заборону будь-якої співпраці з владою чи права обіймати владні посади віджили своє. Зрештою на кількох сходках традиціоналістська партія на чолі з легендарним Васею Брілантом, що в сумі відсидів понад 30 років, так і не змогла перемогти лаврушників і змусити їх зректися нових злодійських принципів.

З початком перебудови грузинський криміналітет розвернувся на повну. Він масово корумпував органи влади та правоохоронців, його люди стали активно йти у політику. Розпад СРСР ще більше зміцнив їхній статус і вагу. Символом зростання був такий собі Джаба Іоселіані — один із найвідоміших та найавторитетніших злодіїв у законі, з допомогою якого Едуард Шеварднадзе прийшов до влади, перемігши в громадянській війні, і який став фактично другою людиною в Грузії. Паралельно в Росії грузини очолили два найбільших злодійських клани й активно співпрацювали з ФСБ, яка тоді готувала свій реванш, вибудовуючи нинішній кримінально-чекістський режим. В Україні в кримінальних колах вихідці із Сакартвелло теж займали чільні позиції.

З ПОЧАТКОМ ПЕРЕБУДОВИ ГРУЗИНСЬКИЙ КРИМІНАЛІТЕТ РОЗВЕРНУВСЯ НА ПОВНУ. ВІН МАСОВО КОРУМПУВАВ ОРГАНИ ВЛАДИ ТА ПРАВООХОРОНЦІВ, ЙОГО ЛЮДИ СТАЛИ АКТИВНО ЙТИ У ПОЛІТИКУ

Однак, як відомо, за злетом завжди йде падіння. Спочатку Шеварднадзе арештував Іоселіані, звинувативши його у спробі державного перевороту. Справу продовжив Міхейл Саакашвілі, який упродовж восьми років при владі влаштував справжнє полювання на кримінальників і витіснив більшість із них з їхньої історичної Батьківщини. Паралельно в РФ Путін теж закручував гайки, саджаючи й притискаючи грузинських злодіїв. Росією прокотилася хвиля замовних убивств авторитетів, як-от відомого злодія Діда Хасана. А ті, що лишилися, змушені були не просто співпрацювати з «контрою», а існувати в умовах «крок праворуч, крок ліворуч — конвой стріляє без попередження».

Тепер грузинських злодіїв уже не так у законі, як у «конторі» російські спецслужби використовують у війні проти України. Цей факт визнає голова Національної поліції України Хатія Деканоїдзе. Грузинські кримінальники опанували в Україні чимало «напрямів» — від квартирних крадіжок до викрадень людей і наркозбуту. «Авторитети» масово йдуть до нас. І, треба віддати належне МВС, протягом останнього року їх десятками арештовують та депортують. Однак, маючи підтримку російських спецслужб, вони знову повертаються, щоб вести свій злочинний промисел. І паралельно вносити хаос у життя країни, що є одним із основних елементів кремлівського плану дестабілізації України. ■

Свобода для терористів?

Алла Лазарева, Париж

Що означає продовження надзвичайного стану у Франції

Ще півроку. Французи бачитимуть на вулицях посилені патрулі, до яких, здається, усі вже звикли

Франції не пощастило, як було заплановано, скасувати надзвичайний стан 26 липня. Теракт у Ніцці змусив французьких парламентаріїв продовжити систему обмежень щонайменше на наступні півроку. Дебати щодо продовження надзвичайного стану тривали в Національній асамблеї ледь не до третіх півнів. Ні, радикальних розбіжностей стосовно того, що з терористичною загрозою треба боротися, не було. Врешті, після бурхливого обміну люб'язностями між правлячою партією та опозицією текст було ухвалено однозначною більшістю голосів. Згодом без зволікань закон про надзвичайний стан підтримав Сенат. Здавалося б, принцип загальнонаціональної єдності в протистоянні зі спільним ворогом дотриманий. Тоді про що точилися запеклі дискусії? Насамперед довкола двох засадничих термінів французької колективної політичної свідомості: принцип рівності перед законом та презумпція невинуватості.

«Поки я очолюю уряд, Франція не стане країною, де затримуватимуть на невизначений термін, із невизначених причин гіпотетично підозрілих осіб», — урочисто пообіцяв прем'єр-міністр Манюель Вальєс. «Домагаючись цілковитої індивідуальної свободи для всіх, ви забезпечите індивідуальну свободу для терористів, — заперечив на підвищених тонах Лоран Воклюз, заступник голови правої опозиційної партії «Республіканці». — Ми наголошуємо: не може бути жодної свободи дії для терористів!»

Реальність і кон'юнктура, популізм і виклики часу, правничі стандарти й механізми дотримання безпеки... Все змішалось в політиці Франції. Слова та дії, гучні заяви та безпомічність перед новими

загрозами, які не просто ідентифікувати, а відтак надзвичайно складно нейтралізувати. Демарші з прицілом на близькі президентські вибори та ідеологічні забобони, за які багато хто тримається. Надзвичайний стан поступово переростає в перманентний, і, схоже, надовго.

Наприкінці минулого року, відразу після паризьких терактів, президент Олланд спробував змінити Конституцію, доповнивши її поняттям «надзвичайний стан» і передбачивши механізм позбавлення громадянства за тероризм. Його не підтримали, бо «тимчасовість не може стати постійною», — вирішили правники Соціалістичної партії. На рівні юридичних термінів це був би справді узаконений алогізм. А в реальному житті?

Загалом надзвичайний стан, що суттєво відрізняється від військового, про який заговорили в Україні останнім часом, не так щоб радикально змінив життя пересічних французів. Перевірки сумок за допомогою металодетекторів на вході до великих крамниць? Гаразд, це не так обтяжливо. Військові патрулі на вулицях? У проблемних кварталах їх сприймають ледь не з вдячністю. Більше арештів та обшуків у радикальних колах? Ці дії залишаються такими непомітними для широкого загалу громадян, що соціологи вказують на 54% незадоволених, які вважають надзвичайний стан неефективним (опитування BVA від 23 липня на замовлення Orange iTélé).

Нині надзвичайний стан під впливом трагічних подій у Ніцці та Провансі доповнився дозволами на адміністративні обшуки. За рекомендаціями фахівців із боротьби з тероризмом, ці додаткові повноваження сприятимуть профілактиці класичних терактів. А як бути з «поодинокими вовками», з особами, які потерпають від психічних розладів? Чи потрібно передбачити якийсь додатковий вишкіл психіатрам на предмет ранньої ідентифікації відповідних відхилень? І як сподуналися б такі тренінги з принципом презумпції невинуватості, на якому ґрунтується сучасне європейське право? «Потенційний злочинець» — така характеристика явно не вписується в міжнародні стандарти.

Надзвичайний стан містить перелік заходів проти пропаганди джихаду, радикалізації молоді, діяльності із дезорганізації ісламістських мереж... Профілактика злочинів спрямована переважно на діяльність «ІД». Справді, ці заходи убезпечили від найгіршого Кліматичну конференцію в Парижі та Євро-2016. Як довели події останніх тижнів, щоб позбавити життя десятки випадкових ні в чому неповинних людей, достатньо звичайного ножа чи вантажівки. Ймовірний механізм запобігання — репресивна психіатрія — суперечить засадам демократії, яка й без того ледь-ледь тримає свої позиції. ■

Готуючись до постатлантичної Європи

Едвард Лукас

За оцінками букмекерів, шанси Дональда Трампа виграти президентські вибори у США дорівнюють 30%. Чи гірший він за Гіллари Клінтон, вирішувати американцям. Але для союзників США вибір зрозумілий. Трамп уособлює найбільшу на сучасній пам'яті потенційну зміну зовнішньої політики гаранта їхньої безпеки, тому вже зараз їм варто планувати свої дії.

Трампа старі правила не цікавлять. Він заявляє, що вірить у велич країни, але явно не вірить в американське лідерство у світі: воно надто дорого коштує.

Наслідки будуть відчутними повсюдно. Виявляється, Трамп хоче, щоб східноазійські союзники мали власну ядерну зброю. Чудово. Це стане кінцем договору про нерозповсюдження й початком жадливої гонки озброєнь на західному узбережжі Тихого океану. Адже країни на кшталт Південної Кореї, Тайваню і Японії не мають ілюзій щодо загрози з боку Китаю (і з боку країни-парії Північної Кореї).

Європейські країни — скупі, розсварені й не готові воювати — набагато менше здатні протидіяти ревізійському режиму Володимира Путіна.

Америка може взагалі вийти з НАТО або зробити так, як Франція у 1966 році: залишити структуру військового командування Альянсу. Так чи інакше перед європейцями відкриється непривітний новий світ, у якому вони самі відповідатимуть за власну оборону.

Найбільше проблем виникне в «прифронтових» державах НАТО: Естонії, Латвії, Литві та Польщі. Наші плани щодо їх захисту поки що ґрунтувалися на уявленні про те, що Америка, у найгіршому випадку дещо із запізненням, прийде на порятунок. Цей принцип усе ще діє: в інтересах Європи збері-

гати безпековий порядок, який ґрунтується на правилах. Але зараз нам доведеться планувати порятунк по-іншому.

Це важко, але здійснено. Варто пам'ятати, що Європа (у широкому сенсі) утричі більша за Росію за населенням і вдесятеро — за ВВП. Якщо ми програємо, то не тому, що слабші, а лише тому, що виявилися безвольними. Але щоби протидіяти, будемо змушені йти на жертви й відмовитися від дорогих нам понять. Швеції та Фінляндії доведеться набагато тісніше співпрацювати в рамках регіональної безпеки (хоч як парадоксально, але якщо це більше не називатиметься «НАТО», то завдання може виявитися легшим).

Нам доведеться тісніше працювати з Україною — великою країною з цінним практичним досвідом протидії Росії. Для початку можна буде вибачитися.

ТРАМП ХОЧЕ, ЩОБ СХІДНОАЗІЙСЬКІ СОЮЗНИКИ МАЛИ ВЛАСНУ ЯДЕРНУ ЗБРОЮ. ЦЕ СТАНЕ КІНЦЕМ ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ І ПОЧАТКОМ ГОНКИ ОЗБРОЄНЬ

Ядерні держави Британія і Франція будуть змушені взяти на себе значно більшу роль стримувальної сили, коли інші можливості вичерпаються. Їм також доведеться подумати про розширення радіуса дії свого ядерного арсеналу: від стратегічних боєголовок, що запускаються з підводних човнів, до такої атомної зброї малої дальності, яку Росія випускає, розгортає і якою грається з тривожною регулярністю. Якщо Марін Ле Пен стане президентом, це завдання ще важчим тягарем ляже на плечі Британії після Brexit (ой...).

«Халяви» більше не буде. Усім доведеться витратитися на оборону більше і витратитися розумніше. Спеціалізація та співпраця повинні стати значно глибшими. Ще більше уваги звертатиметься на територіальну оборону й на інтервенції в близькому зарубіжжі. Словом, нам потрібно взятися до справи серйозно. Такий підхід у загальних рисах — те, чого Америка вимагає від своїх європейських союзників уже десяток років. Парадоксально, але це може на решті трапитися саме тому, що США перестануть бути європейською потугою. Утім, відхід Америки — це не причина, щоб не приймати необхідних рішень. Понад те: ухвалюючи їх зараз, ми підвищуємо ймовірність, що Америка залишиться з нами. Країни, які серйозно ставляться до оборони, стають кращими союзниками. Так і буде, хоч би хто оселився в Білому домі. ■

У нещодавньому інтерв'ю виданню The New York Times Дональд Трамп сказав, що, коли він стане президентом, США можуть не прийти на допомогу атакованому члену НАТО, який не виконав «своїх фінансових зобов'язань». Ця заява викликала резонансну реакцію як у ЗМІ, так і серед керівних кіл. Генеральний секретар НАТО Енс Столтенберг заявив, що солідарність союзників — ключова цінність Альянсу. Він також підкреслив, що торік низка європейських союзників США збільшили видатки на оборону. Різно на заяву Трампа відреагували і в країнах Балтії. Тоомас Гендрік, президент Естонії, зауважив, що його країна без зайвих питань брала участь у військовій кампанії в Афганістані, адже цінує інтереси союзників. Найцікавіше, що невдовзі Пол Манафорт, очільник кампанії Трампа, спробував залагодити скандал, заявляючи, що той хотів лише пристосувати НАТО до нових реалій, у яких зовнішня загроза є дуже ймовірною.

Зміна курсу

Нова британська прем'єрка активніше береться за бізнес

Повернення до промисловості. Нова економічна стратегія уряду Великої Британії передбачає підтримку певних галузей економіки, зокрема автомобілебудівної: торік у ЄС було продано 57% британських авто

Найнесподіваним з усіх кадрових рішень Терези Мей, яка заступає на посаді прем'єр-міністра Британії Девіда Кемерона, стало призначення схильного до ляпсусів Боріса Джонсона міністром закордонних справ. А найпомітнішим політичним кроком після того, як вона обійняла цю посаду 13 липня, став сигнал про повернення до «промислової політики».

Ще з днів прем'єрства Маргарет Тетчер сама лише згадка про «промислову політику» в колах Консервативної партії прирівнювалася до ереси. Тетчер перетворила ставлення до безладного державного інтервенціонізму, що був за її попередників (і торі, і лейбористів), на своєрідний лакмусовий папірець, яким перевірялась ідеологічна чистота політика. За правління «залізної леді» про повернення до націоналізації або катастрофічного втручання в діяльність компаній на кшталт British Leyland не могло бути й мови.

Мей порушила це табу. «Справжня промислова політика» стала одним із ключових пунктів її програми як майбутнього лідера партії у промові, виголошеній у Бірмінгемі 11 липня. А зараз, уже на Даунінг-стріт, вона створила ціле нове міністерство під такою назвою: Департамент бізнесу, енергетики і промислової політики. Очолить його Грегг Кларк.

Деталі цієї політики ще до кінця не відпрацьовані, але Мей у промові дала зрозуміти, що саме вона передбачатиме: підвищення продуктивності економіки, роботу з інфраструктурними проектами (як-от залізниця HS2, що сполучає північ країни з півднем), активізацію житлового будівництва й регіональну політику, яка «допоможе не просто одному-двома нашим великим регіональним центрам, а кожному з них без винятку», можливо, у піку попередньому урядові, який опікувався найбільшим суперником Бірмінгема Манчестером.

Крім того, стратегія спрямована і на допомогу певним секторам економіки. Прихильники такого підходу вважають його радикально відмінним від нині непопулярної політики «підтримки переможців» 1970-х років. Цей новий підхід передбачає певну наступність політики коаліційного уряду Девіда Кемерона 2010–2015-го, коли сер Вінс Кейбл, ліберал-демократ і міністр з питань бізнесу, захоплюючись промислові стратегії та виділяв 11 галузей, із якими уряд мав би будувати тривалі «партнерства», зокрема автомобілебудівну й аерокосмічну. Останні обидві отримували державні капіталовкладення через мережу науково-дослідницьких центрів Catapult.

Тому, наприклад, голова Товариства виробників і продавців автомобілів Майкл Госс утішився більш відкритою підтримкою промислової політи-

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

ки з боку Мей. Проте вона хвилює прихильників і вільного ринку. На думку керівника Інституту економічних справ Марка Літлвуда, хоч у новій політиці поки що мало конкретики, перехід до навіть поміркованої промполітики може спокусити уряд піти далі й підтримувати збиткові галузі на кшталт сталеплавильної, особливо коли Британія вийде з ЄС і більше не буде зв'язана європейськими правилами стосовно обсягів державних дотацій у промисловість. Він сподівається, що нова політика виражатиметься більше в риторичі, ніж у реальних діях.

ІЗ ДНІВ ПРЕМ'ЄРСТВА ТЕТЧЕР ЛИШЕ ЗГАДКА ПРО «ПРОМИСЛОВУ ПОЛІТИКУ» В КОНСЕРВАТИВНІЙ ПАРТІЇ ПРИРІВНЮВАЛАСЯ ДО ЄРЕСІ. ТЕРЕЗА МЕЙ ПОРУШИЛА ЦЕ ТАБУ

І тут не забарилося перше випробування для нової стратегії Мей. 18 липня стало відомо про намір продати технологічну компанію з Кембриджа ARM Holdings японському банку SoftBank за £24 млрд (\$32 млрд). Якщо угода відбудеться, це стане найбільшою в історії азійською інвестицією у Велику Британію. У бірмінгемській промові Мей пообіцяла захищати важливі сектори вітчизняної економіки від скуповування іноземним капіталом. Проте продаж свого виробника комп'ютерних чипів в уряді зустріли із задоволенням.

Утім, не забули там і про нову політику: наголосили, що прем'єрка особисто переговорила з керівником SoftBank. Той запевнив, що штаб-квартира ARM залишиться в Кембриджі, а кількість робочих місць за наступні п'ять років подвоїться. Кожне майбутнє придбання британського бізнесу іноземними інвесторами оцінюватиметься на індивідуальній основі, заявили в уряді. На практиці це може мати такий вигляд: перелік секторів і галузей, на які поширюватиметься перевірка щодо дотриман-

ня суспільних інтересів (зараз це тільки оборона, сектор фінансових послуг і засоби масової інформації), зросте. Такий компроміс уряд обрав, щоб заспокоїти й прихильників вільного ринку (які все ж вважають це втручанням), й інтервенціоністів (які все одно дорікали, що Мей дозволила ARM вислизнути з рук Британії).

СПОКУСА ВТРУЧАТИСЯ

Незважаючи на продаж японцям ARM, новий британський уряд, швидше за все, активніше намагатиметься втримувати інвестиції в країні, а не відмахуватися від них протекціоністськими заходами. Бізнес досі лихоманить через Brexit. Наприклад, від ЄС дуже залежать суперуспішні автомобільна й аерокосмічна галузі Британії. Торік у Союзі купили 57% англійських автомобілів з усього автоекспорту. Щоб не допустити відпливу інвестицій до інших країн, уряд може охочіше йти на поступки і в інших галузях. Госс каже, що з огляду на Brexit індустрія, яку курирує його відомство, лобюватиме нижчі ціни на електроенергію і тарифи для бізнесу. Ходять чутки, що уряд Кемерона (у межах реалізації масштабної інвестиційної програми) після референдуму вже провів перемовини з одним із автовиробників про те, як можна допомогти цій компанії пом'якшити наслідки від появи експорту з ЄС, якщо Британії доведеться вийти з єдиного ринку.

Новий міністр з питань бізнесу Кларк має репутацію радше прагматика, ніж радикала. Поки що «промислова політика» видається доволі м'якою. Проте з наростанням антиглобалістських настроїв загалом і за бажання уряду зайняти покинутий лейбористами політичний центр багато торі дуже уважно спостерігатимуть, чи не виходитиме вона за межі дозволеного. А втручання держави, навіть із найбільш благими намірами, дуже швидко може стати контрпродуктивним. Утім, із погіршенням стану економіки заклики до інтервенцій лунатимуть дедалі гучніше. ■

Телеканал журналістських розслідувань ZIK

Втомився від хабарництва та кругової поруки?

Наша гаряча лінія 0-800-500-945

Усі дзвінки зі стаціонарних і мобільних телефонів у межах України безкоштовні

П'ятизіркова дилема

Перед новою партією «Рух 5 зірок» відкривається дорога до перемоги. Але що вона робитиме, якщо виграє, невідомо

Свіжа кров. 32-річна К'яра Аппендіно на місцевих виборах у Турині поклала край 23-річному врядуванню тут партії прем'єр-міністра. Такий сценарій може повторитися по всій Італії

Розаріо Скаво пам'ятає часи, коли 80% мешканців Борго Вітторія прямо чи опосередковано працювали на автозаводі Fiat. «Це було місто в місті», — каже він про підприємство, якому віддав 33 роки свого життя. У ті часи як належне сприймалося те, що цей робітничий район Турина, у якому білосніжні Альпи заступають похмурі багатоквартирні будинки, голосує за лівих. Раніше то були соціалісти або комуністи, віднедавна — Демократична партія (ДП) прем'єр-міністра Маттео Ренці.

Відтоді Fiat значну частину виробництва переніс до дешевших локацій. Сьогодні Борго Вітторія — мертвий район. На ювелірній крамниці висить меланхолійна вивіска «Купую золото» (за словами продавця, благородного металу несуть йому небагато: «Хто хотів продати — уже продав»). Сам енергійний 62-річний Скаво вже п'ять років на пенсії. Щомісяця він віддає €300 своїй доньці, яка закінчила університет, але не може знайти нормальну роботу на повну ставку, тому підпрацьовує по кілька годин на соціальній роботі та у сфері медичних послуг.

Не в останню чергу через такі невтішні економічні обставини на місцевих виборах минулого місяця туринці поклали край 23-річному врядуванню лівоцентристів і витурили мера від ДП П'єро Фассіно. Той реалізовував у місті проект своїх попередників із розвитку туризму, але мало що з виручених коштів доходило до його околиць. У другому турі виборів більша частина електорату «середньовічного селища» підтримала суперницю Фассіно К'яру Аппендіно з новоявленого «Руху 5 зірок» (M5S). Партія посідає високі позиції в рейтингах популярності (**див.**

«Зоряна влада»), тож ДП починає побоюватися повторення туринського сценарію по всій Італії.

Аппендіно — 32-річна випускниця міланського університету Бокконі, бізнес-школи північноіталійських буржуа. Це дещо дисонує з її нинішнім амплуа борця за інтереси знедолених трудящих. Але M5S, заснований 2009 року коміком Бешпе Грілло як політичний протест в інтернеті, може багато чого запропонувати таким виборцям. Рух вимагає референдуму щодо членства в єврозоні, яку звинувачує в економічних негараздах Італії. Він обіцяє мінімальний дохід усім громадянам незалежно від того, вони працюють чи ні. Його кандидати безжально експлуатують тему *onestà* (чесності) — це потужний бойовий клич у брудній політичній культурі Італії. А ще він намагається завоювати розчарованих виборців, підіграючи їхнім настроєм. Кампанія Аппендіно ґрунтувалася на програмі з 16 пунктів, розроблених разом із відкритими громадськими групами.

Але найбільша перевага M5S — здатність викликати симпатії одночасно і в лівих, і в правих. У другому турі туринських виборів Аппендіно перемогла Фассіно за рахунок голосів тих, хто в першому турі підтримав праві партії. У Європейському парламенті депутати M5S сидять разом із депутатами з британської Партії незалежності та німецької «Альтернатива для Німеччини», яка виступає проти імміграції. Євроскептичні тенденції M5S і вороже ставлення його засновника Грілло до імміграції подобаються багатьом правим.

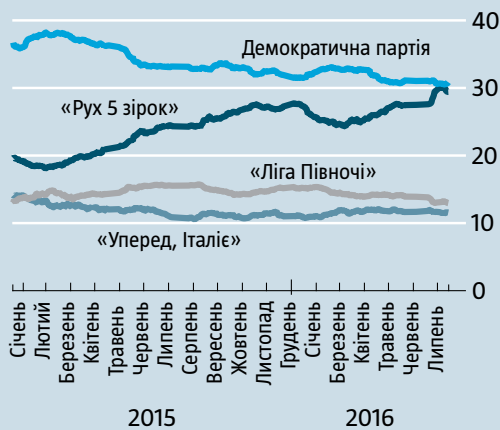
Через це партія виявляється дуже ефективною у двотурових виборах. А таку систему Італія сьогодні має не тільки на місцевому, а й на національному рівні: відповідний закон ухвалено за прем'єрства Ренці. Зараз він докладася всіх зусиль, щоб цієї осені забезпечити перемогу в референдумі про зміни конституції — це дало б наступному уряду свободу дій упродовж усієї каденції. За його словами, у разі програшу він піде у відставку, а це зіштовхне Італію в урядову кризу. Але більша небезпека для його партії полягає в тому, що вона може втратити референдум, але програти на наступних парламентських виборах «Рухові 5 зірок».

ОРЕЛ — ВИГРАЄМО, РЕШКА — ТЕЖ ВИГРАЄМО, ТІЛЬКИ В ДРУГОМУ ТУРІ

M5S абсолютно не готовий до влади. Зараз у ньому спостерігаються тертя між лівими й правими імпульсами, але переважають ліві починання, каже соціолог із Туринського університету Марко Рікоффі. Минулого року Грілло спробував змусити депутатів зі своєї партії проголосувати проти декриміналізації нелегальної імміграції, але цей заклик було практично заглушено низовим заколотом однопартійців. У Турині ця організація разом із за-

Зоряна влада

Настрої електорату на виборах в Італії, %
Ковзне середнє опитувань з інтервалом два тижні

За даними ЗМІ

хисниками довкілля чинить опір (інколи з елементами насильства) будівництву швидкісної залізниці через Альпи до Франції. Апендіно у своїй виборчій програмі обіцяє підтримувати й поширювати веганство. Така політика «Руху 5 зірок» у разі його перемоги може не сподобатися правим виборцям, які підтримують цю програму з протестних міркувань.

Ще гірше те, що спроби партії залучати громадян до формування своєї політики (треба визнати, похвальні) перетворили її програму на мікс наївності, цинізму й відсутності конкретики. Зовнішньополітичний курс М5S просякнутий антиамериканськими настроями. Один із його провідних членів хоче залучити ліві латиноамериканські уряди до пере-

КАНДИДАТИ ВІД М5S БЕЗЖАЛЬНО ЕКСПЛУАТУЮТЬ ТЕМУ ЧЕСНОСТІ НА ТЛІ БРУДНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІТАЛІЇ, А ЩЕ ЗАВОЙОВУЮТЬ РОЗЧАРОВАНИХ ВИБОРЦІВ, ПІДІГРАЮЧИ ЇХНІМ НАСТРОЯМ

говорів стосовно мирного урегулювання ситуації на Близькому Сході. Інший, повернувшись із Росії, заявив, що Владіміра Путіна слід вважати союзником, а санкції скасувати, позаяк вони шкодять італійському експорті продовольства та меблів. У сфері економіки головне для «Руху 5 зірок» — референдум щодо членства в євросоні. Це може суперечити конституції. І М5S у будь-якому випадку не каже, хоче організація виходу Італії звідти чи ні. Така політика може видаватися непослідовною, але вона популярна. За результатами нещодавніх опитувань, якщо їх узагальнити, М5S відстає від ДП менше ніж на один відсотковий пункт. Опитування свідчать: якби в другий тур виборів вийшли ці дві партії, то М5S виграв би. Тобто може статися так, що Італія зрештою дасть своєму урядові більше влади, а тоді проголосує за партію, яка не має уявлення, як нею користуватися. ■

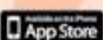
Е СПРЕСО

УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

КОНСТРУКТИВНА РОЗМОВА
З АВТОРИТЕТНИМИ ЕКСПЕРТАМИ

ПРО ПОЛІТИКУ

з Сергієм Руденком

ПО БУДНЯХ О 20:00

Що робить нас сильнішими

Нові дослідження свідчать, що в сильного стресу є свої плюси

Сотні років фізики словом «стрес» описували сили, які виникають у результаті взаємодії матеріалів. І лише в 1930-х ендокринолог угорського походження Ганс Сельє став застосовувати його до живих істот. Сельє впорскував паціюкам коров'ячі гормони, піддавав їх дії екстремальних температур і частково пошкоджував спинний мозок. Так він довів, що подібні знуцання впливають на гризунів однаково: вони втрачають м'язовий тонус, у них виникає виразка шлунка, відмовляє імунна система. Словом «стрес» він називав як саме жорстоке поводження з паціюками, так і його наслідки для організму. Згодом назва почала застосовуватись і до психологічних страждань.

В Американській психологічній асоціації (АПА) вважають, що принаймні у США найпоширеніші подразники стресу пов'язані з грішми, роботою і родиною. Жінки більше скаржаться на стрес, ніж чоловіки: тривожні розлади в них діагностуються вдвічі частіше. Досліди на паціюках показують, що певну роль у цьому можуть відігравати статеві гормони естроген і прогестерон, а ще поєднання родинного життя і роботи. Чоловіки можуть частіше приховувати свої страждання. Також більше на стрес скаржаться чорношкірі й іспаномовні американці, малозабезпечені та батьки. 2015 року половина американських першокурсників нарікала, що відчуває відповідні страждання часто або постійно.

Молодь давно скаржить на стрес частіше, ніж старше покоління, каже Мері Макнотон-Касілл, професор психології з Техаського університету. Але вона вважає, що зараз юне покоління переживає більше потрясінь, ніж будь-коли раніше. Глобалізація призводить до швидких змін на роботі, а компанії дедалі наполегливіше вимагають, щоби працівник був на зв'язку постійно. ЗМІ заливають суспільство потоками поганих новин, водночас розбурхуючи нездійсненні надії. «Потрібно мати вигляд, як у кінозірки, бути в курсі політичних подій, дбати про дітей і працювати», — додає Мері. Соцмережі знижують стрес, якщо їх використовують для зміцнення контактів із друзями. І все ж вони теж асоціюються з підвищенням переживань, бо нерідко стають джерелом новин про негаразди товаришів.

Численні дослідження свідчать, що наслідки стресу для людини подібні до тих, які мали паціюки Сельє. Він призводить до високого кров'яного тиску, головного болю, розладів шлунка й безсоння. За даними АПА, хронічний стрес може руйнувати імунну систему й частіше спричиняти нездорову поведінку на зразок куріння чи пияцтва. А це, своєю чергою, підвищує ризик діабету й серцево-судинних захворювань. Експеримент, про-

ведений нещодавно неврологом Рокфеллерського університету Брюсом Мак'юеном, засвідчив, що в паціюків, яких піддавали стресу лише три тижні, мінялася архітектура мозку. Через те що тваринкам окрім інших неприємних дій доводилося ще й плавати, зменшувалися дендрити мигдалевидного тіла — частини мозку, яка керує емоційними реакціями, прийняттям рішень і пам'яттю. Такі зміни зворотні, але в людей вони збільшують небезпеку тривожних розладів і депресії.

На пізнішому етапі своїх досліджень Сельє почав розрізняти «хороший» стрес, викликаний позитивним досвідом, як-от закоханість, і «поганий», зумовлений стражданнями. Інші вчені провели ширші паралелі з фізикою: люди, як і багато матеріалів, здатні витримувати стрес до певного моменту. Тоді ж виникла навіть ідея про те, що помірні переживання можуть бути корисними. У 1979-му Пітер Ніксон, консультант лондонського шпиталю Чаринг-Крос, описав «криву функціонування людини»: помірний стрес, наприклад від дедлайну або під час перегонів, тепер вважається не просто нешкідливим, а корисним. Але вище від певного порога люди, як металеві прутти, ламаються.

СЬОГОДНІ ДЕЯКІ ВЧЕНІ СТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО ЗНАЧЕННЯ МАЄ НЕ РІВЕНЬ СТРЕСУ І НАВІТЬ НЕ ЙОГО ТИП, А ТЕ, ЯК ЙОГО СПРИЙМАЄ САМА ЛЮДИНА

Сьогодні нові дослідження це припущення піддають сумнівам. Деякі вчені стверджують, що значення має не сам рівень стресу й навіть не тип, а те, як його сприймає сама людина. Однаковий стрес, але який відчувається по-різному, може викликати відповідно різні фізичні реакції з різними наслідками для здоров'я і роботи.

Усвідомлення того, що він може бути корисним, має дві переваги. По-перше, люди, які позитивніше сприймають стрес, у разі його настання частіше поводяться конструктивно. Дослідження директора Лабораторії розуму й тіла при Стенфордському університеті Алії Крам та інших науковців виявили: студенти, які вважають, що стрес покращує успішність, після некомфортних вправ із публічного мовлення нерідко просили слухачів прокоментувати свій виступ. Якщо чинники стресу сприймати як виклики, а не загрози, то це стимулює фізіологічні реакції, які поліпшують мислення і менше зношують організм.

На стрес люди реагують у різний спосіб. Найпоширеніша реакція — «бийся або втікай». Вона

розвинулася як відповідь на несподівану небезпеку. У такому випадку пришвидшується серцебиття, звужуються вени (для мінімізації кровотечі, яка може виникнути під час фізичної сутички), до м'язів надходить більше крові, а мозок зосереджується на загальній картині, залишаючи деталі розмитими.

У менш екстремальних ситуаціях тіло й мозок реагують дещо інакше. Коли люди розуміють, що перед ними постав виклик, а не загроза, серцебиття теж пришвидшується, відбувається викид адреналіну, але голова працює чіткіше, тіло ж виділяє інший «коктейль» стресових гормонів, які сприяють відновленню й отриманню певного досвіду з пережитої ситуації. Кровоносні судини залишаються більш відкритими, по-іншому реагує й імунна система. Проте інколи запускається неправильна реакція, тоді людина, яка, приміром, складає іспит чи виступає з промовою, реагує на ситуацію ніби на раптову загрозу. Це негативно впливає як на успішність, так і на її здоров'я у майбутньому.

На думку Алії Крам, реакцію тіла на стрес визначають настрої і переконання. У 2013 році вона відряджала студентів, які брали участь у її дослідженнях, на муляжі співбесід із майбутніми «працедавцями». Перед тим їм показували один із двох фільмів. У першому стрес розхвалювався як можливість поліпшити успішність й отримати потрібні соціальні зв'язки; у другому акцентувалося на небезпечних аспектах цього стану. На самих співбесідах учасників піддавали шквалу ідкої критики. Зібравши в піддослідних зразки слини наприкінці експерименту, Крам виявила, що в студентів, які переглянули оптимістичне відео, вищий рівень ДНЕА — гормона, пов'язаного з ростом мозку.

В іншому дослідженні Крам і Шон Ачор, автор книжки «The Happiness Advantage», відвідали інвестиційний банк UBS у розпал фінансової кризи 2008-го. Учені розділили 400 банківських працівників на три групи. Перші переглядали відео, яке наголошувало на негативних аспектах стресу, другі — на позитивних, а треті не дивилися нічого. Через тиждень у другій групі відзначали більшу зосередженість, вищу активність у роботі й менше проблем зі здоров'ям, ніж раніше; у першій та останній змін не виявлено.

Інші вчені доводять, що визнання користі стресу може значно покращити успішність. В од-

ному з дослідів професор психології з Рочестерського університету Джеремі Джеймісон зібрав студентів, які готувалися до іспиту в аспірантуру. Він узяв зразки слини в кожного з них, щоб виміряти основну реакцію на стрес, і поділив їх на дві групи. Першій сказали, що стрес під час пробного тесту — явище природне й може підвищити показники успішності, друга група такої мотиваційної підтримки не мала. У результаті студенти першої групи набрали більше балів за пробний тест, ніж їхні колеги. Хоча втручання Джеймісона не заспокоїло їхніх нервів: вони пережили не менший стрес, ніж піддослідні з іншої контрольної групи. Але, коли через кілька місяців студенти пред'явили свої бали за справжній тест, виявилось, що ті, кого навчили сприймати стрес позитивно, усе ж таки отримали кращі оцінки.

«Погугліть зображення стресу — і побачите чоловіка, у якого з вух дим іде. Ми демонізували це явище», — каже Ачор. Натомість він пропонує порівняти стрес із тренуваннями в спортзалі. Наснаги додається тоді, коли людина докладає зусиль і виходить за межі того, що може зробити легко. Але після цього потрібно відновитися. За аналогією можна припустити, що стрес на роботі сприяє успішності, але після цього потрібно відпочити. Приміром, не перевіряти пошту на вихідних, узяти трохи довшу відпустку або просто прогулятися серед дня.

Келлі Макгонігал, психолог зі Стенфордського університету й авторка книжки «The Upside of Stress» («Плюси стресу»), допомагає людям по-іншому сприйняти стрес: вона описує його як відчуття, яке виникає, коли на кону стоїть щось справді дороге. Учена просить їх скласти два списки: те, що викликає стрес, і те, що не важливе. «Люди усвідомлюють, що якби вони позбулися всіх стресів, то їхнє життя мало б небагато сенсу», — каже Келлі. — Ми повинні попроситися з ілюзією, що можна отримати все що завгодно без стресу».

Таке переосмислення змінює реакцію організму на хвилювання і відповідну поведінку, а відтак може допомогти жити здоровіше. У 2012 році група американських учених проаналізувала дані національної медичної анкети від 1998-го щодо 30 тис. опитаних, у яку входило питання про те, наскільки вони відчували стрес протягом попереднього року й чи вважають, що він завдав шкоди здоров'ю. Також дослідники розглянули реєстри померлих, щоб виявити, кого з респондентів за цей час не стало. З'ясувалося, що для тих, хто повідомляв про сильний стрес і вважав, що він шкодить здоров'ю, ризик передчасної смерті був на 43% вищим. А для тих, хто скаржився на сильний стрес, але не вважав його шкідливим, імовірність ранньої смерті була меншою порівняно з тими, хто мало потерпав від стресу.

Дослідження цього переживання стосуються кореляції його з процесами в нашому організмі, а не причин його. Але оскільки сильного стресу не уникнути в будь-якому разі, розумніше навчитися брати його під контроль замість безплідних спроб не допускати. ■

Злет і падіння «Авангарду»

Ярина Цимбал

Групу митців «Авангард» ліквідували як класового ворога — за хуліганство та порнографію

Валер'ян Поліщук. Харків. Кінець 1920-х

Восени 1929 року в Харківському центральному клубі пролетарського студентства зібрався велилюдний мітинг. Понад 700 студентів протестували проти хулігансько-порнографічних виступів Валер'яна Поліщука й мали намір рішуче боротися з наступом класового ворога в літературі.

Представник агітпропвідділу з окружного парткому попередив про оскаженілий опір, який класовий ворог чинить на ідеологічному фронті. Промовці від студентства харківських вишів — інститутів народної освіти, народного господарства, технологічного, медичного, ветеринарного — вимагали припинити діяльність «поліщуків». Як заявив робітник Володченко, партійці електромеханічного заводу

постановили, що такі письменники, як Поліщук, їм не потрібні.

Де ж цього разу проліз класовий ворог в українську радянську літературу? Сотні студентів позгнали на мітинг проти журналу «Авангард 3», у якому Поліщук виступив як рупор класово ворожих сил на замовлення незрозуміло якого ворога. Проти тоненького журналу на 110 сторінок разом із обкладинкою вартістю 1 крб 20 к. І проти однойменного літературного угруповання у складі якихось 20 осіб.

Мітинг пролетарських студентів ухвалив резолюцію: оголосити нещадну боротьбу з поліщуківщиною, хуліганством, порнографією та контрреволюцією в літературі, припинити дальшу літературну діяльність «Авангарду», розслідувати, хто дозволив видання цього ганебного журналу, і вимагати від літорганізацій негайно боротися з класовим ворогом.

ПРАВО НА ІСНУВАННЯ

Ще на початку того року «Авангард» підтримав сам нарком освіти Микола Скрипник. У знаменитій промові під час публічного диспуту 21 лютого в харківському Будинку літератури ім. Василя Блакитного про шляхи розвитку української літератури він раптом згадав цю нечисленну й маловпливову організацію. «Є одна невеличка літературна група, що здобуває собі права на існування, — почав нарком здалеку, — група «Авангард». Багато і багато відмовляють навіть самому існуванню цієї групи — заявляють, що такої групи не існує. Але, шановні товариші, так було і з українським народом: йому відмовляли в існуванні, а він таки існує». У залі сміх.

Та нарком прийшов не жартувати. «Менше посміху над художньою ознакою і більше естетичної художньої критики її, — закликав він. — Цей, на мою думку, лозунг повинен бути лозунгом повсякденним нашого художнього життя».

Ідейний натхненник, організатор і керівник «Авангарду» Валер'ян Поліщук ніколи не журився і не втрачав надії. Наприкінці 1925 року він вийшов з авторитетної тоді Спілки пролетарських письменників «Гарт», яка розвалювалася просто на очах. Буквально перед Поліщуком її покинула велика група літераторів і негайно утворила Вільну академію пролетарської літератури. Однак ВАПЛІТЕ не влаштувала його консервативним академізмом та орієнтацією на класичні зразки. Він задумав створити окрему організацію, яка пропагуватиме й боронитиме нове конструктивне мистецтво.

1926 року вийшла тоненька брошура під назвою «Назадництво «Гарту» і заклик групи митців «Авангард». У відвертому листі до ЦК «Гарту» Поліщук докладно пояснив, чому покинув Спілку пролетарських

«Авангард 3» (1929). Обкладинка Василя Ермілова

письменників—переважно через бюрократизм і творчу відсталість: «Гарт висував і підтримував весь час свідому халтуру так званої агітлітератури, збудовану в старих формах і на старі смаки розраховану, без творчої іскри».

Слідом ішов заклик митців нової групи «Авангард», яка виступала проти відсталості, міщанства, просвітянства й хатянства, за ламання канонів, за поезію індустріалізму, розширення мовного матеріалу, за прозаїзми й точні формулювання в поезії, за ритми телеграми, аеро, прокламації.

«Ми піднімаємо боротьбу за дійсний, сучасний європейизм у художній техніці, викриваючи й одгетькуючи епігонство давноминутих і тепер відсталіших мистецьких та літературних форм»,—оголошували Валер'ян Поліщук та четверо харківських художників. Попереду на них чекала тяжка боротьба не лише з відсталістю й консерватизмом—треба було насамперед вибороти право на існування.

АВАНГАРД ЯК ПРИВАТНА СПРАВА

Даремно авангардівці апелювали до партії та громадськості: «Ми звертаємося до Компартії і всього радянського суспільства піти нам назустріч у нашому творчому зажинкові, дати нам підмогу як моральну, так і матеріальну, бо це в інтересах нашої загальної культури. А найперше закликаємо нове суспільство відгукнутися до нас у своїй чутливій меншості підбадьорливим голосом».

Чекати державної підтримки довелося добрих три роки, а для 1920-х це майже вічність. Скажімо, ВАПЛІТЕ затвердила статут у ЦК КП(б)У, і вже через місяць їй дали приміщення, 5 тис. крб на клуб і 50 тис. крб на журнал-щомісячник. Можливо, секрет у тому, що серед ваплітян було десять партійців, а в «Авангарді»—жодного комуніста з партквитком.

Тому все починалося й розвивалося як приватна ініціатива. Заклик митців групи «Авангард» підписали Поліщук і його друзі-художники Василь Єрмілов, Георгій Цапок та Олександр Левада. У кінці стояли адреси для листування: Харків, вул. Вільної Академії, 6–8, Соціальний музей ім. Артема, майстерня художників. Або Харків, Пушкінський в'їзд, 6, пом. 9, В. Поліщук. Четвірка авангардівців надрукувала книжку власним коштом. Того ж таки року вийшов «Літературний авангард» Поліщука, теж видання автора. А от наступну книжку—«Пульс епохи» (1927) з підзаголовком «Конструктивний динамізм чи воявничне назадняк?»—випустило вже Державне видавництво України. Цікаво, що тираж у них однаковий—3 тис. примірників.

Поетичні книжки Поліщука виходили одна за одною, наче нічого й не було. Та не всім так щастило, бо не всі встигли до середини 1920-х років заробити прізвисько Гомера революції, як назвав Поліщук авторитетний літературний критик. Молодим прихильникам «Авангарду» Івану Дорожньому та Михайлу Туган-Барановському-молодшому свою першу спільну збірку «Молодик» довелося видавати самим. На обкладинці красувалося незвичайне: «Рекомендація Вал. Поліщука». «Двоє з моїх літературних і мистецьких приятелів,—пояснював рекомандатор,—принесли свої твори й прохали дати до них вступне слово, бо, мовляв, у наш час випускати книжку власним коштом найкраще тоді, як хтось наперед дає обіцянку захищати той чи інший

Раїса
Троянкер.
Кінець 1920-х

мистецький твір од нашого склочного, політиканського та вочого літературного населення».

Коштом авторів вийшов і збірник російської секції угруповання «Радиус авангардовцев» (1928).

АВАНГАРДІВСЬКИЙ ДЖАЗ-БАНД

Тільки в жовтні 1928-го, після «трилітньої консервації», «Авангарду» дали грошей на періодичне видання. Завдячувати треба було можновладному покровителю—наркому освіти Скрипнику.

Після першого заклику 1925 року спливило багато часу, аж доки 4 жовтня 1927-го в Будинку вчених зібралася група митців, яка ухвалила резолюцію «Авангарду»: «Ми хочемо спільними силами зайнятися мистецькими шуканнями, винаходами й творенням, щоб не захолюнути на сучасних невеличких стандартиках художньої творчості.

Для вияву незалежного й авангардного художнього слова, звуку фарби й конструкції нам треба створити низку збірників і журнал-газету.

ТРЕТЄ ЧИСЛО «АВАНГАРДУ» СТАЛО ОСТАННІМ. ЛІДЕР УГРУПОВАННЯ ВАЛЕР'ЯН ПОЛІЩУК ЗАІХНУВ НА СВЯТЕ — НА ЛЕНІНА Й НА ФАЛЬШИВУ СУСПІЛЬНУ ЦНТЛИВІСТЬ

Ми звертаємося до українського радянського суспільства, Компартії й влади допомогти нам у цьому нашому починанні».

Зверталися митці не вперше. Та цього разу резолюцію підписали 15 осіб: один художник, двоє музикантів і літератори. Згодом Поліщук визнавав, що «доводилося друкувати матеріали в складчину, притягати не зовсім витриманий людський матеріал».

Тепер авангардівці рішуче взяли бика за роги: через два місяці, узимку 1928-го, пішли зі своєю платформою на прийом до Скрипника в наркомат освіти. А той взяв і запросив їх на свою вступну доповідь на літературний диспут. Авангардівці листовно відповіли, що президія Будинку літератури ім. Василя Блакитного не запропонувала їм узяти участь у диспуті, а влаштовано його лише для членів Будинку й запрошених осіб. Понад те, вони й членами цієї установи не є.

І зустріч, і лист мали наслідки. На диспут Поліщук з авангардівцями таки потрапили, у промові Скрипник їх згадав і підтримав. У березні в «Бюлетені Наркомосу» з'явилася постанова Скрипника про декларацію і прохання групи «Авангард»: «визнати за можливе допомогу з боку НКО літературним робітникам тієї групи» та «звернутися до ДВУ з пропозицією обговорити питання про можливі форми тієї допомоги».

У жовтні вийшов «Бюлетень Авангарду», який містив докладну прокламацію літературної групи. Тепер під нею стояло менше підписів, зате це були перевірені люди: Валер'ян Поліщук, Василь Єрмілов, Леонід Чернов, Раїса Троянкер, Валентин Борисов, Олександр Левада, Віктор Ярина. Ім'я останнього взяло в чорну рамку: хворий на туберкульоз письменник так і не дочекався першого авангардівського журналу.

Наступні числа мали іншу назву, зате нумерація сторінок у них продовжувалася. Вже в «Мистецьких матеріалах Авангарду» 1929 року список співробітни-

Михайло
Панків.
Початок
1930-х

Василь
Єрмілов.
Харків,
1928–1929

ків суттєво розширився. З'явилися українці Михайло Паньків та Олександр Сорока, німці Йоганнес Бехер і Курт Клебер, російські конструктивісти Лля Сельвінській і Корнелій Зелінській, містифікатор Едвард Стріха, архітектори Іван Немоловський і Бруно Таут, композитори Кость Богуславський і Юлій Мейтус, фотомитці Сергій Крига й Андрій Панів, художник Олександр Довгаль і поліграфіст Яків Руденський.

Журнал писав про літературу й малярство, ба навіть про музику: у «Бюлетені» з'явилася стаття Поліщука «За джаз-банд і фокстрот», а в останньому числі надрукували ноти «Джаз-етюду» Мейтуса. Це вже була легковажність на межі з хуліганством.

Як і раніше, видання трималося на ентузіазмі. «Авангард» працює без літературних гонорарів, — зізнавався Поліщук. — Всі прибічники нашого літературного видання, крім додаткових витрат та можливих нападів на них з боку назадників, жодного матеріального зиску з того не мають. Зате мають моральне задоволення робити культурне діло».

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРЕЙСКУРАНТ

Відділ красного письменства в журналі називався «Літературний преїскурант». Частина авторів, згаданих у переліку співробітників, не встигли надрукуватися в недовговічному авангардівському органі, натомість інші асоціюються передусім із цим виданням та угрупованням. Сьогодні, як і тоді, найбільше знають Валер'яна Поліщука та Василя Єрмілова. Художника Олександра Леваду довідники й енциклопедії вперто плутають із тезкою-драматургом. Про деякого навіть Google нічого знає, а проте авангардівці — неймовірно цікаві люди з авантюрними біографіями.

Справжнє прізвище Леоніда Чернова — Малошійченко, родом він з Олександрії. Вчився, працював у трупі «Сурма», у Театрі імені Франка, організував власний театр Махударам — Майстерня художньої драми. Згодом заснував із друзями в Кременчуці пересувний театр «Верда стело» — «Зелена зірка» мовою есперанто. Програма-максимум була перекласти весь революційний репертуар на есперанто й поїхати у всесвітнє турне. Та недалекі кременчуцькі робітники хотіли російського «мила». Щоб урятувати справу, Чернов написав і поставив детективну драму «Шерлок Холмс», у якій зіграв головну роль.

«Верда стело» загинула в героїчній боротьбі з голодом, а Чернов помандрував аж до Владивостока. Там він працював у пресі й навіть у китайському посольстві, влаштував літконцерти, епатував буржуа, наслідував імажиністів, писав вірші й прозу російською мовою і видав поетичну збірку «Профсоюз сумасшедших» (1924).

Подруга-американка кликала його в Сан-Франциско, але Чернов улітку 1924-го пароплавом «Трансбалт» вирушив до Індії. Його маршрут пролягав із Владивостока до Одеси, результатом подорожі стала книжка «125 днів під тропіками». З Одеси Чернов поїхав до Ленінграда, де на нього чекала наречена. В Індії перехворів на запалення легенів, а на північних болотах остаточно проявився туберкульоз. Друзі кликали до Києва. Тоді Чернов порвав із російським імажинізмом, сів на мотоцикл і повернувся додому в Олександрію. З березня 1927 року писав лише українською мовою.

Штаб «Авангарду» слухає радіо. Зліва направо: Філіпов, Єрмілов, Пятяк, Паньків, Троянкер, Поліщук, Чернов, Берман. Харків, 1929

Леонід Чернов-Малошійченко. «Сонце під веслами» (1929). Обкладинка Адольфа Страхова

Валер'ян Поліщук. «Червоний поток» (1926). Обкладинка Василя Єрмілова

Багато друкувався, вступив до «Авангарду», організував українське радіомовлення, створив перші радіофейлетони й радіофільми, їздив на мотоциклі й усіх агітував за Автодор. Також вийшли його оповідання. Свою найповнішу збірку віршів хотів назвати «Кобзар на мотоциклі», але вийшла вона під назвою «На розі бур» (1933) уже після смерті автора. Над могилою письменника Максим Рильський сказав: «Чернов умер, нехай живуть Чернови!».

Райса Троянкер народилася в бідній сім'ї уманських євреїв і змалку мріяла вирватися зі штетла. У 15 років закохалася в приборкувача тигрів і втекла з мандрівним цирком. Щовечора Рая клала голову в пащу тигрові — цим її смугастим друзям присвячено опубліковані в «Авангарді» вірші. Згодом вийшла заміж за уманського письменника Онопрія Тургана, стала відвідувати місцеву студію Спілки селянських письменників «Плуг». Подейкують, що до Харкова молода сім'я перебралася не через чоловікову кар'єру, а через пристрасть юної дружини до красеня Володимира Сосюра, який побував в Умані з літературними гастролями.

Рай-я, як вона себе називала, уславилася серед письменників велелюбністю, а серед читачів — еротичними віршами. На її першій книжці, подарованій літературознавцю Іванові Капустянському, біля любовних віршів збереглися помітки уважного читача: Сосюра? Поліщук? Російський дисидент Лев Копелев згадував: «Всех нас, вчерашних школьників, бесспорно занимала поэтесса «Авангарда» Райса Т. Маленькая, тоненькая, очень густо накрашенная, она читала стихи, в которых рассказывала, как впервые отдавалась». На парубочьких вечірках популярними були «захалявні» вірші Троянкер і Сосюра.

Після краху «Авангарду» Рай-я вийшла заміж за російського поета Льво Садоф'єва й виїхала до Ленінграда. Журналіст Михайло Паньків походив із Закарпаття, з Мармарош-Сигету. Він рано почав політичну діяльність і вже 1909 року вступив до РСДРП. Під час визвольних змагань перейшов до боротьбистів, редагував центральні партійні газети. Після об'єднання боротьбистів із комуністами ЦК КП(б)У послав його на роботу до Львова зміцнювати Комуністичну партію Західної України. Там його заарештували й на гучному Святоюрському процесі засудили до каторги.

Панькову вдалося втекти з тюрми. Згодом радянська влада знову послала його на Захід, уже як представника видавничої справи: він улаштував дві виставки радянської книжки в Празі й Відні, вів перемовини з Винниченком про видання «Сонячної машини». Це з його ініціативи Державне видавництво України врешті-решт купило права на видання роману в УСРР. Повернувшись, Паньків працював заступником керівника РАТАУ, в апараті Наркомосу, писав оповідання, романи, кіносценарії. Його роман «Суддя Рейтан» про дволикого суддю і втечу румунського революціонера-підпільника з катівень сігуранци 1929 року екранізували, фільм з успіхом шов у прокаті по всьому Союзу.

Тасмне життя агента вів і Михайло Тутан-Барановський, син знаменитого економіста, міністра фінансів УНР. Опинившись в еміграції, Тутан-Барановський-молодший став есером-максималістом, виконував бойові завдання організації: ліквідував білогвардійців-емігрантів. За це його заочно засудили до смертної кари в Болгарії та Югославії. Сам він охоче розповідав авантюрні історії зі свого життя юним шанувальникам «Авангарду» в Харкові наприкінці 1920-х. Тоді ж таки вийшли дві книжки Тутан-Барановського: поетична «Молодик» (спільно з Іваном Дорожнім, 1927) та прозова «Оповідання без назви» (1928). В останній майже всі твори про життя української і російської еміграції в Чехії та Франції.

Герой-революціонер зник із Харкова раптово, як і з'явився. Одні казали, що його арештували як шпигуна, інші стверджували, що викликали в Москву й знову послали за кордон. Перед війною його бачили в Москві живого й здорового. Під час Другої світової Тутан-Барановський служив у радянській контррозвідці СМЕРШ, а потім мирно доживав у Саратові, друкувався під псевдонімом Світязький.

ЛЕНІН, ПОРНОГРАФІЯ І ЗРАДА

Третє число авангардівського журналу стало останнім. Лідер угруповання Валер'ян Поліщук зазіхнув на святе—на Леніна й на фальшиву суспільну цнотливість. У журналі «Авангард 3» опублікував статтю із закликом «Хай живе прилюдний поцілунок у голу грудь!» та свої афоризми під назвою «Калейдоскоп». Серед них була й така крамольна думка: «Я зайвий раз переконався, що боротьба класів не лежить в основі породи чоловіка, що класова боротьба є лише вимушена необхідність людини, коли прийняти, що людство—особлива порода високоорганізованих тварин, але все ж таки тварин». «Що казати про боротьбу класів,—питався Поліщук,—коли навіть кіт і собака можуть мирно співіснувати?» Як сказали заводські робітники на публічному мітингу, Ленін у Поліщука вийшов нікудишнім.

Далі гірше. Поліщук закликав брати приклад із японців і не соромитися здорових та прекрасних функцій людського тіла, не створювати гидких забронених тем. Почав він із себе й авангардівців, розповівши про їхнє особисте життя. Найпікантіше вийшло з Ерміловим: «Беручи на увагу незручність церобкоопівських кроватів для спарування, В. Ермілов розробляє зараз дешевий, зручний і красивий варстат-ліжко для виконання цих життєдайних функцій людського організму. В цій роботі допомагає нашому художникові своїми порадами його дружина.

Михайло Паньків. «Дні штурму» (1934). Обкладинка Василя Ермілова

Леонід Чернов. 1927

Отже, ми виголошуємо гасло: за чистоту й одвертість, за здорові функції людського тіла навіть прилюдно. Хай живе прилюдний соковитий поцілунок в голу жіночу грудь».

Цькування Поліщука зорганізували досить швидко. Зрештою, він із самого початку муляв око своїми закидами в консервативності й відсталості. Як ехидствував один рецензент, «виходить, що тільки і є організованого—це джаз-банд, фокстрот та «Бюлетень Авангарду». Тепер же урядова газета «Вісти ВУЦВК» вмістила лист від літорганізацій, які ганили «Авангард 3» як хуліганство. Далі в додатку «Література і мистецтво» почали з номера в номер з'являтися зречення членів «Авангарду». Одні просто сповіщали, що виходять з організації, інші стверджували, що ніколи до неї не належали. «Еротична поетеса» Троянker присягнула «викристалізуванням чіткої пролетарської ідеології, впертою роботою над собою знищити всі небажані сліди», які на неї наклало перебування в «Авангарді». Відступилися Сергій Тасін, Лев Квітко, Борисов і Мейтус, Дашевський і Богуславський, Немоловський і Крига. Леонід Чернов, Михайло Паньків, Василь Ермілов свого товариша та лідера не зреклися.

За два тижні до нового 1930 року Валер'ян Поліщук опублікував у газеті «Комуніст» листа до редакції, у якому визнав свої помилки й збочення і взяв усю провину за «Авангард» на себе. Проте він наполягав на тому, що не слід плутати особисті хиби з цілим конструктивістським напрямом, який повинен і далі розвиватися в Україні. Якби міг, Поліщук сказав би: «Авангард» помер, нехай живе авангард!». ■

Іван Дорожній, Михайло Тутан-Барановський. «Молодик» (1927). Обкладинка Василя Ермілова

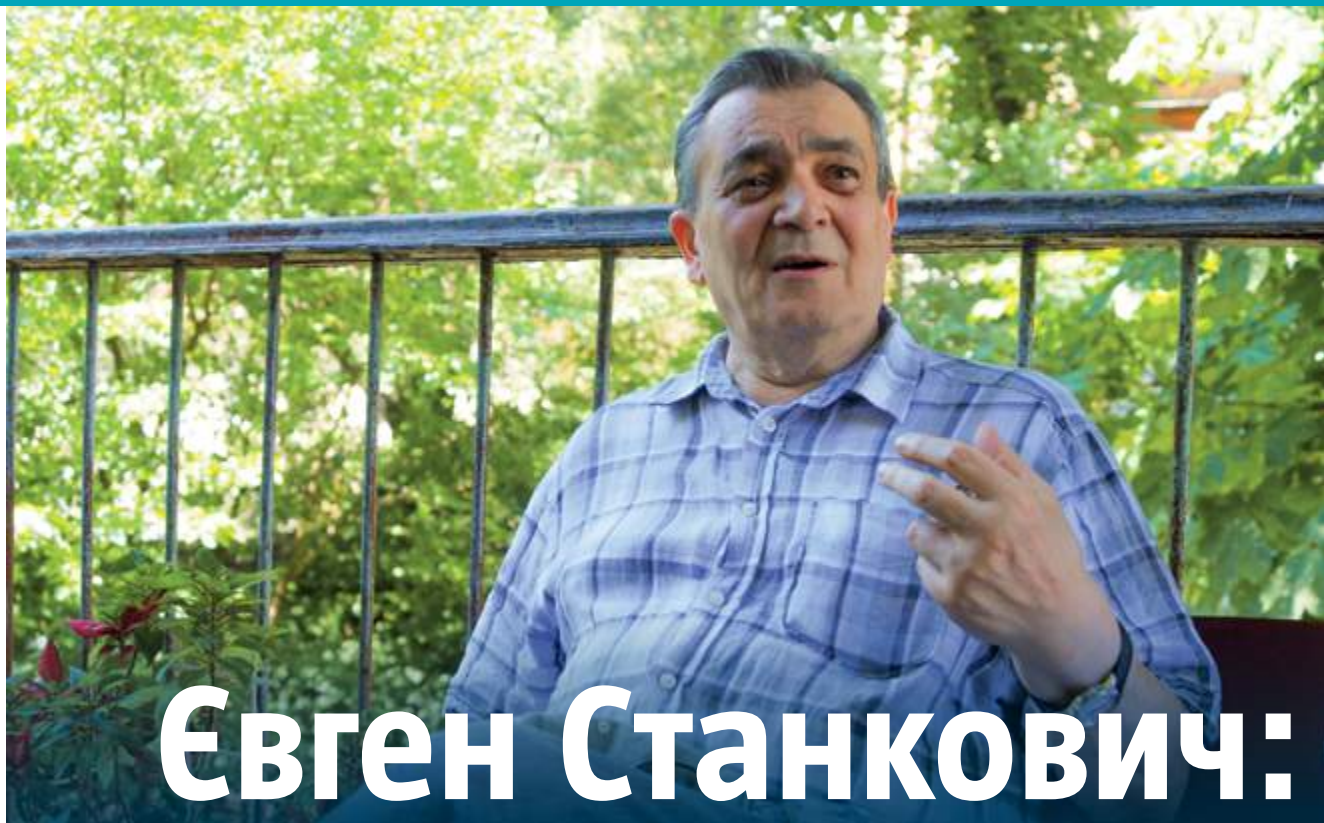

ФОТО: ТЕТЬЯНА ДАВИДЕНКО

Євген Станкович:

«Індивідуальність — це тренд сучасної європейської культури»

Спілкувалася
Ганна Трегуб

В інтерв'ю *Тижню* відомий український композитор Євген Станкович розповів про стан і перспективи української та світової оперної музики, про зв'язок між культурою та політикою.

Яким може бути майбутнє класичного оперного жанру, що тяжіє до змішаних форм і не боїться експериментувати?

— Суспільство змінюється, і те, що довкола нього відбувається, також зазнає змін. Ми стали іншими. У часи Верді опера та балет були єдиними музичними жанрами, мистецький світ як такий тоді не розширювався. Це нині поряд із класичною музикою як жанром існують інші течії, значно гостріші для слухачів. Наприклад, рок-музика, що широко побутує в суспільстві. Поява рок-опер Ендрю Ллойда Веббера не була випадковістю. Після них з'явилася ціла низка своєрідних гібридних оперних творів, які ввібрали в себе елементи класики, року, джазу тощо. Відбуваються постійна природна зміна актуальності певних музичних жанрів, переоцінка створеного. Це нормальний процес. Єдине ненормальне явище — короткочасність перебування людини на землі, тому вона не встигає взяти участь у всіх цих процесах. Веббер зберіг загальну схему побудови опери, проте наповнив її новим змістом. «Опера» з італійської перекладається як «сцена», тож будь-яке поставлене на лаштунках дійство з музикою можна так назвати.

Сьогодні популярною може бути якась одна музична форма, а через 20 років модним стане щось абсолютно інше. Опера — це доволі складний музичний жанр. Балет простіший, його чомусь краще сприймають глядачі. Можливо, тому що він не пов'язаний із вокалом, річчю вельми специфічною. Ендрю Ллойд Веббер від 1983 року володіє шістьма театрами. Зокрема, Новий театр Лондона був споруджений 1981-го спеціально для прем'єри його мюзиклу «Кішки». Фактично він зробив те саме, що й Вагнер свого часу: звів для своїх оперних творів окрему сцену. Тільки час і потреба сприймати те, що відбувається, змушують композитора чи письменника до новацій.

Коли йдеться про вітчизняних композиторів, то репертуари шести діючих українських оперних театрів фінішують на творах Гулака-Артемівського й Лисенка. Чому на їхніх лаштунках досі не знайшлося місця для постановки ваших творів, зокрема фольк-опери «Коли цвіте папороть»?

— У тому, що не ставлять моїх опер, немає нічого дивного. Мій перший твір цього жанру був нестандартним. 40 років тому я спробував створити фольк-оперу «Коли цвіте папороть» на замовлення іноземної фірми. У радянській системі її заборонили брутальним чином як творіння, що не відповідає інтересам розвитку соціалістичної культури. Ідея ж моя полягала в тому, щоб на основі українського

фольклору створити своєрідне дійство. Виконавцями я бачив хор ім. Григорія Верьовки, який був тоді вельми популярним і часто гастролював. Менеджери, котрі возили цей колектив за кордон, сказали, що їм потрібна якась нова форма, бо глядачеві треба запропонувати неординарну постановку. Виникла ідея створити якийсь твір за мотивами «Тараса Бульби» Гоголя, бо на той час був популярним однойменний американський фільм.

Згаданий вище свій твір я назвав би дійством. В українській культурі відомий колись феномен вертепу. Очевидно, що в цій опері також є спорідненість із мюзиклом, але не повністю. Мені важливо було покласти в основу народний мелос. Але уявити, що Ніна Матвієнко вийде на сцену й заспіває арію на кшталт тих, які в «Травіаті», було б дещо нереально. Тому мій твір назвали не «дійством», бо не звучить така назва, а фольк-оперою. Згодом з'явилися і фольк-балети. Постановкою «Коли цвіте папороть» займалися Анатолій Шекера, Євген Лисик, а якщо ширше, то люди від спецслужб до художників. Від кінця 1970-х і до здобуття Україною незалежності ставили лише якісь шматки зі згаданого твору. Це опера, яка не відбулася.

Нині я закінчую оперу «Страшна помста» за мотивами однойменного твору Миколи Гоголя. Одним з ініціаторів її створення був Стефан Турчак, але по його смерті інтерес до того, що я пишу з його ініціативи, почав зникати. Коли оперу буде поставлено на сцені, мені важко сказати. Принаймні маю домовленість, що її виконають у концертному варіанті. Думаю, станеться так, як і з оперою «Коли цвіте папороть», яку диригент Володимир Сіренко підняв із полиць майже після двох десятиліть, що вона там пролежала, і презентував публіці в концертному виконанні. Отже, я не називав би себе оперним композитором. Я той, хто щось пише. Пише такі речі, які можуть бути виконані.

Чи цікавилися вашими творами українські постановники, що могли б дати їм нове сценічне прочитання? Зокрема, Владислав Трійцький, який два роки тому поставив оперу «Коріолан»?

— З його боку інтересів до моїх оперних творів не було. Жодної його постановки я не бачив, лише краєм вуха про них чув. Це важко назвати оперою в класичному значенні, радше йдеться про своєрідний експеримент, оперний перформанс, спробу створити сучасний твір під такою назвою. Класична опера має свої історичні традиції. Знаю також, що в постановках Влада Трійцького беруть участь талановиті студенти Київської консерваторії, молоді композитори, які експериментують. Це дуже добре.

Опера — доволі складна річ. У ХХ столітті був композитор Франсіс Пулен, з подачі якого стали модними опери для одного чи пари голосів. Таким чином, як музична форма вона набуває дуже різних видів: від великої сцени і до камерних (у колишньому СРСР був Театр камерної опери, у якому постановки здійснював режисер Покровський). У певний час саме камерну оперу вважали чимось експериментальним, новаторським. Нібито все, що має містити справжня опера, там є, але поряд із цим було менше голосів, менший хор, менший оркестр. Сьогоднішнє покоління буде свій оперний

світ так, як воно його розуміє і як може реалізувати задумане. Сучасні постановки не нові (бо нове — це доволі складно), а радше інші. Нове порівняно з чим? Коли на початку ХХ століття віденський композитор Альбан Берг (один із засновників нововіденської школи) написав оперу «Воцтек», перший авангардний та атональний твір такого стилю, це була справді спроба новачій. Правих чи неправих у цьому ділі немає. Праві — це ті, хто щось робить.

Яким чином соціополітичні реалії, зокрема революція та війна, впливають на вас як композитора? Це стимул чи перепона для написання нових музичних творів?

— Немає такої людини, яка могла б повністю абстрагуватися від того, що відбувається довкола. Навіть монахи в келіях мають хоч якийсь зв'язок із зовнішнім світом. Нині, коли соціум починає інформаційно сильно звужуватися (адже через інтернет є доступ практично до всіх даних), людина хоч і може довідатися практично про все, але водночас втрачає орієнтири. Це не дає їй можливості виробити своє ставлення до того, що відбувається, власне бачення, яке в музиці є дуже важливим. Музика — це певним чином філософія кожного з її авторів.

ІНКОЛИ МЕНІ ВИДАЄТЬСЯ, ЩО СКРИПАЛЬ, ЯКОМУ НИНІ 24 РОКИ І 20 ІЗ НИХ ВІН ГРАЄ НА СКРИПЦІ, ЗНАЧНО КРАЩЕ ВІД ПОЛІТИКІВ ЗНАЄ, ЩО ТАКЕ ГІДНІСТЬ, ЧЕСТЬ, СОВІСТЬ І ПРАЦЯ

Щодо подій останніх трьох років в Україні, то немає такої людини, на якій вони не позначилися б. Звісно, що в кожного це відбувається досить індивідуально: хтось пише свої твори безпосередньо на основі пережитого, хтось творить нову музику опосередковано, не прив'язуючись до конкретних явищ або подій, які відбулися чи відбуваються. Карл Маркс мав рацію в тому, що буття визначає свідомість. У цьому ані я, ані мої колеги не становлять виняток.

Країни з ефективною культурною дипломатією намагаються показати за кордоном найкращі зразки свого класичного й сучасного мистецтва. Що заважає українцям узяти з них приклад і запозичити таку практику?

— Цікаве запитання. У мене був товариш — французький композитор Клів'є, який працював із нашим хором «Думка». Він закінчив Паризьку консерваторію, але був дипломатом. Знав я одного французького посла, який грав на флейті. Усе це залежить не від того, які ми, а від того, що відбувалося та відбувається. Стосовно політики й культури, то тут доречно процитувати твір Пушкіна «Моцарт і Сальєрі»: «Геній і злодійство не поєднуються». Жартую, що українська політика й культура речі поки що несумісні. Це я трохи спрощую. Насправді вони тісно між собою переплітаються, а з часом стають одним цілим. Хоча інколи мені видається, що скрипаль, якому нині 24 роки і 20 із них він грає на скрипці, значно краще від політиків знає, що таке гідність, честь, совість і праця. ▶▶

Євген Станкович — український композитор. Вивчав композицію у Львівській та Київській консерваторіях. Навчався у таких відомих музичних педагогів, як Станіслав Людкевич, Роман Сімович, Анатолій Кос-Анатольський, Стефанія Павлишин, Борис Лятошинський, Мирослав Скорик. Із 1976 року — заступник голови правління Київської організації Національної спілки композиторів України. З 1979-го — заступник голови правління НСКУ, а з 1984-го — секретар правління. Був головою правління (1990–1993) та головою (2004–2010) НСКУ. З 1988 року — професор Національної музичної академії України, завідувач кафедри композиції. Автор понад десяти симфоній, фолк-опери «Коли цвіте папороть», балетів «Ольга», «Ніч перед Різдом», «Вікінги», «Володар Борисфену».

У нас багато говорять про те, що Україна вертається до Європи. Вона не вертається, бо завжди перебувала в цьому просторі. Індивідуальність — це тренд сучасної європейської культури. Своє бачення світу нині відіграє велику роль. Коли хтось хоче реалізувати таку свою візію — це непогано, значно гірше, коли він хоче нав'язати її іншим. У музиці зараз також цінують індивідуалізм. Завжди, за всіх режимів будуть люди, які тяжітимуть або до маскульту, або до вишуканого, індивідуального, специфічного, філософського, елітарного мистецтва. Та українська талановита консерваторська молодь, яка навчається в музичних академіях по всьому світу, шукатиме свій індивідуальний шлях і не робитиме чогось такого, що їй зверху нав'язуватимуть.

За часів незалежності в Україні постало питання стосовно майбутнього національних творчих спілок, зокрема Спілки композиторів. У якій формі ця організація може продовжити свою діяльність так, щоб відповідати реаліям і потребам сучасності?

— Яке суспільство, така й Спілка композиторів. Майбуття цієї громади для мене неоднозначне. Я двічі був головою Спілки композиторів України. Нині ця організація не може існувати в такому форматі, який був раніше. За часів Союзу вона отримувала дотації: мушу визнати, що імперія завжди дбала про культуру. За радянських часів Спілка мала свої нотні, папірні й картонні комбінати, будинок творчості у Ворзелі. У європейських країнах є свої композиторські організації, які не володіють такою інфраструктурою і підтримують своїх членів по-іншому.

Нині відбувається злам, після чого має народитися нова Спілка композиторів України. Не можна дати їй зникнути зовсім, наче й не було: за весь час свого існування організація збирала докупи професійних композиторів, а не аматорів. Якщо є мистецька спілка творців музики, то є можливість виконати їхні твори. Хто з українських музикантів може самотужки створити симфонічний оркестр? Практично жоден. Коли нині я чую розмови про державні реформи, мені стає зле. Дуже багато невідглаголювання в цьому. Якщо не буде Спілки, то зникне цілий пласт професійних композиторів. Коли молоді музиканти закінчують консерваторію, їм потрібне середовище, де вони можуть писати й виконувати свої твори. У США мистецтво підтримують меценати, які за свої благодійні діяння не платять податків. У нас багатії ні меценатством не займаються, ні податків не сплачують, та ще й закони порушують.

Ми всі перебуваємо на стадії становлення. Думаю, що саме українське суспільство не дасть пропасти творчим спілкам. Навіть якщо вони зникнуть у старій своїй формі, то з'являться в новій. Не бачу в цьому трагедії. У нас кажуть про реформи в культурі. Ті люди, які цю культуру творять, провадять у ній зміни. Не чиновникам реформувати культуру, а музикантам, літераторам, художникам. Треба не залучати їх до процесу реформ, накинути згори, а прислухатися до них, зважати на те, що вони роблять. Саме практики від культури можуть, мають це робити і вже давно інтегрують культуру українську у світову. Щодо ролі держави в цьому процесі, то хай хоч би трішки допомагала. Не може грошми, то словом або тим, що хоча б не заважатиме. Скажіть, хто з президентів незалежної України сказав, що нам потрібна культура? Жоден. Нічого надзвичайного тут не треба, окрім як сказати, що хоч держава не може допомогти митцям, але культура нашій країні потрібна. Причестність народу до неї визначає як духовний, так і етичний рівень нації. Німеччина — це не тільки Volkswagen, а й Бах, Бетговен, Гендель, Вагнер. У Японії вже давно вирішили це питання: в усіх вишах вивчають загальноестетичні курси. Спочатку етику й естетику, а лише згодом — комп'ютерні технології. Культура — це осереддя духовного світу людини.

Не всім творам членів Національної спілки композиторів України пощастило прозвучати в концертних залах. Щось лягло в архіви. Чи є шанс, що буде проведено ревізію того, що там є?

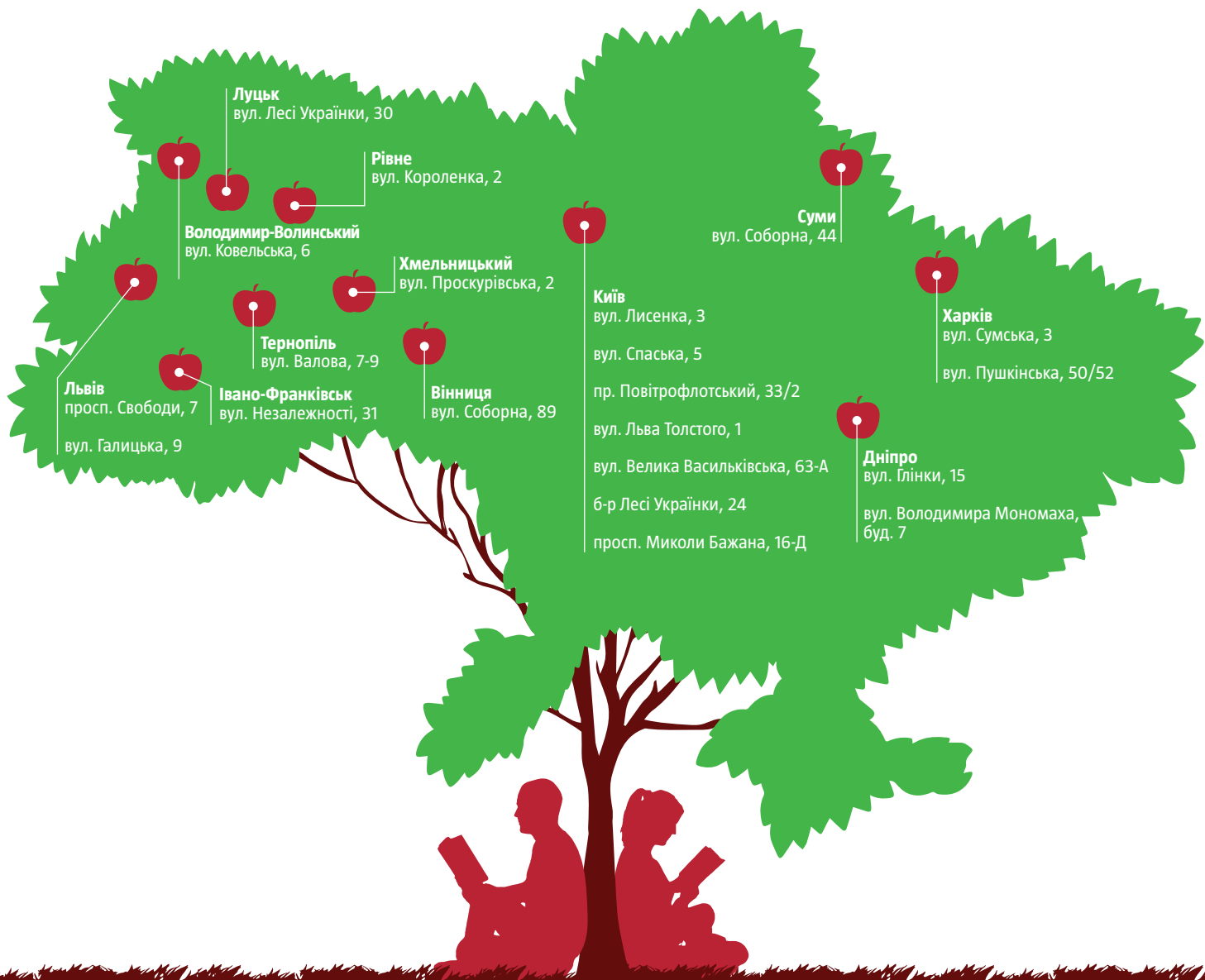
— Мене особисто Господь боронив. Майже всі мої твори виконуються або в Україні, або за кордоном. Нещодавно виконали Третю симфонію, написану 40 років тому на вірші Павла Тичини. Практично в мене немає різниці між написаним за радянського часу й зараз, хіба що змінюється власне критичне ставлення до якості того чи іншого твору.

Щодо створеного моїми колегами, то це складне питання. Історія в цьому ракурсі дуже жорстока. Для композитора що СРСР, що інший устрій особливо значення не мають. Бо якби політичні зміни відігравали значну роль у мистецтві, не було б ані Моцарта, ані Бетговена, Баха, Прокоф'єва, Шостаковича чи Лятошинського. Для музики суспільні перипетії є чимось таким, що відбувається і відбуватиметься завжди, бо йдеться про закономірні процеси розвитку людства.

Є композитори, до яких увага могла би бути більшою. Це Борис Лятошинський, Олег Ківа, Валентин Бібік, Алемдар Караманов у Криму, якого я вважаю надзвичайно талановитим і цікавим творцем. Актуалізацією того чи іншого композитора, зокрема вітчизняного, мали б займатися музикознавці. Історія ж мстить усім: і бундючним композиторам та літераторам, і скромним, талановитим. Ніхто наперед не може передбачити, як розвиватиметься суспільство і що буде в ньому загребуваним. Кожен композитор-професіонал має шанс на те, що до нього звернуться і повернуться. Але таким поверненням мають займатися люди, які цього хотіли б. Не знаю, що буде зараз, коли ми всі перебуваємо в невизначеному, напруженому стані. ■

К Н И Г А Р Н Я

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30

Рівне
вул. Короленка, 2

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6

Хмельницький
вул. Проскурівська, 2

Суми
вул. Соборна, 44

Харків
вул. Сумська, 3
вул. Пушкінська, 50/52

Тернопіль
вул. Валова, 7-9

Київ
вул. Лисенка, 3
вул. Спаська, 5
пр. Повітрофлотський, 33/2
вул. Льва Толстого, 1
вул. Велика Васильківська, 63-А
б-р Лесі Українки, 24
просп. Миколи Бажана, 16-Д

Дніпро
вул. Глінки, 15
вул. Володимира Мономаха,
буд. 7

Львів
просп. Свободи, 7
вул. Галицька, 9

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31

Вінниця
вул. Соборна, 89

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

Моя Шрі-Ланка

Яна Вікторова

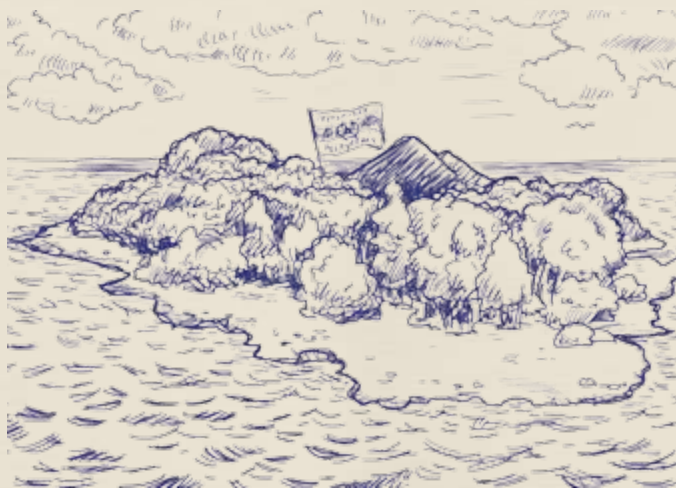
Не знаю, наскільки це правильно з погляду психології, але вже деякий час прагну сприймати своє життя в Луганську як життя десь на екзотичних островах. Оскільки читало мало про Шрі-Ланку, прикладів у багатій уяві не бракує. Але хоч як притягує за вуха реальність, вона ну аж ніяк не схожа на мій вибір та життя на диковинних островах.

1. Працювати фриланс у Луганську й не виїжджати нікуди неможливо. Гроші мають надходити на картку, і її повинні обслуговувати місцеві банки та банкомати. Схема, яка прекрасно діє навіть у тій самій далекій Шрі-Ланці, зовсім не діє в нас. Комерційних банків у «республіці» немає (жодного!). Банкоматів (жодного!) також. Якщо є діюча банківська картка, готівку можна зняти в численних місцевих комерційних центрах за курсом мінус 5% суми в гривні та мінус 4% суми в рублях. Якщо отримувати в рублях, то за курсом комерційних центрів (сьогодні це 2 руб. 51 к. до 1 грн).

2. Розрахуватися карткою (схема, яка діє у всьому світі) в «республіці» майже нереально. Можна оплатити ремонт побутової техніки в сервісних центрах за курсом 1:2 (одна гривня дорівнює двом російським рублям). Тобто, маючи гривню готівкою, в обмінниках її поміняєш 1:2,51, а за товар розрахуєшся (скажімо, у мережі магазинів «Фокстрот») за офіційним курсом «республіки» — 1:2.

3. Жодних товарів з інтернет-магазинів чи доставки поштою в «ЛНР» немає. Є комерційна діяльність: можна звернутися до посередників, які за певний відсоток привезуть обраний товар, але жодних гарантій! Тобто не ви сплачуєте та очікуєте товар. Це робить посередник за ваші гроші та ще й бере плату за послугу. Він поїде до Ростова або Северодонецька, щоб забрати пакунок, ризикуватиме на митниці, але то його зарібок. А ви сидітимете вдома, чекатимете й нервуватиметеся — приїде необхідна вам річ чи ні. І взагалі чи відповідатиме вона замовленню, працюватиме чи ні. Рулетка. Для тих, хто любить гострі відчуття та ризик.

4. Така сама ситуація із запчастинами. Можна чекати півроку, доки замовлення доставлять у сервісний центр. Або не дочекатися його взагалі. Якщо вірити працівникам центрів, замовлені запчастини везуть із контрольованої Україною території в замороженій курятині, човнами через Донець, приховуючи в одязі... Можете порахувати, у скільки обійдуться послуги кур'єрів із такими ризиками та якою «золотою» буде ця деталь

потім... А взагалі перше питання: чи варто щось ремонтувати, якщо на це піде більше ніж півроку та сила-силенна грошей?

5. Відпочинок. Знову ж таки, якщо порівнювати з екзотичними островами, туди їдуть заради океану, фруктів і можливості працювати та відпочивати водночас. У «республіці» постійно жартують:

— Ви кудись поїдете відпочивати цього літа?

— Ні...

— А ми на каток «Пінгвін»!

6. Щодо роботи та обмежень. Або відпочинку та обмежень. Фотографувати все навколо в місті небезпечно. Не те щоб небезпечно, але невідомо, чим усе закінчиться. Те, що було ще влітку 2014 року приватною власністю, може виявитися військовим об'єктом стратегічного значення. Наприклад, фабрика нижньої білизни «Грація» перетворилася на військову базу в самісінькому центрі міста, а приватний ресторан сімейних цінностей «Мафія» поруч став «військовою» ідальнею.

7. Щодо роботи взагалі. А ким можна працювати фриланс? Писати книжку чи вести блоги? Якщо робити це офіційно, то треба брати дозвіл у «Міністерстві інформації, друку та масових комунікацій ЛНР» на акредитацію та дозвіл на роботу в «республіці». Якщо перекласти це зрозумілішою мовою, писати треба те, що дозволяє «республіка», і ніякого власного погляду на події 2014 року бути не може, як і взагалі власних поглядів чи уявлень. Книжки зі спогадами очевидців видати в «республіці» неможливо, якщо вони якимось відірвані від затверджених «міністерством». Жити й писати фантастичні й пригодницькі романи — будь ласка! Але чи варті такі обмеження, рамки й застереження життя в місті? Якщо говорити про власний вибір і тверезий розрахунок, то найчастіше в місто повертаються з маленькими дітьми, щоб жити вдома, заощаджувати на орендній платі та отримувати соціальні виплати в «ЛНР» і на території, контрольованій Україною.

8. Щодо висококваліфікованих фахівців. Ті, хто міг себе продати, поїхали звідси. Такі собі фахівці (лікарі або вузькоспеціалізовані майстри) лишилися, розуміючи, що конкуренції зараз немає. Тобто, якщо робити ремонт чи щось, що потребує великого досвіду, знайти професіонала справді майже неможливо. Повне оновлення телефонної книжки. Електрики, слюсарі, теслярі, ремонтники з досвідом підкорюють Москву. Якщо пощастить, когось можна знайти в місті. Але жодних гарантій якості та термінів виконання робіт. ■

Драма в драмтеатрі

Станіслав Васін

Якщо й причаївся нині в Донецьку оплот усього західного й прогнилого, то зовсім не міфічні українські диверсанти, що закопують у місцевих лісопосадках листівки із закликком повернути Україну в Донецьк. Ні, цей оплот міститься під самим носом у МГБ, до того ж так часто відвідуваний і шанований «руско-мірними» містянами. Це Донецький драматичний театр, у якому розігрується справжня драма для всіх любителів «русской весни».

Річ у тім, що драмтеатр у Донецьку працював навіть під нестихаючу канонаду. Оскільки населення було і є переважно доволі бідним, щоб залучити глядачів, встановили символічні ціни на квитки — від 40 до 260 руб., причому остання цифра з'явилася зовсім недавно і є радше винятком, властивим прем'єрам. У середньому ціна за квиток не перевищує 120–160 руб. і цілком доступна майже кожному. Крім того, запроваджено й «театральний експрес», що розвозив глядачів основними маршрутами міста у вечірній час абсолютно безплатно. Усе це до того, що квитки стало можливо придбати не пізніше ніж за кілька тижнів до самих вистав, які вже традиційно збирають аншлаги. І все б нічого, якби один із найпопулярніших спектаклів «Шоу триває» не був цілком пронизаний усім західним: упродовж 2 год, поки він тривав, не прозвучало жодного російського слова в жодному з виконуваних на сцені хітів. А втім, про все по черзі.

Ціна квитка в партер становить 160 руб., причому форма випуску, як і колись, українська: там так і пишеться «80 грн», а нижче пробивається вже вартість у рублях. Публіка збирається різношерста: переважно це люди 35–45 років, решта контингенту така неоднорідна і соціально, і зовні (я про дрес-код), що виникає враження, ніби всі прийшли на різні вистави. Так, можна зустріти зовсім юних дівчат 20–25 років у вечірніх сукнях із квітами й коробками цукерок для акторів, а відразу за ними бабусь у радянських шляпках і з віялами, після яких у зал влітається тіло в камуфляжі. Загалом часті гості драмтеатру кажуть, що військових на спектаклях зазвичай небагато. Але в моєму випадку один «ополченець» усе ж просочився, чим, я так думаю, був приголомшений, бо слухати 2 год хіти гомосексуалістів і темношкірих французькою, англійською та італійською не надто духовно за мірками носія триколора на лівому плечі. Буває тут і Пушлін в оточенні охоронців,

явною ознакою чого є бригада з автоматами біля чорного входу в театр.

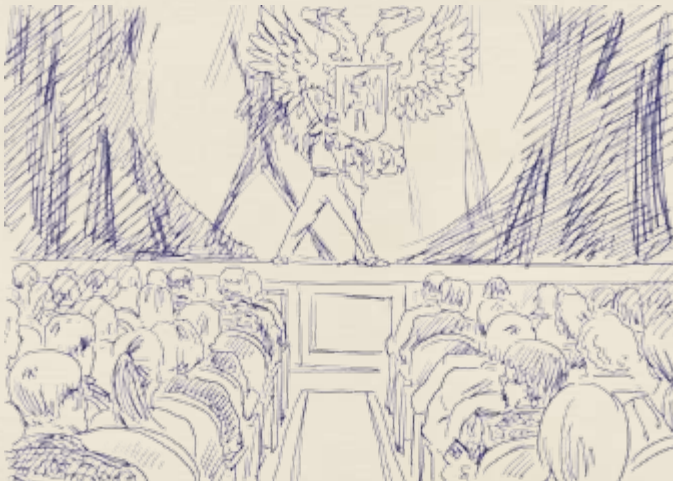
Утім, трапляється й зовсім сільська публіка, яка через дешевизну квитків також сидить у перших рядах партеру. Одразу за мною, наприклад, вместилося двоє хлопців у шортах і футболках, які аплодували навіть під час виконання повільних пісень, коли в театрі була цілковита тиша. Що вже казати про такі хіти, як «The show must go on»: у ті миті вони почувалися так, ніби прийшли на площу Леніна на перший березневий мітинг, і разом зі ще кількома своїми колегами із сусіднього ряду намагалися танцювати просто на своїх місцях. Що ж, зрештою, зважаючи на нинішню атмосферу міста, цього можна було очікувати.

Саме по собі шоу досить високого рівня, якщо не зважати на деякий акцент акторів, який відчувався під час виконання ними англословних пісень. А в решті шикарні голоси й щире старання, мені навіть усіх їх стало дуже шкода: загнані в рамки 160 руб. за квиток зі знанням кількох іноземних мов у центрі столиці тероризму, ці люди нагадували музикантів на «Титаніку», які й далі грали, не зважаючи на загальну паніку й скрип корабля, що тоне. Утім, так було доти, доки я не ознайомився з біографіями декого з них і не з'ясував, що більшість шанувальників Френка Сінатри й «Led Zeppelin» — палкі прихильники білокам'яних стін, які лише на сцені міняють ватрушки й трикоleur із соціальних мереж на англійський акцент.

Чимось двоїстим дихає і сам театр. Попри зовнішній і внутрішній антураж, завдяки якому старанно тримають марку (нові чисті туалети, блиск дзеркал, чудова акустика в середині залу), трапляється й відтінок «молока ЛНР», як я сам називаю в Донецьку такі речі за прикладом однойменної реклами. Так, буфет «тішить» совковими бутербродами з ковбасою у фользі та розливним абхазьким вином (якщо вірити пропитим театралам), яке, кажуть, хіт театру ще з минулої зими.

Ну й, нарешті, рудинка під час антракту: «Стільки хороших пісень російською — і жодної не заспівали!» — обурювалася літня пані років 60. Її репліку відразу ж підхопили вже згадувані тут хлопці в шортах: «Так, а класно було б із «ДДТ» чи щось із нашого року». Але ні «Любе», ні інших гуртів, від яких віддає березовим соком, так і не прозвучало.

Так драмтеатр став єдиним місцем, куди ще не проник всюдисущий у Донецьку Кобзон. ■

Хвороба червоних очей

Юрій Макаров

Він сидить. Сидітиме поки що два місяці, а там подивимося. Я не адвокат і не прокурор. Наскільки справді винен один із найбільших київських девелоперів, вирішуватимуть слідчі разом із недолюстрованими суддями. Мене зараз не те цікавить: не кримінальна справа, а її висвітлення колегами-журналістами. Адже після загибелі Павла Шеремета лунали заклики до журналістської солідарності: згуртуємося, зімкнемо ряди, один за всіх... От і я про це.

Канва: кілька тижнів тому затримали власника будівельного бізнесу, звинувативши його в «створенні злочинної групи» з метою... будівництва житла (це не жарт, а цитата). Преса відгукнулася: «аферист», «одіозний», «скандальний», «Еліта-Центр». Матеріали немов би створені методом копіїєста, але кулаки самі стискаються: на нари його! Досить пити народну кров!

Так історично склалося, що в згаданому холдингу, назву якого, зазначте, я опускаю, протягом останніх півроку працює моя давня добра приятелька, тож гріх не скористатися нагодою отримати інсайдерську інформацію. Подругу аж трусить: під суд, де зібралися працівники компанії й інвестори згаданого житла, приїхала знімальна група не останнього українського каналу. Журналістці тицяють під ніс дозвільні документи, яких нібито немає, на «скандальний» об'єкт, а камера й не дивиться в той бік. Чоловіків і жінок у натовпі приблизно 50 на 50, але оператор старанно вихоплює самих чоловіків. Потім у репортажі буде сказано: «Під суд привезли тітушків». Наступного дня в черговому сюжеті на тему буде показано житловий корпус без вікон, коментар журналіста: «Уже кілька років тут не ведуться роботи». Подружка мало не кричить: «Півроку тому тут був лише фундамент, за цей час вигнали стіни під дах, я на тому об'єкті мало не ночую, як це не ведуться?!»

Повторюю ще раз, я не адвокат, але як журналіст можу сказати: коли перед тобою викладають стоси паперів — ось тут дали дозвіл, потім забрали... Ось право на ділянку, яке потім раптом скасували, навіть не попередивши... Тут стоять два корпуси, але місто не дає здати їх в експлуатацію... Скрізь відверто, прямим текстом вимагають хабар... І ти розумієш, що все це треба серйозно вивчати не один день, залучити фахівців, сходити в мерію, поїздити майданчиками, попитати тих, хто купив квартири, як здані, так і недобудовані. У будь-якому разі не все так однозначно, як подають колеги, що витратили сукупно приблизно півмільйона на висвітлення скандалу — тут уже скандалу без лапок. Але, навіть якщо ти не фахівець із розслідувань, варто ввімкнути просту

логіку: компанія збудувала майже 6 тис. квартир приблизно на 17 тис. мешканців, зараз у роботі 16 об'єктів — це близько 7 тис. квартир. Щось на «Еліта-Центр» не схоже. Навіть після позаторішнього стрибка долара роботи не припинилися, хоча затримки почалися. І взагалі, каже подружка, ми не білі й не пухнасті, косяки є в кожного, особливо в цьому бізнесі, але навіщо брехати?

Знаю, що тема житлового будівництва в столиці (й не лише в столиці) дразлива. Так зване ущільнення, коли в будь-який клаптик землі, особливо в центрі, за першої-ліпшої нагоди тулять «свічку», провокує напади справедливої люті. Але ж на околицях так само кожен новий зелений паркан обростає конфліктами. Люди, які буквально кілька років тому в'їхали у власні стіни, категорично проти, щоб поруч із ними оселився хтось іще. Одна річ, коли активісти вимагають від міста об'єктів інфраструктури:

ОДНА РІЧ, КОЛИ АКТИВІСТИ ВИМАГАЮТЬ ВІД МІСТА ОБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ: ШКІЛ, ПОЛІКЛІНІК, ДИТСАДКІВ. І ЗОВСІМ ІНША, КОЛИ ПРОСТО ЛЯГАЮТЬ КІСТЬМИ: НЕ ДАМО! ОТ ПРОСТО ТАК НЕ ДАМО!

шкіл, поліклінік, дитсадків. І зовсім інша, коли просто лягають кістьми: не дамо! От просто так не дамо! У Китаї це називають хворобою червоних очей. Це щось складніше, ніж просто задрієть. Це ненависть до кожного, у кожного життя на позір складається краще, ніж у тебе.

Червоні очі переслідують кожного, хто вигнав собі котедж, їздить дорогою автівкою, сидить у ресторані, носить елегантні черевики. Я розумію: це класове. Це звідти, з доби моїх дідів, яких вигнали з дому комісари. Тому і йдуть бізнесмени в депутати, тому й ховають статки на Кіпрі, бо усвідомлюють, що будь-яка успішна людина в нас автоматично стає об'єктом підозри та бажання розкуркулити. Має вона дах у владі чи не має, краде чи не краде, дає хабарі чи не дає — в очах суспільства вона вже вина самим фактом свого успіху. Ми на очах стаємо нацією лузерів, коли ментально наслідуюмо своїх предків-комнезамівців.

А журналісти в авангарді цього процесу. Я не знаю, на якому журфаку, на якому тренінгу їм розповіли, що їхнє головне завдання — мочити. Не шукати істину, а мочити. Владу! Якщо не дозволять, то олігархів! А якщо олігарх — твій начальник, ну тоді вже бізнесоків! А про те, що від червоних очей займаються червоні півні, їм не розповіли. ■

5

ПРЕДСТАВЛЯЄ

20:25
ЩОСУБОТИ

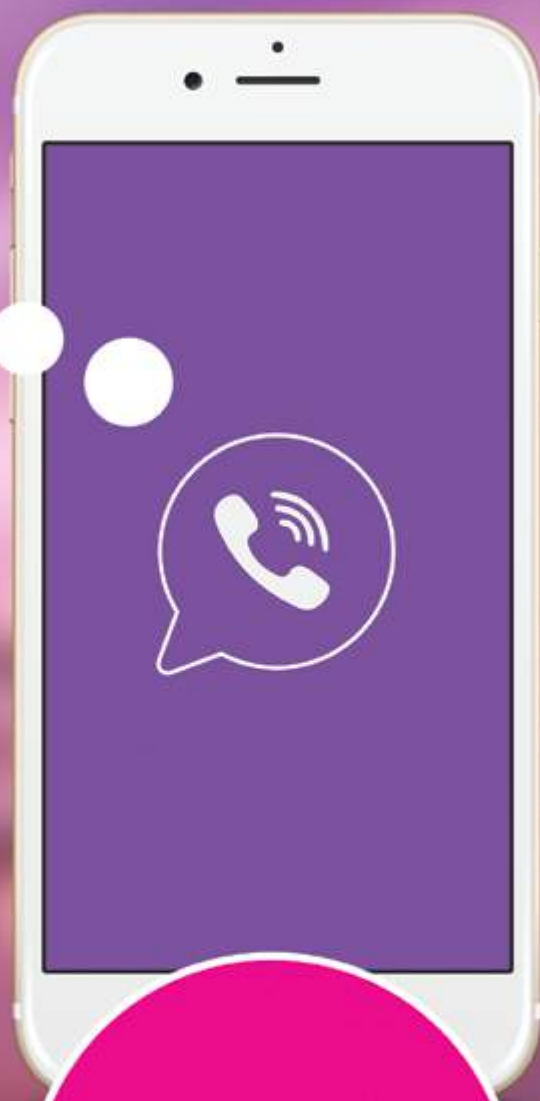
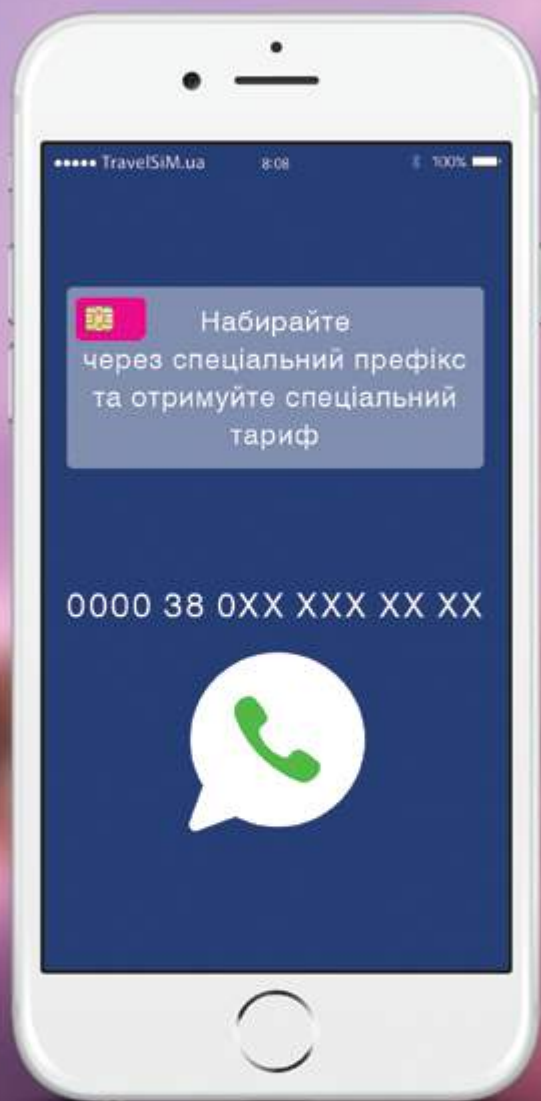
РАНДЕВУ

З ЯНІНОЮ СОКОЛОВОЮ

ВІДВЕРТА РОЗМОВА. БЕЗ МАСОК ТА МІМІКРІЇ.

Роумінг: дешевше,
ніж ви очікували ;)

Нова інноваційна послуга:
Дзвінки з TravelSiM
на Viber лише по

1-а хв. - тариф країни перебування
з 2-ої хв. € 2,30

Послуга доступна для номерів TravelSiM та TravelSiM Online.

€ 2,30

Тарифи встановлені на 04.02.2016 р. Додатковий тариф за дзвінок € 1,00 + 100с.
№ 20112001 та 1000-1000 від 4.02.2016 вказані в ЄОД

Інфолінія: (044) 225-8008

w.TravelSiM.ua